

שער גְרוֹדְזְקָה
תצלום: מארטה קובישיץ, 2000

מרכז "שער גְרוֹדְזְקָה - תיאטרון NN" הינו מוסד תרבותי עצמאי, הפועל לשימור המורשת התרבותית בעיר לובלין ולמטרות חינוך. מגוון הפעילויות שהמרכז יוזם כרוך במשמעות הסמלית וההיסטורית של מקום משכנו - הלא הוא שער גְרוֹדְזְקָה, שלימים שימש מקום מעבר בין העיר הנוצרית והיהודית - כמו גם לעברה של לובלין, כעיר שנתמזגו בה תרבויות שונות, מסורות ודתות. בראשית ימיו התמקדה פעילותו של המרכז בהפקות תיאטרון מקוריות. עם חלוף השנים החלו יוצרי התיאטרון להרחיב אופקיהם ולעסוק במיזמים שהם מחוץ לתחום התיאטרון ושאופיים הוא חברתי וחינוכי והוא חורג הרבה מעבר למושג האמנות.

עריכה והוצאה לאור

Zespół Ośrodka „Brama Grodzka-Teatr NN”

הוגה הסדרה

תומאש פִּיֵטְרַאֲשֵׁיִבִּיץ' (Tomasz Pietrasiewicz)

עיצוב גרפי ועריכת טקסט

אֲלִיֶצְיָה מֶאֲגִיֶרָה (Alicja Magiera)

תרגום מפולנית, הוספת ביאורים והערות, פיקוח עריכה והכנה לדפוס

אבישי הדרי

הכנה לדפוס

Studio Otwarte, Kraków

© Copyright Ośrodek "Brama Grodzka - Teatr NN"

דפוס

Petit Skład-Druk-Oprawa (לובלין).

נמרוזד אריאב

סיפורים מהשער
כרך א

נמרוד אריאב
תצלום: יואנה זנטאר, 2006

קורות נמרוד ש. אריאב

5 נמרוד ש. אריאב (שלוס ציגלמן) נולד ביום ה-24 לחודש ספטמבר 1926 בעיר לובלין שבפולין, בן לאריה-לייב ציגלמן ומרטה מבית וייסברודט. מוצאה של משפחת האב בלובלין (הסב התגורר ברחוב קובאלסקה) ומשפחת האם בעיירה בליזיצה. הוא התגורר ברחוב נוֹבָה מספר 17. היה לו אח תאום, אברהם שמו. השניים למדו בגימנסיה היהודית שברחוב נייצאלה והיו חניכי בית-הספר העברי "תרבות"¹. לאחר פרוץ המלחמה עבר אריאב יחד עם בני משפחתו אל העיירה בליזיצה, שם הועסק במשרת שוליה בתחנת-הכח המקומית. בשנת 1942 אביו נרצח במהלך טבח שעשו הנאצים במאה וחמישים יהודים בגטו בליזיצה. הוא עבר להתגורר בעיר ורשה, שם הסתתר תחת זהות "ארית" (הוא המיר שמו ל"הנריק גורסקי"). הוא השתתף בפעולות הארגון המחתרתי הפולני "אַרְמִיַה קְרַאיוֹבָה"². בשנת 1943 הביא אל ורשה את אחיו. כעבור מספר חודשים זהותם של השניים נחשפה ואחיו נהרג. הוא המיר שמו בשנית ל"ייזי אַוגַנְיוֹש גוֹדְלִבְסְקִי". באותה העת הסתתרה גם אמו בורשה. הוא השתתף במרד גטו ורשה, ככל הנראה כאחד מלוחמי המערכה המכונה "פּאַרְאָסוֹל" תחת השם הבדוי "הנריק". הוא לחם ברחוב שיינה

ובעיר העתיקה ונפצע אנושות. לאחר תבוסת המרד הובל אל בית-החולים בקראקוב, שם שוחרר בידי הצבא הרוסי.

בשנת 1945 חזר לתקופה קצרה לעיר לובלין. לאחר מכן נסע לגרמניה ולמד באוניברסיטה שמטעם ארגון אונרר"א³ במינכן. הוא השתתף בפעולות ההברחה הבלתי חוקית של יהודים מגרמניה לאיטליה. הוא גם מונה למפקד מחנה ההכשרה של תנועת "ההגנה" בצרפת. בשנת 1948 עלה לארץ-ישראל ושרת בחיל האוויר של צבא הגנה לישראל. שירותו הצבאי ארך כשבע שנים והוא נפרד משורות צה"ל בדרגת סרן. בין השנים 1954-1973 היה עובד התעשייה האווירית לישראל. בשנת 1983 מונה לתפקיד מנכ"ל החברה. כמה שנים לאחר מכן הקים חברה עצמאית לייצור מטוסים.

בשנת 1963 הגיע נמרוד אריאב לפולין בפעם הראשונה מאז המלחמה. מאז שנת 1983 הוא מגיע לבקר בפולין בדרך קבע. מדי שנה הוא נוהג לבקר בעיר בְּלֹזְיֵצָה, שבה גילה את מקום קבורת אביו. הוא יזם את שיקומו של בית-העלמין היהודי בְּלֹזְיֵצָה שנחרב לאחר המלחמה. בהדרגה השתלב גם בהווי הקהילה המקומית וכיום הוא נוהג לתמוך בבית-החולים ובתי חינוך בְּלֹזְיֵצָה. הוא נשוי (אשתו צרפתייה) ואב לשני בנים.

של נמרוד אריאב

7

בית המשפחה בלובלין

נולדתי בלובלין ב-24 לספטמבר 1926. הוריי נקראו מרטה מבית וייסברודט ולייב ציגלימאן. אבא היה מלובלין ואמא מבלז'יצה. היה לי אח תאום. יש לי תצלום שלו, שאני מחזיק בבית שלי בתל-אביב; מישוהו נתן לי אותו. הייתי גר ברחוב נוֹבֶה. היתה לנו דירה די מרווחת. לכל אחד היה החדר שלו.

יש לי תצלום של אבא שלי ביחד עם דודה שלי. אבא היה אדם שקט מאד, הוא אהב לכתוב שירים; אבל הוא לא היה עסקן מצליח. אמא שלי סיפרה לי, שסבא נתן לאבא נדוניה פעמיים. הוא היה אדם מלומד, היה טוב במתמטיקה, אבל איזו השכלה בדיוק היתה לו – אין לי מושג. הוא היה אדם דתי, אמנם לא אדוק, אבל מאד מסורתי; אמא שלי, לעומת זאת – לגמרי לא. אבל תמיד היתה אצלנו שבת. אני זוכר, שכשהייתי עובר מול כנסייה, הייתי אמור להוריד את הכובע, אבל לא ידעתי למה.

אמא שלי היתה ציונית. היא הייתה מאד מעורבת בתנועה הציונית. היא השתתפה בקונגרסים היהודיים במרְיִינְבֶּאד, בקְרֶלְסְבֶּאד. היא היתה שולחת אותי ואת אחי ל"תרבות". סיימת

אברהם צינגלמאן, אחיו של נמרוד אריאב
לובלין, 1939

נמרוד אריאב (מאחור) עם אחיו, אברהם
לובלין, תצלום מלפני שנת 1939

מאטלה (מטילדה) צינגילמאן, אמו של נמרוד אריאב
תצלום שנערך בין השנים 1918-1920

כאן את "תרבות". שם למדתי עברית. מי היה הולך ל"תרבות"? - ל"תרבות" היו הולכים מי שהאמינו ברעיון ארץ-ישראל.

למעשה, בבית דיברנו שלוש שפות: הוריי דיברו יידיש, אני ואחי דיברנו בינינו עברית, והייתה לנו גם חונכת פרטית, גֶרְטְרוּדֶה, שהיתה מדברת איתנו גרמנית. גם ידעתי לדבר פולנית - לא הכי טוב, אבל מספיק כדי לבטא את עצמי וללא מבטא יהודי. זה מה שהציל אותי בזמן המלחמה.

קורות משפחת האב

המשפחה של סבא היתה מאד אדוקה. אני זוכר את סבא, איך שהייתי הולך אל בית-הכנסת בערב שבת עם אבא שלי ואחי והייתי מנשק את היד שלו ובורח, מפני שפחדתי. סבא היה יושב תמיד בבית-הכנסת; היה לו שם מושב משלו. הוא תרם ל"ישיבת חכמי לובלין"⁴ שברחוב לִוְבֶאָרְטוֹבְסְקָה. פעם הוא לקח אותי לשם. עמד שם דגם קטן של בית-המקדש בירושלים. הוא הראה לי אותו. הוא התגורר ברחוב קוֹבֶאלְסְקָה, לא הרחק מהבית שלנו; אם כי הייתי מבקר אותו לעיתים נדירות. היתה לו דירה גדולה, אבל היה עצוב שם, קודר - זה לא היה מקום שאהבתי ללכת אליו.

11

קורות משפחת האם

אמא היתה ממשפחה עשירה. היתה להם חנות טקסטיל גדולה בִּפְלֶזְיֶצָה. היו לה שלושה או ארבעה אחים שגרו בִּשְׂיִידֶלְצָה ובעוד שני מקומות אחרים, ושלוש או ארבע אחיות. כמה מהאחיות ילדו אצלנו, בלובלין, הן היו באות אצלנו מִפְלֶזְיֶצָה. אנשים אז לא היו הולכים לבתי-חולים. בִּפְלֶזְיֶצָה חי גם דוד של אמא שלי עם שלושת הילדים שלו. המשפחה של אמא לא היתה ממש דתייה. הסבא מִפְלֶזְיֶצָה נפטר בברלין. הוא נסע לשם בשנת 1926 ביחד עם אבא שלי, כדי לעבור ניתוח. הוא נפטר ושלחו את הארון שלו לִפְלֶזְיֶצָה. אמא סיפרה לי, שכשהביאו אותו - זה היה בשבת - כל העיירה הדליקו נרות, כדי שאף אחד לא יגיד, שהביאו את סבא בשבת. הארון שהביאו אותו בו היה עשוי מתכת, מה שהיה אסור ביהדות, אז הוציאו אותו וקברו אותו ע"פ ההלכה. אחרי כעשר שנים מישהו

הבניין ברחוב נוֹבָה 17 בלובלין - בית משפחת ציגייִלְמָאן.
שילוב של שלושה תצלומים שביצע סְטֵפָאן קֵיִלְשְׁנִיה בשנת 1938

הודיע על כך והתכוונו לפתוח את הקבר. אני זוכר, שאמא נסעה אז לורשה ואיך שהוא סידרה את העניין.

בְּלִיַּצְהַ שֶׁלפני המלחמה

מדי שנה היינו נוסעים יחד עם החונכת הפרטית שלנו, גֶרְטְרוּדָה, לחופשת קיץ בנְאָלְנִצְוִב. היא היתה גרה שם איתנו. גם היינו נוסעים לְבְּלִיַּצְהַ, לסבתא. היינו נוסעים לשם בכרכרות. הנסיעה ארכה אז בין ארבע לחמש שעות - מרחק 25 קילומטרים. פעם בשבוע היה בכיכר הראשית בְּבְּלִיַּצְהַ שוק, שהיו מוכרים בו כל מיני מצרכים, ומסביב לכיכר עמדו בתים. זו היתה שטעטל [עיירה יהודית] אמיתית. בערב שבת הכל היה סגור שם, כי היו בעיר כ-60% או 70% - כלומר, משהו כמו 3,000 יהודים. שטעטל אמיתית ממש, כמו מהסוג שרואים בסרטים. המשפחה של סבא היתה מאד ידועה בעיר: כשהגעתי אחרי 40-50 שנה והצגתי עצמי, אמרתי, שאני הנכד של "שְׁלֵאמֵיאָנְקָה" וכולם ידעו מי האיש. עד היום חיים שם אנשים, שיודעים מצוין, מי היה שְׁלֵאמֵיאָנְקָה.

13

1939, פרוץ המלחמה

החלו לנחות פצצות. הסתתרנו במרתפים. כשהיהודים שגורשו מגרמניה הגיעו ללובלין, התגוררו אצלנו שלושה אורחים. יש דבר, שאף פעם לא אשכח; לפני שעזבנו את לובלין, הלכתי ברחוב לִוְבֵאָטְוִבְסְקָה; היום הגעתי דרך הרחוב הזה וזוכרתי, שהלכתי אז חבוש ברצועה עם סמל מגן-דוד ושלושה בחורים מה"היטלר-יוגֶנְד"ם⁵ (או שאולי אלו היו פולנים, או "וִוְלְקְסְדוֹוִיטְשֶׁה", כלומר פולנים ממוצא גרמני) הדפו אותי מן המדרכה: בגלל שלי, כיהודי, אסור ללכת על המדרכה בזמן שהם הולכים בה. הם הכו אותי כהוגן. מאותו הרגע פשטתי את הרצועה ומאז לא נשאתי אותה יותר.

אח"כ התחילו לדבר על כך, שהגרמנים רוצים להרוג אותנו; ואז החלטנו: נוסעים לְבְּלִיַּצְהַ! נדמה לי, שנסענו לשם בשנת 1940, אבל את זה אני לא ממש זוכר במדויק. המשפחה כולה נסעה: אבא, אמא, אח שלי ואני. כל המשפחה של אמא היתה שם, והמשפחה של אבא שלי נשארה כאן - וכולם נהרגו.

starostwa puławskiego.

administracji ogólnej.

W
rola*
W
medja
Zbier
Lofl*
ktem

Oszczercą przed sądem

Za rozsyłanie fałszywych włości spotkała go zasłużona kara

W dniu wczorajszym w Wydziale Odwoławczym Sądu Okręgowego rozpatrywana była sprawa Wincentego Winiarskiego, właściciela restauracji w Bełżcach.

Winiarski oskarżony był o to, że w październiku ub. roku w Bełżcach, mając złość do komendanta posterunku PP, Juljana Proskorskiego, za spisanie mu aż 19-tu protokołów, publicznie oskarżał go o branie łapówek od pewnych osób.

Łapówkę miał on wziąć za to, żeby zwłoki niejakiego Wajsbrodta zmarłego w Berlinie, a

sprowadzonego w zamkniętej trumnie do Bełżyc, mogły być pochowane według rytuału żydowskiego. Jak głosił Winiarski wysokość łapówki sięgała 500 zł.

Wobec tego, że wiadomości te były fałszywe i uciążliwe mundurowi policyjnemu Winiarski został pociągnięty do odpowiedzialności sądowej.

Sąd Pokoju w Bełżcach skazał go na 2 miesiące więzienia. Na rozprawie apelacyjnej w Lublinie karę tą obniżono Winiarskiemu do 2 tygodni aresztu i 100 złotych grzywny.

11.58-
Obs
w h
12.10.
13.10-
15.00-
15.35-
15.50-
16.45-
17.15-
17.45-
19.10-
19.20-
19.35-
19.40-
19.55-
20.00-
20.15-

מודעה שכותרתה "מוציא הדיבה הועמד לדין", המתייחסת לעניין קבורת סבו של נמרוד אריאב מצד משפחת וייסברודט. עמוד מס' 4 בגיליון העיתון "יזימיה לובלסקה" שפורסם ביום ה-15 בינואר, שנת 1931

מוציא הדיבה הועמד לדין

הנאשם יישא בדין

בעוון הפצת האשמות שווא

במדור ערעורים שבבית-המשפט המחוזי התקיים אמש משפטו של וינצנט וינארסקי, בעליהן של אחת ממסעדות העיר בלז'יצה. וינארסקי הואשם ע"כ בחודש אוקטובר אשתקד האשים בפומבי את מפקד המשטרה המקומית, מר יוליאן פרוסקורסקי, בגין נטילת שוחד מפלוני, מחמת חרונו ע"כ שזה ענשו בתשעה עשר קנסות. את השוחד המדובר נטל כביכול פרוסקורסקי בעבור העברת ארונו של בר-מינן בשם וייסברודט, שנפטר בעיר ברלין, אל העיר בלז'יצה, במטרה שיתאפשר לזה המנוח להיקבר ע"פ מנהג היהדות. בהתאם להצהרתו של וינארסקי, עמד גובה השוחד על כ- חמש מאות זלוטי.

מאחר וההפללות שלעיל התבררו כבזויות וגרמו עוולה לשוטר, יחויב וינארסקי לשאת בדין בעוון מעלליו. ביה"מ לצדק בבלז'יצה פסק דינו לחדשיים מאסר. לאחר הגשת התביעה לערעור בלובלין הוקל העונש ועתה הוא עומד על שבועיים מאסר וקנס כספי בעלות 100 זלוטי.

בית משפחת וויסקרודט (משפחת סבו של נמרוד אריאב) בקלז'יצה
תצלום: תומאש צ'איקובסקי, 2008

לקרובים בַּלְיִיצָה היתה דירה גדולה ואנחנו התגוררנו אצלם. הכל היה בסדר, היינו משחקים עם בני הדודים - לאמא היה אח צעיר - היינו מציקים להם... התחלתי לעבוד כשהייתי בן ארבע עשרה. עבדתי בַּלְיִיצָה בתחנת-כח. המהנדס שניהל אותה אימץ אותי לעבודה אצלו. נדמה לי, שלא שילמו לי שם כלום, אבל עבדתי אצלו ולמדתי משהו.

מצב היהודים בַּלְיִיצָה בתקופת הכיבוש הגרמני

מרגישים באיום. כולם פוחדים מהשכנים הפולנים. פוחדים מהגרמנים, אבל יותר מהפולנים מאשר הגרמנים. חשבנו, שהם רוצים לגזול מאיתנו הכל. זה מה שאמרו. אני אישית לא ממש שמעתי, כי הייתי נמצא בעבודה. הרגשנו צורך לעסוק במשהו בכדי לשרוד. הגרמנים היו מגיעים מדי כמה זמן וכולם היו אוספים אז כסף ונותנים להם. פעם קנו לגרמני אחד סוס לבן. הוא הואיל לקחת אותו ועזבו אותנו במנוחה. יום אחד מישהו אמר, שהולכת להיות "אַקְצִיָה" ואז ברחנו. פחדנו. אני לא זוכר לאן - או לחלם, או לזַאמוֹשֶׁץ. זה היה בשנת 1940 או 1941 - אני לא זוכר במדויק.

17

נסע איתנו גם הדוד של אמא שלי עם שלושת הילדים שלו. היתה שם ילדה אחת מבוגרת ממני, נער בגילי, ועוד ילדה צעירה ממני בשנה. בזמן אחת מה"אקציות" תפסו את שלושתם והרגו אותם. הייתי עד לזה כשזה קרה. כשהדוד של אמא שלי ראה, שאני ואח שלי נשארנו בחיים, הוא רצה להרוג אותנו - הוא באמת רצה להרוג אותנו. הדוד הזה שרד את המלחמה ואח"כ היינו מדברים על זה במשך תקופה ארוכה. הוא נפטר לפני למעלה מעשרים שנה. כשהיה מסתכל עלי, היה רואה מול עיניו את הילדים שלו. הוא לא שכח אף פעם, שאני חי והילדים שלו לא. אמנם הוא יותר לא רצה להרוג אותי, אבל הוא זכר טוב מאוד. כשנפטר הוא שכב בבית-חולים ורק אותי הוא קרא אליו; הוא ביקש, שאני אבוא אליו. הלכתי אצלו שלוש פעמים והייתי יושב איתו. בפעם הרביעית שבאתי אליו הוא מת. הוא החזיק ביד שלי ודיבר אלי. אבל תמיד היו לי רגשות מעורבים - שהוא בעצם לא רואה אותי מלפניו, אלא את הילדים שלו; הוא לא סלח לי עד יום מותו. זה מה שהרגשתי. אחרי כן חזרנו לַבְּלִיִיצָה. אבא אמר, שהוא לא ייתן שייתפסו אותו והיה מכין עצמו לרגע שבו יבואו לקחת אותו. פתאום, ב-1942, מתחילה "אַקְצִיָה". אני ברחתי. כולם ברחו. ואז

הרגו את אבא שלי ולקחו כמה מבני המשפחה למאידנק. את אבא שלי הרגו במקום שבו נמצא היום מרכז התרבות ולפני כן היה שם בית-כנסת. לא הגרמנים הרגו אותו. אלו היו לטבים. אלו היו גרועים יותר מהגרמנים. הם שרצחו. אולי היה שם גרמני אחד, אבל את כל העבודה עשו לטבים או אוקראינים. היו גם מליטא ואסטוניה. הם הבינו, שאבא לוקח משהו, כי הוא החזיק אצלו רעל - את זה אמרה לי דודה שלי, ששרדה את המלחמה. אחד מהם אמר לו: "בשביל מה אתה עושה את זה? בוא, אני אעזור לך" - וירה בו במקום. באותה העת ירו במאה וחמישים איש. כשהגרמנים עזבו, חזרנו לשם. היו בינינו הרבה צעירים. לקחנו את כל הנרצחים מבית-הכנסת אל בית-הקברות היהודי. ע"פ ההלכה, אסור לקבור בנפרד את מי שמתו באותו היום, אלא חובה לקבור בקבר אחד. אני זוכר, שאבא שלי קבור ראשון מימין. קברנו את כולם. ואז הקימו גטו בפּוֹלֵיִצָה. הייתי בגטו כמה שבועות, אבל החלטתי, שזה לא מקום בשבילי. נסעתי לורשה. זה היה בסוף שנת 1942. מאוחר יותר חזרתי לשם, כדי לקחת את אחי.

המעבר אל ורשה, 1942

לא היו לי מסמכים, לא היה לי כלום. נסעתי ברכבת, אבל לא מפּוֹלֵיִצָה; מאיפה? - לא זוכר. מה שאני יודע, זה שירדתי בורשה. היתה לי איזו כתובת של מישוהו שיכלתי לפנות אליו במקרה הצורך. היו מי שעזרו לי מן ההתחלה. אלו גם היו יהודים, שהסתתרו. את המסמכים סידרתי בעצמי; הלכתי אל העירייה - ידעתי על מישוהו בגילי שמת, אימצתי את שם המשפחה שלו, הלכתי אל הכנסייה וביקשתי תעודת טבילה. השם שלי היה אז "הֶנְרִיק גוֹרְסְקִי".

התחלתי ללכת לבית-ספר (...) - לא למדתי הרבה. גם התחלתי להתחבר עם פולנים. סיפרתי, שאני מלובלין, שהרגו את ההורים שלי ועכשיו באתי לורשה. הם עזרו לי, כיוון שבאותו הזמן כבר הייתי ב"אַרְמֵיָה קְרַאיוֹבָה". זה היה בשנת 1942. בורשה התגוררתי בשלושה מקומות - שניים מהם אני זוכר, ואת השלישי לא. חלק מהדברים נשכחו לי מהראש ומסרבים לחזור.

בשנת 1943 נסעתי לפּוֹלֵיִצָה כדי לקחת את אחי. אני זוכר, שכשהגענו בחזרה אל ורשה,

ראינו מחלוץ הרכבת את הגשו היהודי - לכן אני זוכר שזה היה באפריל 1943. אחי היה גר יחד איתי ועוד מכר אחד שלנו עם אשתו. היתה לנו דירה ברחוב שְׁיִינָה. גם הם היו מלובלין - משפחת רְיִיס; הם למדו בבליגיה, לפני שפרצה המלחמה; הבחורה היתה צרפתייה, אישה מאד יפה.

אחרי כמה חודשים מישהו גילה שבדירה הזו גרים יהודים. יום אחד אני חוזר הביתה והשוער בכניסה אומר לי, שיש גסטאפו - כמובן שלא נכנסתי. תפסו את אח שלי ואת הבחור ההוא, אבל את אשתו לא. הרגו אותם; במפקדה, ברחוב שְׁיִינָה, אני לא זוכר באיזה מספר. החלפתי דירה ושיניתי את השם שלי ל"יִיזִי אַגְנִיוֹש גוֹדְלֶבְסְקִי".

היה צריך אז לחיות ממשוהו, ויחד עם כמה חברים מורשה - אני לא זוכר אפילו שם אחד של מי מהם; כולם היו מבוגרים ממני - השתדלנו לעסוק במשהו, היינו סוחרים בכל מיני דברים, גם היינו ב"אַרְמֵיָה קְרַאיוֹבָה". הייתי בחברת פולנים; שכחתי שאני יהודי.

הבאתי גם את אמא לורשה. היא הסתתרה אצל פולנים ברחוב פוֹלְנָה. אני לא זוכר באיזה מספר. אמא כבר לא חיה; אני לא יכול לשאול אותה. היא היתה גרה שם יחד עם דודה שלי. היא לא היתה יוצאת מהבית, כי לא היה לה מראה טוב כמו לי, היא נראתה יהודיה; אני לא נראיתי יהודי. גם הדוד שלי הסתתר אז בורשה, בצד "הארי", אבל הם נאלצו לשלם הרבה כסף תמורת זה. הם היו עשירים מאד. אמא שלי לא ידעה היכן אני גר; אני ידעתי איפה היא גרה, אבל לא הייתי בא לשם. כשאחי נהרג, פחדתי לספר לה. עבר הרבה זמן עד שאמרתי לה. היא לא שכחה לי את זה לעולם.

זיכרונותיי מאָנה לאַנגפּוס⁷

באותו זמן הייתי בבית-הספר, היו לי חברים, הייתי ב"אַרְמֵיָה קְרַאיוֹבָה"; חייתי... אז הכרתי את אותה גברת רְיִיס. האישה הזו שרדה את המלחמה; נסעה לצרפת, התחתנה. מדי פעם הייתי הולך אצלה, לראות מה שלומה. היא התחילה אז לכתוב. היא כתבה ספר, שעליו קיבלה בשנת 1962 את פרס גוֹנְקוֹר⁸. זו היתה אָנָה לאַנגפּוס. אָנָה היתה אישה מאד יפה. אם היא ניצלה, הרי שבזכות זה. פעם היא הלכה ברחוב, בורשה - בורשה היו מסתובבים אז פטרולים [משגיחים] - עברו שם שניים או ארבעה גרמנים; אחד עצר ואמר לה: "אָנָה!

אני מכיר אותך, היינו יחד באותו בית-הספר". היא ענתה לו: "אתה לא מכיר אותי, אני לא הייתי בבית-הספר הזה". בכל זאת עצרו אותה; בסוף שיחררו, כי לא יכלו להוכיח שהיא אחרת. היא אמרה להם שהיא צרפתייה - היא דברה צרפתית רהוטה. מאוחר יותר היא אמרה לי, שבאמת היתה עם הבחור ההוא באותו בית-הספר. הממזר הסגיר אותה, הוא הכיר אותה; אבל היא יצאה מזה בשלום. מדי פעם הייתי מתראה איתה. פעם נפגשנו בורשה, ואני רואה שמישהו עוקב אחרינו - אמרתי: "אַנְה, איך שאנחנו מגיעים לצומת, את פונה ימינה, אני שמאלה - ובורחים". וככה עשינו. אחד מהם החל לרדוף אחריי, השני אחריה. הוא תפס את היד שלי, ואני אמרתי: "בבקשה ממך, הסתלקו!". וברחתי. גם אַנְה ברח. מאוחר יותר התראינו כמה פעמים; אחרי כן, מאז המרד - שום סימן ממנה. אחרי המלחמה נודע לי שאַנְה נמצאת בפאריז, אז נסעתי לפאריז, כדי לראות אותה. היא היתה עצובה. היא הכירה איזה בחור, מהנדס. קראו לו לְאַנְגְּפוּס. היא התחתנה, נולדה לה בת. הזמנתי אותה לבוא לישראל - היא הגיעה פעם אחת ויותר לא רצתה לחזור לשם. שמעתי, שהיא זכתה בפרס גוֹנְקוֹר. היא ביקשה שאקרא את הספר - לא הייתי מסוגל; לא רציתי. פעם הייתי בארוחת-ערב בלונדון. יושבת לצידי אישה, צעירה, מאד נאה; אנחנו מדברים, והיא מספרת, שהיא לומדת על השואה באוניברסיטה. אמרתי לה: "שמעי, אני צריך שתעשי לי טובה: יש איזו גברת אחת, לְאַנְגְּפוּס, היא זכתה בפרס גוֹנְקוֹר, אני לא יודע על איזה מהספרים שלה. היא תמיד רצתה שאקרא אותו. תמצאי לי, מה זה הספר הזה". אחרי חודשיים היא מתקשרת אלי: "גברת לְאַנְגְּפוּס זכתה בפרס גוֹנְקוֹר בשנת 1962, הספר תורגם לאנגלית בשנה הזו והזו, אתה יכול לקבל אותו במספר הזה והזה".

כמה שנים מאוחר יותר מתקשר אלי בחור ישראלי; אומר, שהוא רוצה להיפגש איתי בפאריז, להראות לי כמה ציורים. בסדר, אני אומר, אני אפגש איתך. אני אשב במלון "דה קְרִילוֹן" עם עיתון ביד. מגיע בחור, דובר עברית, צעיר ממני בהרבה; אם אני הייתי אז בן 60, הוא היה אולי בן ארבעים ומשהו. אנחנו נוסעים יחד לראות; נסענו למקום אחד, שני, שלישי - שום דבר לא מצא חן בעיניי. אמרתי לו: "שמע, אדון; היתה לי פעם מכרה אחת, תשיג לי את הספר הזה, בצרפתית או באנגלית". "איך אמרת שקראו לה?" אני אומר לו: "אַנְה לְאַנְגְּפוּס". הבחור נעשה חיוור, התחיל לצעוק: "מה לך ולגברת לְאַנְגְּפוּס?" ענית לי:

מצבת הזיכרון שהוקדשה לזכר אַנְהָ לְאַנְגֵּלוֹס מביית שְׁטֶרְנְפִינְקֵיִל על חזית הבניין בו התגוררה בעבר.
לובלין, רחוב לִיבְאֵרְטוֹבְסְקָה מס' 24
את הקמת המצבה יזם נמרוד אריאב בסיוע מרכז "שער גְרֹדְזֵקָה - תיאטרון NN"
תצלום: מאָרְצִין פֶּדוּרֹבְיִץ, 2008

"ומה לך אתה ולגברת לְאִנְגָּפוֹס? אתה הרבה יותר צעיר ממני. לְאִנְגָּפוֹס היתה יותר מבוגרת ממני, אז מה לך ולה בכלל?". לקחו כמה רגעים עד שהבחור נרגע. אחרי כן הוא סיפר לי על עצמו. הוא היה סטודנט, בפאריז. אָנָה עזבה את בעלה, את הבת, הכל. היא מתה בידיים שלו. כמעט קיבלתי התקף-לב כשהוא סיפר לי על זה - ושהיא מתה. הוא היה חיוור לגמרי כשאמרתי: "אָנָה... לא להאמין." הוא שלח לי ספר שָאָנָה לְאִנְגָּפוֹס חתמה לו עליו.

המרד בגטו ורשה

אני הסתכלתי על זה מן העבר השני. מה הרגשתי? - אני לא זוכר. הסתכלתי היטב, כיוון שידעתי מצוין מי אני. יכול להיות, שלא דיברתי על זה ורציתי לשכוח, אבל ידעתי היטב מי אני. מה יכולתי להרגיש...? איך הגיבו הפולנים? - בעצב. הורגש שזה כאב להם. מבין אלו שעמדו לצדי והסתכלו, לא ראיתי אדם אחד שהיה שמח. אני אספר לך מקרה שלא אשכח לעולם: אני יושב עם חברים ואנחנו שותים; אני הייתי אולי הכי צעיר שם, הייתי בן שמונה עשרה או תשע עשרה ונראיתי בן עשרים וכמה. יושבת לי על הברכיים בחורה אחת; כולנו שם היינו שתויים כהוגן. פתאום הבחורה אומרת לי: "הַנְרִיק, אתה יודע, אם לא הייתי מכירה אותך ואת החברים שלך, הייתי אומרת שאתה יהודי". הסתכלתי עליה במבט בוהה - "למה?" ואת התשובה הזו לא אשכח אף פעם: "משהו בעיניים שלך". מאוחר יותר חשבתי לעצמי: היא הייתה יהודיה, מאה אחוז שהיא יהודיה. העיניים שלי כמעט הפלילו אותי, אבל לא נורא... המשכנו לשתות והכל נמשך כרגיל.

22

מרד ורשה

הייתי אז חניך במכינה צבאית בורשה. בזמן המרד לחמתי ברחוב שְׂיִינָה, אח"כ בעיר העתיקה, שם נפצעתי. לקחו אותי אל מרתף אחד שנמצא בו בית-חולים. נוריתי ביד ובשתי הרגליים. חברים שלי היו מגיעים לבקר אותי מדי יום. לא היו שם הרבה רופאים. שכבתי ליד מישהו שמת ושכב שם ככה יומיים - לא היה מי שיבוא לקחת אותי. ואז, כשהיה צריך לפנות את בית-החולים, חברים שלי הביאו נעליים גדולות, עטפו את כולי בתחבושות

ונשאו אותי בידיים עד התעלות (אסור היה לקחת פצועים, אבל הם איך שהוא הסתדרו). הלכנו ארבע וחצי שעות. וגם אני, עם הרגליים האלה, הלכתי. לצאת לא יכולתי. צריך היה לשאת אותי החוצה. ואז חטפתי פעם שנייה - בראש, ולקחו אותי אל בית-חולים אחד ברחוב פּוֹלְנָה. במשך שלושה או ארבעה חודשים לא יכולתי להניע את הראש. חשבו, שלא אוכל יותר להזיז את הראש. אבל מה שהכי נורא, זה שצריך היה למרוט לי את השערות. היה לי הרבה שער. מרטו לי אותו ללא הרדמה, מפני שלא היה להם שם שום חומר הרדמה - איבדתי את ההכרה מספר פעמים... מרטו לי את כל העור מהראש. כיוון שאמא שלי גרה אז ברחוב פּוֹלְנָה, איך שהוא הצלחתי ליידע אותה והיא באה לבקר אותי בבית-החולים. אפילו לא דיברנו, היא רק הסתכלה עלי; אפילו לא התקרבה אלי. ואז צריך היה לפנות את בית-החולים מורשה. צריך היה לרחוץ אותי, ואני - שתי הרגליים ושתי הידיים שלי היו בגבס. קראתי לרופא הצעיר ואמרתי לו: "אדוני הרופא, אתה הרי רואה מאיזו יחידה אני; החברה שהיו פה הם החברים שלי. אני יהודי, צריך לרחוץ אותי - כשהסניטרים ירחצו אותי, הם יגלו שאני נימול ויודיעו לגרמנים. תעשה מה שאתה חושב, אדוני, אני לא יכול אפילו להזיז את היד שלי". אני אפילו לא יודע איך קראו לו. הוא רחץ אותי בעצמו והוביל אותי אל הרכבת, ואם שרדתי, הרי שאני מוקיר את זה לו. לקחו אותי ברכבת לקראקוב ושם אשפזו אותי בבית-החולים; היו איתי שם חברים מורשה, שגם הם נפצעו. בקראקוב שחררו אותנו הרוסים. יש לי תצלום של אותו בית-חולים בקראקוב, אבל אני לא זוכר אף שם של מי מהחברים שלי ממרד ורשה. כשם שאני לא זוכר, איפה בעיר העתיקה נפצעתי. אני רוצה למצוא את המקום הזה ואני לא מצליח. עברתי על כל העיר העתיקה אולי חמישים פעם. יש דברים שחומקים מן הראש ומסרבים לחזור.

תום המלחמה: לובלין, לודז'

אחרי חצי שנה, כשכבר הייתי מסוגל ללכת, החלטתי לחפש את מי מהמשפחה שלי ששרדו. חשבת, שאם אני רוצה למצוא מישהו, אני מוכרח לנסוע ללובלין. אז נסעתי ברכבת-משא ללובלין. בלובלין פניתי לקהילה ושם אמרו לי, שאמא שלי נמצאת בחיים. זה היה בשנת 1945. ואז פגשתי את אמא, את דודה שלי ואת הדוד. הם ניצלו. הייתי אצלם

היה אדם

הוא יהודי שגולד בלובלין. השתתף בקרבות מרד ורשה בשורות ארמיה קראיובה (צבא העם המחתרתי). הוא שרד על אף הפציעות האנושות שסבל. עלה לארץ-ישראל ושירת בחיל האוויר הישראלי. אחר צה"ל למנכ"ל התעשייה האווירית לישראל, מפעל המטוסים הגדול בישראל. לאחר שנים הוא שב אל פולין וייסד את בית-העלמין היהודי בבֶּלְז'יצ'ה. מדי שנה, בחודש אוקטובר, הוא מגיע הנה בלוויית בני משפחתו, לבקר בקבר אביו, שנרצח בידי הנאצים.

דוים שמי נמרוד אריאב. כשהתגוררתי בורשה שמי היה הנריק גורסקי ויניו אונג'יש גולדבסקי. החברים שלי קראים לי "ציגיי" - כך מציג עצמו אדם, סיפור חייו יכול היה לשמש מקור השראה לדטרס.

לובלין שלפני המלחמה

נמרוד אריאב נולד בשנת 1926 בלובלין. במשך שלוש עשרה שנים חי ביחד עם חוריו ואחיו התאם ברידה ברחוב ג'וכה (כיום חלק מרחוב לובקארטובסקה). היה חניך בית-הספר העברי "תרבות", בו למד את השפה העברית.

לסבא היה מושב משלו בבית-הכנסת. אני זוכר, איך שהייתי הולך אל בית-הכנסת בערב שבת ביחד עם אבא שלי ואחי והייתי מנשק את היד שלו ובורח, מפני שפחדתי - מספר אריאב. - סבא היה ממיסדי "שיבת חכמי לובלין" שברבות לובקארטובסקה. אני זוכר את זה היטב; פעם הלך לקח אותי לשם והראה לי דגם קטן של בית-המקדש בירושלים.

ב-1940 אריאב עזב את לובלין עם יתר בני משפחתו ונסע אל העיר בֶּלְז'יצ'ה. הויכוח האחרון שלפני מלובלין: לפני שעזבנו את לובלין, הלכתי ברחוב לובקארטובסקה בחוש רעועה עם סמל מגן-דוד ושלושה בחורים מה"היטלר"-יינג' נעמדו לפתע בדרכי. אמרו, שאמור ליהודי להמריב בזמן שהם הולכים בה. הם הכי אותי כהוגן. מאותו הרגע פשטתי את הרעועה. מאז לא נשאתי אותה יותר.

משפחת האם התגוררה בבֶּלְז'יצ'ה. אבי האם היה דמות ידועה ומוערכת בקרב הציבור. עד שנות המטוסים אנשים עוד היו זוכרים היטב את שלאמיאנקה. אולם בשנת 1942 נופל גם אריאב קרבן בידי הגורל הרמ: בבֶּלְז'יצ'ה קם גטו ואביו של אריאב נרצח בידי גרמנים. אריאב בורח אל ורשה.

המרד

בורשה הוא כבר לא רוצה לחיות כיהודי. הוא משיג מסמכים ומאמץ את השם הנריק גורסקי. אף אדם מלבדו אינו יודע על מוצאו היהודי. אף לא החברים מ"אָרְמֵיִה קְרָאִיִוֶבָה" (צבא העם המחתרתי), שאלה הצטרפו מיד עם הגיעו אל ורשה.

כשפורץ המרד בוטט נמצא הנריק גורסקי מעברת השני של החומה. - לא ידעתי מה לעשות, הייתי חסר אוניס לגמרי - נזכר אריאב באותם הימים. אם לשפוט עיף חוותו של אריאב היום, הרי שהמושג חוסר אוניס לחלוטין אינו מתקבל על הדעת. על אף גילו הוא נראה איתן מתמיד. רגאה, כי הוא אדם חזק. כזה היה גם בזמן מרד ורשה. - אחותי בנשק, לחמתי בעיר העתיקה ושם נפצעתי. בזמן שהוא מגיע אל בית-החולים, הגרמנים פולשים אל ורשה. - צריך היה לרחוץ אותי, קראתי לרופא ואמרת לי: "אני יהודי, צריך לרחוץ אותי - כשהטנטיים ישטפו אותי, הם יגלו שאני יהודי ויוריעו לגרמנים. - מעיד אריאב. - אני אפילו לא זוכר את שם האדם שהציל אותי. לא רציתי אותי בעצמו והוביל אותי אל הרחבת.

מורשה לקראקוב. בבית-החולים בקראקוב שחררו אותו הרוסים. לאחר תום המלחמה הוא מאתר את אמו ויחד עימה הוא נוסע אל העיר לודז.

מפקד

סערת המלחמה מטלטלת את אריאב אל מינכן. אמנם אריאב מקדיש עצמו ללימודים. אולם בו בזמן הוא פועל בארגון "ההגנה", ארגון לחמה מחתרתי יהודי.

בשנת 1948 "ההגנה" מקיימת מתנה הכשרה ליהודים שמתעוררים להגר לארץ-ישראל. - הייתי מפקד המתנה הזה ושוב חזרתי לדבר עברית - מעזיזר אריאב בנאוואה. לבסוף, הוא עצמו עולה לישראל. מיד עם ירידתו מן האנייה הוא מגיע אל צבא הגנה לישראל. הוא עתיד לשרת בכוחות חיל-האוויר. הוא נשלח להשתלם בבית-ספר לזקנה באמריקה כטכנאי מטוסים. לאחר כשבוע שנים הוא עזב את שורות הצבא בדרגת סרן. מעתה, בפעם הראשונה, ייפרד סופית מן הנשק. בא הזמן לחיות חיי אורח פשוטים, הווה אומר... מחלקת ייצור בתעשייה האווירית לישראל. - עבדו תחתיו מהנדסים מסורבון, מאוקספורד, מהפוליטכניק בורשה, וכל אחד מהם חשב שהוא הכי מוצלח. מה לעשות, לא קל היה לעשות מיוחדים מכל העולם ציוד אחד שיעבוד יחד - צוחק גיבורנו.

השיבה

את פולין החדשה, שזה מכבר היתה ל"רפובליקת פולין העממית" (פולין הקומוניסטית), הכיר אריאב רק בשנת 1963. הוא שהה כאן במשך שבוע בלבד; חיפושיו אחר קבר אביו בֶּלְז'יצ'ה חזו לשואו. לאחר מכן, כדוגמת מרבית היהודים שעלה בידם להוציל מן הוויזע החוללה הנאצית, העדיף לשכוח כל זאת. - רק ארבעים ושתיים שנה אחרי המלחמה סופרתי לבנים שלי על כל מה שחוויתי. העניק יחד אל פולין, הראיתי להם היכן השרשים שלי. נסענו לאידינק, לאשוויץ...

ולבֶּלְז'יצ'ה, לחפש את קבר אביו. - הלכתי אל ראש המועצה והוא אומר לי: "בוא, אני אראה לך". אנתנו הולכים, אני מסתכל, ושם עומד גנרש משחקים. לאף היתה אף מצבה שם, לא היה שם כלום - אומר אריאב. - רציתי באיזה שהוא בונן להנציח את המקום הזה.

אריאב קיבל אישור להקמת בית-העלמין היהודי.

המפגש

אָנָה רֵיִס לֶאָנְפּוֹס היא סופרת יהודייה ילידת לובלין, שזכתה בשנת 1962 הפרצה הציפתי היוקרתית לספרות, פרס נובל. ספריה מתפרסמים בארצות הברכה, אולם בפולין עדיין נותרת דמומה בשכחה מוחלטת. הפגש האחרונה שפורסם ספר שלה אצולנו היתה בשנת... 1962.

נמרוד אריאב הכירה עוד בתקופת המלחמה, בויםה. - התגוררתי במשך מספר חודשים יחד עם אָנָה, בעלה ואחי ברחוב שֵׁינָה. אחי והבעל שלה נתפסו ונהרגו בידי גרמנים. אחרי המקררה הזה עברתי אל ברידה אחרת ושיניתי את שמי לליזי אונג'יש גולדבסקי - הוא מספר. אחרי שנים פגש בפאריז אספן ציורים אחד. במקרה נודע לו, כי אותו גבר גם הוא הכיר את אָנָה לֶאָנְפּוֹס. - היא נפטרה בידיים שלי. כמעט חטפתי התקף-לב כשהוא סיפר לי על כך. אח"כ שלח לי ספר, שאָנָה לֶאָנְפּוֹס חתמה לו עליו.

אדם

מזה 16 שנים, בכל חודש אוקטובר מדי שנה, מגיע אריאב אל בֶּלְז'יצ'ה בלוויית בני משפחתו. בדממת ריאה הוא מניח זר פרחים על קברו של אביו. - עברתי מה שערבתי, האם זה טוב או לא, אינני יודע. איני יכול לומר לעצרים, מה עליהם לעשות. דבר אחד אבקש לומר: חלק מן העצמך לאחריים, לאנשים בה דת אחרת, מעט אחר - מסביב אריאב בנות - היה אדם.

מאת פאבל בויצ'ובסקי.

תודה לתומאש צ'אקובסקי ומרבו "שער הירוק" - תיאטרון אח".

חודש וברחתי, מפני שנמצאתי בחברת יהודים ולא רציתי בזה. לא יודע למה. כשאני חושב על זה היום זה נראה לי טיפשי, אבל כך היה. ברחתי ללודז' ושהייתי שם תקופה מסוימת. באותו זמן אמא שלי התחתנה, בלודז'. היו לי שם חברים שגם הם היו מורשה. יום אחד הזמנתי אותם אלינו הביתה; הם ראו את אמא שלי ואמרו, שהיא מוכרחה להיות יהודיה: "מה, אתה יהודי?" עניתי: "כן". מאז אותו רגע החברות בינינו כבר לא הייתה קודם. החלטתי שזה לא המקום שלי ובסוף שנת 1945 עזבתי את פולין.

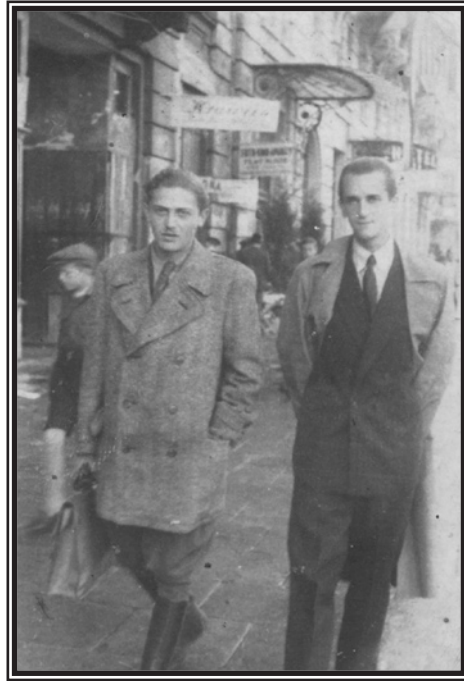
היציאה מפולין: גרמניה, צרפת

נסעתי במדי האונרר"א לגרמניה. שהייתי שם במחנה-עולים. חזרתי אל פולין פעם נוספת בתחילת שנת 1946, במדי אונרר"א, כדי לחלץ את הבת של דודה ודוד שנמסרה למשמרת בידי איכרים מבלז'ייצה. הם לא הסכימו למסור אותה; הם אהבו אותה. כשאמצו אותה אליהם היא היתה בת שלוש או ארבע. כשהגעתי לקחת אותה היא כבר היתה בת שמונה או תשע והם סרבו למסור אותה, אבל חילצנו אותה תמורת תשלום. היא עצמה לא רצתה לנסוע; איתה היו יותר בעיות (מאוחר יותר היא נסעה לישראל ועכשיו היא מגיעה איתנו מדי פעם לבלז'ייצה. גם הילדים שלה מגיעים; בשנה שעברה היא היתה פה עם הנכדה שלה). לקחנו אותה ונסענו בחזרה לגרמניה דרך הגבולות הפרוצים. באותו הזמן גם אמא שלי נסעה לארץ-ישראל, עם בעלה השני. לא היו לה ילדים נוספים מלבדי. אמי ידעה לפרנס עצמה, היא חיה חיים טובים. היא עבדה, היה לה כסף, היה לה כל מה שנחוק, אבל הלב שלה לא עמד בזה. היא נפטרה בישראל בשנת 1969. היא לעולם לא שכחה את הבן השני שלה. היה בינינו הבדל של שלוש שעות. זה המון זמן.

החלטתי להישאר בגרמניה וללמוד משהו. נרשמתי לאוניברסיטה במינכן. השתתפתי אז בארגוני מחתרת יהודיים. הייתי בשני ארגונים - ב"הגנה" ובעוד ארגון אחד. כשלא נמצאה תעסוקה בארגון אחד הייתי עובר אל השני. לא הטריד אותי, שאחד הוא ימני והשני שמאלני. בהדרגה הבנתי, שיש מקום אחד שאני מוכרח לנסוע אליו ביום מן הימים: ארץ-ישראל. עסקתי אז בהברחת יהודים מגרמניה לאיטליה דרך הגבולות הפרוצים. הייתי בצרפת, בקרבת מרסיי. "ההגנה" ערכה שם מחנה-הכשרה ליהודים שהתעתדו

נמרוד אריאב (ראשון משמאל) בחברת ידידים בבית-החולים בקראקוב
קראקוב, דצמבר 1944

נמרוד אריאב (משמאל) עם חבר באחד מרחובות העיר לודז'
תצלום משנת 1945

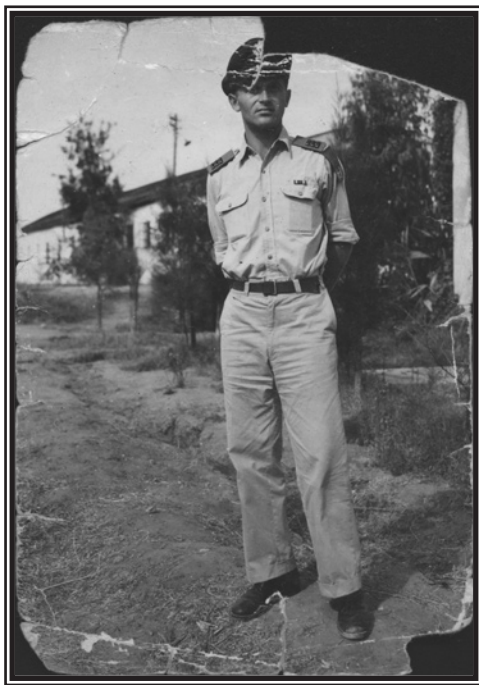
לנסוע לארץ-ישראל. הייתי ממונה על המחנה הזה. שבתי לדבר עברית. החברה שם היו משוכנעים שאני מישראל.

העלייה לא"י

כשפרצה המלחמה בישראל נסעתי לשם. הגעתי היישר אל הצבא. זה היה בשנת 1948. גייסו אותי לחיל-האוויר. בשנת 1949 נשלחתי מטעם חיל-האוויר הישראלי להשתלמות באמריקה. הייתי שם שנתיים. חזרתי ושירתי כטכנאי מטוסים. עברתי את כל הדרגים, מן הנמוך ביותר. אח"כ נשלחתי לקורס קצונה. שירתי בצבא כשבע שנים; השתחררתי בדרגת סרן. התחלתי לעבוד בתעשייה האווירית לישראל. עבדתי שם משנת 1954 עד שנת 1973. כשקיבלו אותי לעבודה, אמרתי למנכ"ל התעשייה האווירית, שיום אחד עוד אשב במקום שלו – וכך היה. היום הוא בן 87 – אני נוהג להזכיר לו את זה והוא זוכר עד היום. בתעשייה האווירית הייתי אחראי ייצור מטוסים. מספר פעמים הייתי בארה"ב ובצרפת; המשכתי קצת ללמוד. עזבתי את המפעל בדרגת מנהל ייצור בכיר. הייתי אז בן 48. יחד עם כמה מחבריי הקמנו חברה פרטית עם שלוחות ברחבי העולם: בארה"ב, באנגליה, בשווייץ. מכרנו מטוסים אזרחיים. ובזה עסקתי, מאז שעזבתי את ישראל בשנת 1987, כדי להתגורר בלונדון, מפני שכך היה לי נוח יותר לעבוד. אבל אני נוהג לבקר בישראל מספר פעמים בשנה, כי הילדים נשארו שם.

הילדים והנכדים

יש לי שני בנים. הראשון נולד בשנת 1958 והשני ב-1964. שניהם מחזיקים באזרחות ישראלית וצרפתית (אמם צרפתייה). כשהיה עליהם להתגייס לצבא, השליח הצבאי של צרפת הזמין אותם אליו ושאל: "איפה אתם רוצים לשרת?" אמרו לו: "בישראל". אחד שירת בחיל-הים והשני בשריון. למה? מפני שאני הייתי בחיל-האוויר. רציתי, שגם הם ישרתו בחיל-האוויר; לא הצלחתי. אחרי הצבא שניהם נסעו ללמוד. המבוגר נסע לאמריקה ולמד שם עשר שנים. הוא סיים ארבע פקולטות: בלוס-אנג'לס, באוניברסיטת סטאנפורד, לימודי מידענות, כלכלה ושיווק. השני נסע אחרי הצבא לאוסטרליה. אח"כ למד בארה"ב. הוא

סרן נמרוד אריאב
ישראל, 1952

אודֵט אריאב, רעייתו של נמרוד אריאב
תצלום משנת 1972

עבד בהוליווד ובניו-יורק. הוא החליט לחזור לארץ. כמוהו גם המבוגר. שניהם חזרו לארץ. בהתחלה הצעיר התחתן עם בחורה מזרח אירופאית, אבל אחרי כמה שנים הם נפרדו. לא היו להם ילדים. עכשיו הוא התחתן עם פולניה, אֶגֶתה שמה. השני התחתן בישראל. יש לי שלושה נכדים. הנכדה משרתת עכשיו בחיל-האוויר, הנכד השני מתגייס בשנה הבאה לצה"ל והשלישי יהיה בעוד שנה בר-מצווה. ולי ימלאו בשנה הבאה שמונים.

פולין והשפה הפולנית

התנתקתי מן השפה הפולנית; לא רציתי שום קשר עם העבר. מאז שעזבתי את פולין לא דיברתי מילה בפולנית. אשתי צרפתייה, חברים מפולין לא היו לי, כי כשיש לך חברים מפולין אתה צריך לדבר פולנית, ואני – לא רציתי; דיברתי עברית.

בפעם הראשונה לאחר המלחמה הגעתי אל פולין בשנת 1963. פולין היתה שולחת אלינו מטוסים לתיקון, היו להם מטוסים מתוצרת מערב ואנחנו היינו מספקים להם שירות. טסתי אז לפולין, לקנות מכונות. ביליתי כאן שבוע, שבוע לא נעים; רציתי למצוא את הקבר של אבא. נסעתי לִבְלֹזִיֶצָה. באותם ימים היה שם ראש-מועצה, פניתי אל ראש-המועצה ואמרתי, שאני הנכד של שְׁלֹאֲמֵיאֶנְקָה. הוא ידע בדיוק מי אני ודאג, שמא באתי לקחת רכוש שהיה שייך לסבא שלי. הוא אמר לי, שאין שם שום קבר; וזה הכל – פשוט זרק אותי. זה היה בשנת 1963. עד שנת 1987 לא ידעתי מה זה פולין. לא דיברתי מילה בפולנית.

בשנת 1987, כשכבר הייתי עצמאי (אז כבר לא עבדתי בתעשייה האווירית), התקשר אלי לניו-יורק מנכ"ל תע"א, חבר קרוב שלי, וביקש שאגיע לארוחת-ערב עם מישחו שעשוי לעניין אותי. עליתי על מטוס והגעתי. בין האורחים נמצא אז מנכ"ל מפעלי התעופה הפולניים, מר קֶרְנֵזֶ'לֶבִּיץ'. הגעתי לארוחה הזו; לא דיברתי מילה בפולנית. אחרי שני בקבוקי וודקה התחלתי לדבר פולנית. הוא הזמין אותי לבקר בפולין. אמרתי לו: "אבל יש לי דרכון ישראלי" (באותה תקופה פולין לא קיימה קשרים דיפלומטיים עם ישראל). "אני אסדר את זה" – הוא אומר לי. "טוב" – אמרתי. הגעתי. הוא חיכה לי בשדה-התעופה. רצה להראות לי מה הם עושים. הוא הזמין אותי לארוחת-ערב ב"אֶזְוִיֶּנְקִי". ואז, בפעם הראשונה, החלטתי להוציא מפי כמה מילים בפולנית; אמת, שקצת התכוננתי לזה לפני

כך. נזכרתי אז באַסְנִיק?; אמרתי: "A z niewiedtych laurów liść z uporem stroić głowę". פתאום קם מהנדס צעיר אחד – כולם שם היו מהנדסים ממפעלי התעופה הפולניים – ודקלם את המשך השיר. התחלתי לדבר מעט פולנית. ואז ביקשתי אותו שיסדר לי נהג, כי רציתי לחפש את הקבר של אבא שלי. לא מצאתי. חמש פעמים הגעתי לפולין במיוחד – לא מצאתי.

החיפוש אחר קבר האב בפּוֹלְנִיָּה; שיקום בית-העלמין

בשנת 1988 החלטתי שהבנים שלי אמורים לדעת מה ארע כאן. בבית לא דיברנו על זה מעולם. לא רציתי לדבר על זה. שניהם למדו אז בקליפורניה; הבאתי אותם משם אל ורשה. נסעתי לבקר איתם בכל המקומות: באושוויץ, במאידנק – בכל מקום היינו. ואז, בסוף, אני אומר להם: "טוב, עכשיו נוסעים לחפש את הקבר של אבא שלי, במקום שבו קברתי אותו". נסענו לפּוֹלְנִיָּה; אנחנו סובבים בכל האזור – שום דבר. ואז הם אומרים לי: "למה שלא תשאלי?" הייתי מדי גאה מכדי שאשאל. הם כפו עליי, אז הלכתי אל ראש-העיר. אמרתי לו: "אדוני ראש-העיר, אני הבן של שְׁלֹאֲמֵיֶאֱנְקָה", וראש-העיר ידע בדיוק מי אני. אילו הייתי אומר: "אני אריאב-ציגלמן", אף אחד לא היה יודע מי אני. אבל "הנכד של שְׁלֹאֲמֵיֶאֱנְקָה" – והוא ידע מצוין מי האיש. הוא היה אדם מאד הגון, בחור נחמד מאד. אמרתי לו: "הגעתי עם הבנים לחפש את הקבר של אבא שלי, את המקום שבו קברתי אותו, ואני לא מצליח למצוא אותו". הוא מסתכל עלי ואומר: "בוא איתי, אני אראה לך". כמעט חטפתי התקף-לב. הלכנו למקום, שקודם סבבנו בו כל הזמן. ומה אנחנו רואים? נמצא שם מקום, שהנוער היו מבלים בו והיו שם עצים. הוא אומר לי: "כאן עמד בית-העלמין היהודי". לא היתה אפילו מצבה אחת; לא היה שם כלום. "זה המקום" – הוא אומר. "שמע, אתה בטוח?" – שאלתי. הלכנו לבדוק בספרי העירייה. בדקנו; זה היה המקום. אבל היו שם רק עצים, לא היתה אף מצבה. ביקשתי ממנו עזרה, והוא אכן עזר לי. וגם אדון קְרֵנְזֵ'לְבִיץ' עזר לי, ומר טוֹרְסְקִי גם הוא עזר לי מאד. כתבתי מכתב לשר ובתוך שבוע קיבלתי תשובה עם התחייבות, שהמקום יוכרז כאתר היסטורי וייעשה לאתר מקודש עבור הפולנים. באותה העת התחלתי לעבוד על עניין השגת האישור להעמיד כאן בית-עלמין

Ja, Ariav od kirkutu

Ja sam odbudowałem ten kirkut, ja sam dbam o niego. Kiedy umrę, będą to robić moi synowie – powie dziś w Bełżycach Nimrod S. Ariav-Cygielman

Nimrod S. Ariav-Cygielman, niegdyś wysoki ranga izraelski pilot wojakowy, dyrektor izraelskiej fabryki samolotów i „handlarz” boeingami, od 13 lat w październiku przyjeżdża do Bełżyc. Stąd pochodziła jego rodzina.

– Ustawiam się, bo nie byłem podobny do Żyda – wspomina. Polacy traktowali go jak swego. Walczył i był ranny w Powstaniu Warszawskim. Wyjechał, brałował Izrael. Zyciorys dosłownie filmowy!

Po wielu latach postanowił odnaleźć grób swego ojca, którego – rozstrzelanego przez Niemców w 1942 r. – sarko pogrzebnie pochował. Jednak w Bełżycach pokirkucie nie pozostało prawie nic. Zaróż wysokimi topolami. Nimrod S. Ariav-Cygielman zapłacił za ogrodzenie terenu, ufundował tablice upamiętniające bełżycyckich Żydów i placu za utrzymanie monumentu. – Tak kępię do końca mojego życia – zapowiada.

Przy wejściu, na ścianie muru jego twórcą stworzył reliefową rzeźbę: drzewo przypominające macece, najpóźniejszą tego rodzaju dzieło cmentarne w Polsce.

Od 1990 r. w rocznicę śmierci ojca na bełżycy kirkut Ariav przywozi Żydów z całego świata, aby pokazać tę działalność o pamięć przodków. Pomieścił wstęp wiele kirkutów i miejsce, po nich w Polsce nie ma swoich opiekunów. Przywozi nie byle kogo: wielkich przedsiębiorców i polityków. W ubiegłym roku był wśród nich m.in. Mosze Aren, wieloletni minister obrony i spraw zagranicznych Izraela.

Ariav kupuje świece i kwiaty, by gości mogli złożyć hołd zamordowanym w październiku 1942 r. – najcięższe przy kamieniu upamiętniającym getto w Bełżycach, potem na kirkucie. Dla bełżycyckiego szpitala kupił aparat rentgenowski i ultrasonograf, dla szkoły – komputery. Dziś również przyjeżdża do Bełżyc.

Grzegorz Jozefczak

Współczesne Bełżycy

Miasto może pochwalić się znakomitym basenem i halą sportową, aktywnym domem kultury. Jednakże o drzewo, wielokulturowa przeszłość Bełżyc jest nadal zupełnie zapomniana, a nawet wymazywana z pamięci. Na oficjalnej stronie internetowej miasta znajduje się np. tekst poniżający mieszczących tu przed wiekami innowierców – kalwinów i arian, chociaż już dawno nie ma po nich śladu. O Żydach na www.bełżycy.pl przeczytamy, że „od czasu Reformacji zaczęli paruczyć się w Bełżycach”. Nie ma słowa o kirkucie, a tym bardziej o pomocy, jakiej udzielił miasto Ariav.

המאמר "אני, אריאב מבית-העלמין" מאת ג'ורג' יוז'פצ'אק
מיום ה-5 באוקטובר 2004, העיתון "גאזטה ויבוד'צה"

אני, אריאב מבית העלמין

על גבי החומה שבכניסה אל בית-העלמין יצר מתכנן האתר תבליט אבן בדמות עץ, המזכיר בצורתו מנורה, ממעשי היצירה מן הימים שבבתי-הקברות בפולין.

מאז שנת 1990 נוהג אריאב לבקר בבית-העלמין בפּוֹלִיִצָה בחברת מכריו היהודים לרגל יום האזכרה למות אביו, על מנת ללמד על מסירותו ודאגתו להנצחת זכר המקום. בתי-עלמין רבים בפולין עומדים עדיין ללא טיפול או השגחה. בלוויית אריאב מגיעים אישים רבי מעלה: אנשי עסקים בכירים ופוליטיקאים מרחבי העולם. בשנה שעברה היה ביניהם גם מר משה ארנס, מי שכהן פעמים מספר כשר הביטחון ושר החוץ של מדינת-ישראל.

אריאב נוהג לרכוש נרות ופרחים ומאפשר למבקרים להוקיר כבוד לקרבתו שנרצחו ביום ה-2 לחודש אוקטובר 1942 (בהתחלה לרגלי אנדרטת האבן לזכר יהודי גטו פּוֹלִיִצָה ואח"כ ברחבת בית-העלמין היהודי). הוא גם תרם ציוד רנטגן ומכשיר אולטרה סאונד עבור בית-החולים בפּוֹלִיִצָה וערכת מחשבים לבתי-הספר המקומיים. היום הוא שוב עתיד יבקר בפּוֹלִיִצָה.

בעצמי בנתי את בית-העלמין הזה, אני שדואג לשימורו. כשאמות, הילדים שלי יעשו זאת במקומי - כך יאמר היום בפּוֹלִיִצָה נמרוד אריאב-ציגלמן.

נמרוד אריאב-ציגלמן, לשעבר טכנאי בכיר בחיל-האוויר הישראלי, מנכ"ל התעשייה האווירית לישראל וסוחר מטוסי בואינג, מגיע אל פּוֹלִיִצָה מדי שנה מזה 13 שנים. משפחתו מוצאה בעיר.

- שרדתי, כיון שלא נראיתי יהודי - אומר אריאב. הפולנים נהגו בו כאחד משלהם. הוא לחם ונפצע במרד ורשה. עזב את פולין ועלה לישראל כחלוץ. סיפור חיים שיכול היה לשמש השראה לסרט!

אחרי שנים רבות החליט לחפש את קבר אביו, שנורה בידי גרמנים בשנת 1942 ושואתו קבר אריאב במו ידיו. מבית-העלמין היהודי הישן בפּוֹלִיִצָה לא נותר ולו זכר. עמדו בו עצי צפצפה גבוהים. נמרוד ש. אריאב-ציגלמן יום ומימן את הקמת החומה שמסביב לשטח בית-העלמין ואת מצבת הזיכרון לזכר יהודי פּוֹלִיִצָה וכיום הוא מממן את תחזוקת המקום - כך אעשה עד סוף ימי - מצהיר אריאב.

פּוֹלִיִצָה של ימינו

העיר מתפארת בבריכת-שחייה מעולה, אולם ספורט ומרכז תרבות פעיל. אולם, ראה זה פלא: עברת הרב-תרבותי של פּוֹלִיִצָה הוא עדיין בבחינת פרק שנמחה כליל מן הזיכרון. באחד מעמודי האתר הרשמי של העיר מופיע מאמר, המדבר בנגותם של מי מבין החדשנים למיניהם, שחיו במקום לפני שנים רבות - הקלוניסטים והאריאניים, אע"פ שכבר מזמן אין להם זכר כאן. באתר www.belzyce.pl ניתן לקרוא על היהודים, שימאו תקופת הרפורמציה החלו להלך בשחצנות בעירתנו, פּוֹלִיִצָה". אף לו מילה על בית-עלמין היהודי ועל אחת כמה וכמה על עזרתו הרבה של אריאב לעיר.

יהודי. קיבלתי את האישור והקמתי את המקום. לקחתי שני אדריכלים מורשה. לא רציתי עזרה מאף-אחד; לא רציתי לערב בזה לא כומר ולא רב. אחרי שבנינו את בית-הקברות באו אלי אנשים ואמרו, שהם מחזיקים ברהיטים של סבא שלי. הם שאלו, אם אני רוצה לרכוש אותם מהם תמורת תשלום. אמרתי שלא, שאני לא רוצה לקנות; שישמרו את זה לעצמם. אחד הביא לי פמוט; אמר, שזה פמוט שהיה שייך לסבא שלי - קניתי אותו ממנו. לא רציתי לראות את זה וזה כלל לא עניין אותי; זה אצלכם - תמכרו, תעשו עם זה מה שאתם רוצים. חוץ מהפמוט הזה, שעומד אצלי בבית, בלונדון. עשיתי דבר אחד מיותר: ציפיתי אותו כסף, כי הוא השחיר. הייתי צריך להשאיר אותו איך שהיה - שחור.

יידיש

לפני המלחמה דיברתי יידיש. היום אני יותר מבין מאשר מדבר. אם מישהו פונה אלי ביידיש אני מבין. אבל לא אדבר איתו יידיש. יש לי בן דוד שהגיע מסן-פאולו; לא ראיתי אותו אולי למעלה מעשרים שנה. הוא מלובלין. הוא עזב את לובלין יחד עם המשפחה שלו ב-1939. יש לי דילמה איתו: הוא מדבר פורטוגלית - אני לא מבין פורטוגלית; הוא דובר קצת אנגלית, אם כי מעט מאד; פולנית הוא אמנם זוכר קצת, אבל לא יותר מדי, כיוון שהוא צעיר ממני בשלוש שנים. ושנינו זוכרים, איך שהיינו משחקים יחד כילדים, אבל הוא מבין יידיש. אז עכשיו, כשנסעתי איתו לבלֶזְיֶצְה, דיברנו במכונת קצת יידיש, אבל ככה, אני לא נוהג לדבר בשפה הזו. מדי פעם (משלא נמצא ביטוי דומה בשפה אחרת) קורה שאני נעזר באיזו מילה שאני זוכר ושביידיש יש לה משמעות מאד מסוימת.

מפגש עם בני-נוער: בֶּלְזִיֶצְה, 2004

בשנה שעברה הזמינו אותי תלמידי בית-ספר תיכון בֶּלְזִיֶצְה לבוא לנאום בפניהם. הם כתבו לי אימייל, בבקשה שאספר מה קרה, איך קרה וכן הלאה. עניתי להם, שאני לא מוכן לעשות את זה בהתכתבות, אבל אני מסכים לבוא ולדבר איתם. הם נענו. הגעתי. היו שם הרבה בני-נוער, כי במפגש השתתפו תלמידים משני בתי-ספר, ונמצאו שם גם המורים

והמנהלים של בתי-הספר, ואני עמדתי לפניהם ודיברתי פולנית. הם שאלו אותי כל מיני שאלות, שאלות טובות. עניתי להם בנימה מעט דיפלומטית; לא אמרתי את האמת כולה, כי הרי לא קיימת אמת אחת. הם שאלו, איך הגיבו אז הפולנים. מה יכולתי להגיד להם? איך היה באמת? הם צעירים מדי. אמרתי, שהיו כאלו והיו כאלו.

אל הצעירים

אני סבור, שלעולם לא הייתי אדם, שאנשים מסתכלים עליו וחושבים: "הייתי רוצה להיות כמותו". אני לא יכול לומר לצעירים מה לעשות, איך לעשות; גם לילדים שלי אני לא יכול להגיד את זה. אבל דבר אחד אומר: "למדו, למדו - והכי חשוב - העניקו חלק מעצמכם לאחרים: לאנשים בני דת אחרת, אנשים מעם אחר, כי היום כבר אין יותר מקום לאמירות כמו: "זה יהודי, ההוא פרבוסלאבי, זה לותרני..." - אין מקום לזה יותר. היה אדם. אם תעבוד ויהיה לך קצת מזל, תזכה להגיע אל מה שאתה רוצה - בתנאי, שאתה יודע מה אתה רוצה. כי אני חייתי חיים ארוכים וראיתי בחיי הרבה אנשים שלא ידעו מה הם רוצים. וככה עברו עליהם החיים שלהם. הם לא חדרו אל עומק החיים - הם רק חלפו להם ככה, על פניהם, או כמו ריחפו מעל להם. צריך לחדור, צריך לחוות באמת, צריך להרגיש. זו הפעם הראשונה מזה כ"ב הרבה שנים, שאני יושב כאן עם מישהו ומספר על הימים ההם. כמובן שסיפורתי רק מעט על כך - הסיפור הזה, הסיפור ההוא... אני בסך הכל מספר. יש לי גם סיפורים אחרים, מן העבודה שלי. לחמתי בכל מלחמות ישראל, עבדתי עם המון אנשים, הכרתי הרבה אנשים מצוינים. וכל זה, מה כל הערך של זה? - לא יודע. אילולא הייתי מגיע לזה בעצמי, אילו עצמי לא הייתי רוצה בכך...

ארכיון תיאטרון NN.

שוחחו: תומאש פייטראשיביץ' ותומאש צ'איקובסקי, 2008.

הנוסח השלם של הראיון מופיע בעמוד האתר: www.historiamowiona.tnn.pl

נמרוד אריאב במהלך ראיון עם כתבים
תצלום: מארצ'ין פדורוביץ' 13.02.2006

נמרוד אריאב בשער גרודזקה מפגש עם בני-נוער

39

בחודש נובמבר 2005 צפתה קבוצת צעירים מ"אקדמיה אוֹבְיִטְלִיסקָה"¹⁰ [האקדמיה האזרחית], הפועלת מטעם מרכז "שער גרודזקה - תיאטרון NN", בסרט המתעד את עדויותיו של נמרוד אריאב. חברי הקבוצה שלחו לאריאב מכתב וקלטת, המתארת את רשמיהם האישיים ותהיותיהם בנושא. להלן ציטוטים אחדים מדבריהם:

קאשיה:

"תודה לך מקרב לב על דבר חשוב, על פרק בהיסטוריה שלא היינו לו עדים, ועל המסר שלך לסובלנות".

אגתה:

"ברצון רב הייתי חפצה להשתתף במפגש איתך. אני חושבת, שהייתי יכולה ללמוד ממך הרבה דברים. מה ששומעים מפי אדם חי הוא דבר אחר לגמרי, ממה שקוראים בספרים".

פִּיּוּטָר:

"כמה מן הדברים ששמענו בזמן השיחה מלמדים על האווירה ועל המקומות, שלא זכינו לראות, לחוות, לשמוע עליהם - כמו למשל, המעט ששמענו מפיך על לובלין שלפני המלחמה, או על מרד ורשה".

אַלְפִּסְנֵדְרָה:

"רציתי רק לציין, שכל התהיות וההתחכמויות למיניהן, במה שאנחנו אמורים או לא אמורים לעשות, הן לגמרי לא העיקר כאן. מה שחשוב הוא, שזה סיפור אמיתי, ומי שהוא קצת רגיש, אני חושבת שזה יהיה לו חשוב ומשהו מזה פשוט יישאר בו".

אַנָּה:

"ברור שעבורי יש לכל זה ערך גדול יותר מאשר ספרים שקראתי על תולדות פולין או על היחסים בין הפולנים והיהודים, כי מה שאתה חווית מלמד אותנו איך באמת נראו היחסים הללו, איך נראו אז החיים עצמם. רציתי להודות לך על כך. אני מקווה, שיותר אנשים יוכלו לצפות בסרט ולשמוע את הדברים שאני שמעתי מפיך".

40

אוּלָּה:

"אני רוצה להודות לך על כך שזכיתי לשמוע את המסר שלך - "לא להחמיץ את החיים, לא לחלוף על פניהם, או לרחף מעל להם". הדברים שאמרת עשויים לשמש השראה עבורי, עבור הרבה אנשים אחרים; כיצד לחיות, איך לא להחמיץ את החיים, איך לחדור אל עומק החיים האלו. תודה רבה לך".

נמרוד אריאב ותומאש פייטרשאַשױביץ' במרכז שער גרודזקא
תצלום: יואנה זנטאר, 2006

נמרוד אריאב בעת מפגש עם בני-נוער
במרכז שער ג'ודיָקָה ביום ה-13 לפברואר 2006

ביום ה-13 לפברואר 2006 הגיע נמרוד אריאב אל לובלין, במטרה לשוחח עם בני-נוער. המפגש התקיים במרכז שער גְרוֹדְזְקָה.

נמרוד אריאב:

היום שמי נמרוד אריאב; לפני כן, בלובלין - ציגלמן, ובורשה - הנריק גורסקי ויזי אוגניוש גודלֶבְסְקִי. החברים שלי קוראים לי "ציגי" וכך אבקש שתקראו לי גם אתם. ועכשיו - התחילו אתם. אענה על כל מה שתמצאו לשאול אותי. אתמול הייתי בורשה וחבר שאל אותי, אם התכוונתי לפגישה הזו. ענית לי שלא, כיוון שאין לי צורך להתכונן. לא באתי אליכם כדי לנאום בפניכם; הייתי מעוניין לשמוע, מה אתם מבקשים לשאול אותי, וכדי לענות על זה אני לא מוכרח להתכונן. אספר לכם על מה שחוויתי - אם תהיו מעוניינים לשמוע, ומה אני מרגיש - אם תרצו.

אולגה:

43 מאז ה-12 לדצמבר אני חושבת על איך שכל זה התחיל, כלומר על איך שכתבנו לך את המכתב ההוא... כי מה בעצם אפשר לומר? קודם כל, שהצפייה בשיחה שקיימת עם המנהל, מר פייטרֶאֶשְׁיִיבִיץ, הייתה הפתעה עצומה עבורנו. ואתה יכול להאמין לנו: הדברים שאתה אומר חשובים לנו מאוד מאוד; עבור המקום הזה, עבור האנשים שנמצאים כאן העניין הזה הוא חשוב מאוד. אני שמחה שאתה נמצא כאן עימנו.

נמרוד אריאב:

תודה.

אנה:

נדמה לי, שלמעשה הזמנו אותך אלינו כדי שתספר לנו, כיצד יש לדבר על מה שחוה הדור שלך עם אנשים כמונו. איך צריך לקיים את הדיאלוג הזה, שמתרחש למעשה בין שני קצוות של התהום הזו - עם מי שחי הרבה שנים אחרי המלחמה.

Lublin, 12 grudnia 2005r.

Szanowny Panie Nimrod!

21 listopada 2005r. na Spotkaniu Akademii Obywatelskiej Tomasa Pietrasiewicza zaproszeni nam dojawienie filmu. Nie zechcieli, co to będzie. Nie mogliśmy przyproszać, jak wiele emocji wzbudziło nas napisana rozprawka.

Akademia Obywatelska to zespół wolontariuszy, którzy przez zajęcia w szkołach i na terenach postawili sobie cel biznesowy. Jedynym celem A.O. jest podjęcie działań, które można określić jako obywatelskie. Oczymu są: historia, kultura, edukacja, sztuka, polityka, wolontariat, ekologia, samorządność. Poprzez spotkania, warsztaty, dyskusje, a przede wszystkim realizowane projekty pokazujemy, że w ówczesny sposób można poprawić naszą sytuację, zachęcając do uczestnictwa. Zjemy to najciekawszym regionie Unii Europejskiej. Oto nasz Czekoladowy Świat.

Akademia Obywatelska powstała na przełomie 2004 i 2005r. przy Ośrodku "Brana Grodzka" - Teatr NN. Ośrodek, jak i sam ulicą, zajmuje się historią przedwojennego, wielokulturowego Lublina.

Akademia w swoich działaniach łączy to, co pasuje z tym, co teraźniejsze. Staraliśmy się kontynuować pracę Ośrodka - realizując punkty. Z miesiąca na miesiąc robiliśmy wyprawy, nagrywaliśmy, niezapomnianych, przebywaliśmy w obozowiskach, w Czechach, w Austrii. To trochę zadanie, tym bardziej cieszymy się, że podjęliście się z nami swojej historii. Jednocześnie pragniemy zaprosić Pana do spotkania się z nami, na którego nam zależy.

Tomasz Nimrod Magdalena Kawa Aleksandra Kowalska Ewa Kowalska Anna Kowalska Aleksandra Kowalska Monika Słoniak Agnieszka Witkowska Ewelina Sobieszczyńska Magdalena Dzierżycowa Wera Fedorkowa Ela Ciesiek Magdalena Ciesiek Monika Kowalska	Z wyrazami szacunku Olga Groszka Barbara Ciep JOSEF SZYMOR prot. Chwałowski Aleksandra Duda Ewa Kuc Marta Skarża Katarzyna Kowalska Monika Kowalska Katarzyna Magdalena Ziętyńska Anna Kowalska	Barbara Makimiec Ewa Kowalska Zygmunt Kalbarczyk Tomasz Krajewski Kasia Karnat Joanna Stachyra Aleksandra Kowalska	Ewa Kowalska
---	---	---	--------------

מכתב אל נמרוד אריאב מאת קבוצת "האקדמיה האזרחית" שמטעם מרכז "שער ג'וד'קה - תיאטרון NN" לובלין, יום ה-12 לדצמבר, 2005

לובלין, 12 בדצמבר 2005

מר אריאב הנכבד!

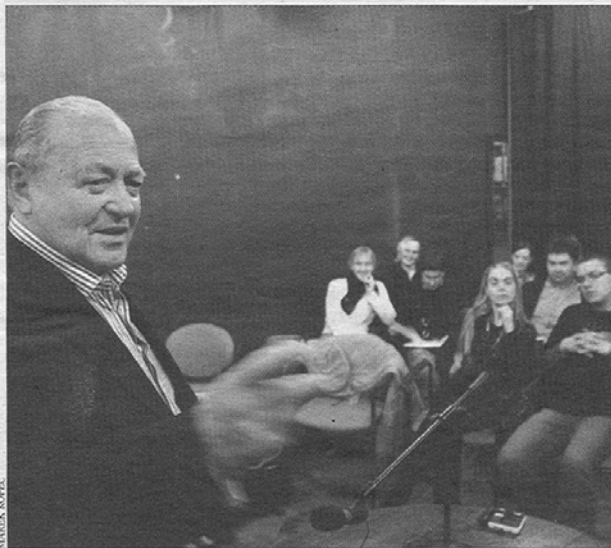
במפגש שקיימה "האקדמיה האורחית" ביום ה-21 לנובמבר 2005 המליץ לנו תומאש פייטראשניביץ' סרט לצפייה. הוא לא הקדים באיזה סרט מדובר. לא יכולנו לשער, אילו רגשות עשויה היתה ללבות בנו הצפייה בראיון איתך.

"האקדמיה האורחית" היא צוות מתנדבים צעירים, שמעבר לעיסוקיהם בבת-הספר ובאקדמיות בעיר החליטו להתגייס ולפעול למען דבר חשוב. יעדה העיקרי של "האקדמיה האורחית" הוא מגוון פעילויות שצביוןן הוא "אורחי". מבין שטחי התעניינותנו: היסטוריה, תרבות, חינוך, פוליטיקה, אקולוגיה ועוד מגוון פעילויות חברתיות. באמצעות המפגשים, הסדנאות, הדיונים ומעל לכל - המיוזמים שאנו מקיימים, אנו מבקשים להוכיח, שאפשר לתקן את המציאות האפורה והמעוותת שבה אנו חיים. אנו חיים בחבל הדל ביותר שבשטחי הארגון האירופאי המאוחד. כאן מרכז העולם שלנו.

"האקדמיה האורחית" נוסדה בין השנים 2004 ו-2005 בחסות מרכז "שער ג'ורדז'קה - תיאטרון נא". המרכז, כפי שודאי ידוע לך, עוסק בעברה הרב-תרבותי של לובלין שלפני מלחמת העולם השנייה.

במסגרת פעילויותיה מבקשת "האקדמיה האורחית" לכרוך את העבר בהווה. אנו משתדלים להמשיך ולקיים את השליחות שהעמיד לעצמו המרכז - למלא את השממה שנתרה מעברה העשיר של העיר לובלין. אנו מנסים לשחזר את העבר שאבד ואינו מפסיק מחשבות של אנשים שזכרם נמחה. זוהי משימה קשה ועל אחת כמה וכמה אנו אסירי תודה לך על שחלקת עימנו בעברך. אנו חפצים מאד להזמיןך להשתתף במפגש עימנו.

ברגשי כבוד, חברי "האקדמיה האורחית".

Warszawa drugim domem

– Moje nazwisko dzisiaj brzmi Nimrod S. Ariav, przedtem w Lublinie nazywałem się Cygielman, w Warszawie byłem Henrykiem Górskim i Jerzym Eugeniuszem Godlewskim. Ja nie będę przemawiał, chcę usłyszeć pytania, odpowiem, co przeżyłem, co ja czuję – mówił gość wczorajszego spotkania Akademii Obywatelskiej w Bramie Grodzkiej. Nimroda Ariava pytano przede wszystkim o szczegóły życia w przedwojennym Lublinie. – Byłem wtedy małym chłopcem. Jak było? Jak teraz, tylko nie mieliśmy komputerów – odpowiadał z uśmiechem. Nimrod Ariav walczył w Powstaniu Warszawskim i omal nie zginął. – Walczyłem dla Warszawy i dla siebie. Warszawa jest drugim moim domem. GRJ

ורשה, הבית השני שלי

”היום שמי נמרוד אריאב; לפני כן, בלובלין - ציגלמן, ובורשה - הנריק גורסקי וייזי אוגניוש גודלבסקי. לא באתי אליכם כדי לנאום בכניסם; הייתי מעוניין לשמוע, מה אתם מבקשים לשאול אותי. אספר לכם על מה שחוויתי ומה אני מרגיש” - כך אמר אורח המפגש שהתקיים אמש במרכז שער גרודזקה עם צעירי “האקדמיה האזרחית”. נמרוד אריאב נשאל בעיקר על קורות חייו בלובלין שלפני המלחמה. “הייתי אז ילד קטן. איך היה אז? כמו עכשיו, אלא שאז לא היו לנו מחשבים” - ענה בחיוך. נמרוד אריאב לחם בקרבות מרד ורשה ובדרך נס ניצל ממוות. “לחמתי למען ורשה ולמען עצמי. ורשה היא הבית השני שלי”.

כתבתו של ג'וזף יוזפצ'וק מיום ה-14 בפברואר 2006

העיתון “גאזטה ויבורצ'ה”

נמרוד אריאב:

אין לי תשובה עבורך, איך צריך לעשות את זה ואם בכלל צריך לעשות את זה. אני חושב, שעשיתי טעות שלא דיברתי על זה בבית. ביקשו אותי שאלך לבתי-ספר, שאספר לתלמידים על מה שארע פה. לא רציתי. לא רציתי לדבר על זה בכלל.

בשנת 1988 - אז כבר הייתי בן שישים וכמה שנים - בפעם הראשונה דיברתי עם הבנים שלי על מה שארע כאן. הזמנתי אותם לנסוע איתי פולין, כדי להראות להם ולספר להם על השורשים שלהם ועל כל מה שקרה פה - דרך העיניים שלי. כל אחד יכול לפרש את זה איך שהוא בוחר. הם הקשיבו ולא אמרו דבר. לא שמעתי מהם מילה על כך במשך שנה שלמה, כי אחרי כן הם נסעו בחזרה ללימודים שלהם, ואני חזרתי לאנגליה, מפני שאז כבר התגוררתי שם. דבר אחד עשינו יחד: נסענו לחפש את הקבר של אבא שלי - היום עומד שם בית-עלמין יהודי.

מאז אותה העת, משנת 1990, מדי שנה מגיעה איתי אל פְּלִיִצְהַ המשפחה שלי, החברים והמכרים. ואין שום רב ואף כומר. הבנים שלי והנשים שלהם קוראים אז שיר, או איזה שהוא קטע מן התנ"ך, שהם בוחרים בעצמם. אני אומר קדיש על המתים. אנחנו מניחים פרחים ואז - דממה.

האם צריך ללכת לבתי-ספר ולדבר על זה? יכול להיות שכן. עכשיו, כשאני מדבר כאן אליכם, אל הנוער, אני חושב, שיכול להיות שצריך לעשות את זה. יכול להיות. אבל אם תשאלו אותי אם אני בטוח בזה - לא יודע. לא יודע, אם כל אחד היה מסוגל לעשות את זה. אני עכשיו נרגש כאן יותר מאשר הייתי אז, כשחייתי את כל זה. אני מספר עכשיו למשפחה שלי על כל מה שעברתי. אני לא יודע, אם אני צודק, אם יש לי הזכות לספר למישהו אחר מה אני מרגיש. אולי כן.

אולה:

הייתי רוצה לשאול על התקופה של הקמת מדינת-ישראל. למעשה, פתאום מגיעים אל א"י יהודים מכל מיני ארצות - גם אלו שחיו באירופה הכבושה וגם יהודים מארה"ב וארצות אחרות. הם מדברים שפות שונות, התרבויות והמנהגים שלהם בכל זאת שונים. מה היה

נמרוד אריאב במפגש עם בני-נוער במרכז "שער גְרוֹדְזְקָה - תיאטרון NN"
תצלום: יואנה זנטאר, 2006

הקושי הכי גדול ברגע שהאנשים האלו, שהיו למעשה זרים אחד לשני, נאלצו פתאום להקים מדינה, לחיות יחד, לתקשר ביניהם, ליצור איזה שהוא דיאלוג?

נמרוד אריאב:

עבורי - ונדמה לי שכך גם עבור כולם - היתה זו השפה העברית. וזה לא היה קל. לי היה המזל, שמיד תפסתי אותה טוב. כי רכשתי בסיס כאן, בלובלין, ב"תרבות" - זה היה בית-ספר עברי. כחודש אחרי שהגעתי לישראל כבר ידעתי לדבר עברית. אבל למעשה, עבור כולם, השפה היתה הכי מהותית. אחרי כן המנהגים. מה יכול להיות משותף ליהודי מפולין ויהודי מתוניס, או מרוקו? - כלום. אין ביניהם שום דבר משותף. ובכל זאת, כולם הרי יהודים! בסופו של דבר הם הצליחו להסתדר ביניהם. אני אתן לכם דוגמא: עבדתי בתעשייה האווירית לישראל - זה המפעל הכי גדול ליצור מטוסים באזור המזרח-התיכון. בתקופה שהייתי שם עבדו במפעל הזה למעלה מעשרים אלף איש - ואני הייתי מנכ"ל המפעל. במפעל הזה היו מהנדסים מארבעים וכמה מדינות בעולם וכל אחד היה משוכנע, שהאוניברסיטה שהוא סיים הכי מוצלחת! כי הרי יהודי שסיים לימודים בצרפת, בסורבון, הוא יותר מוצלח מיהודי שסיים באוקספורד, וזה מאוקספורד מוצלח יותר מזה מהפוליטכניקה בורשה או ממרוקו, מטקסס, או מכל מקום אחר. ליצור מהם צוות אחד, שעובד יחד - ויש הרבה דברים נהדרים במקום הזה; לכל אחד יש רעיונות משלו; כל אחד היה מעוניין ליצור משהו - לגרום להם לעבוד יחד כצוות, הייתה המשימה הכי חשובה. וזה לא היה פשוט, אבל עובדה שהם עשו זאת!

יש לי גם תיאוריה משלי, מדוע יהודי מרוקאי ויהודי מורשה או מלובלין יכולים בכל זאת להגיע להסכמה. אני לא יודע למה, אבל אומר לך מה אני חושב: טסתי פעם לאיקיטוס - איקיטוס היא עיר שנמצאת על גבול פרו וברזיל, איפה שהוא באזורים הללו, מקום קטן - בסוף העולם! נחתי באיקיטוס. אני הולך ברחוב, רחוב קטן, ופתאום אני רואה יהודי תימני. רצתי לקראתו בשמחה: "מה נשמע?!" מה לי ולו? כלום. אבל הייתי מאד שמח שהוא נמצא שם - בסוף העולם!

Mówiłem po polsku i wyglądałem jak Polak

Gosciem dzisiejszego spotkania Akademii Obywatelskiej będzie Nimrod S. Ariav-Cygielman, którego życie mogłoby posłużyć za kanwę fascynującego filmu

Urodził się w Lublinie, miał rodzinę w Białejkach, Walizyż w Powszaniu Warszawskim. Był wysokim rangą inżynierskim pilotem wojskowym, dyrektorem fabryki samolotów, potem nimi handlował. Pod koniec lat 80. przejechał do rodzinnych Białych, aby odmalować i odnowić tamtejszy kirkut. Zaczął wspomagać białych sprzątań i szkoły, ufundował ultrasonograf, aparaty rentgenowskie, nowoczesne komputerowe. Historię życia Nimroda Ariawa poznali członkowie Akademii Obywatelskiej przy okazji „Brama Grodzka – Tętno NN”, słuchając jego nagranych relacji. Wysłali listy. „Nie mogliśmy przyspaszczać, jak wiele emocji wzbudzi w nas nagrana rozmowa” – napisali i zaprosili go Lublina. Spotkanie odbędzie się dziś o godz. 17 w Bemic Grodzkiej.

W domu były używane trzy języki. Rodzice mówili po żydowski. Ja z moim bratem chodziliśmy do Tarbutu, to mówiliśmy po hebrajsku. I mieliśmy guwernantkę – Gertrud, która mówiła do nas po niemiecku. Znałem także język polski, nie za dobrze, ale na tyle wystarczająco, że magliani mówili i wysłouchać się po polsku nie z żydowskim akcentem. I to mnie uradowało” – wspomina Nimrod Ariav, w rozmowie dla programu „Słyszysz mówianą”, Teatru NN. W reportażu „Powrót. Agnieszka Czyżewska i Jacqueline z Radia Lublin wyznały, że wyglądał jak Żyd”. Byłem członkiem AK, przeschodziłem szkołę, byłem podchorążym. Miałem dużo nazwisk: Henryk Górski, Jerzy Dągobysz, Godlewski. Podczas powstania byłem na Siennej, później walczyłem na Starówce, gdzie zostałem ranny. Chce znaleźć to miejsce i nie mogę. Prezydentem Starówkę małe z 50 nazw. Są rzeczy, które wychodzą z głowy i nie chcą wrócić”. W Warszawie poznał Anną Raję-Lagafus, Jabelską Żydówką, która w 1960 dostała nagrodę Prix Goncourt.

W grudniu 1945 roku Nimrod Ariav wyjechał z Polski, najpierw do Niemiec, trzy lata później do Izraela. „Zaczęłam myśleć, że ja jestem Żydem i że moje miejsce jest w Izraelu” – wspomina. Zrobił karierę w lotnictwie. Był na wojnach

Nimrod S. Ariav-Cygielman na kirkucie w Białejkach (2003)

izraelskiej. Został prezesem Isrel Aircraft Industries, aby później zająć się handlem samolotami. „W 1988 roku postanowiłem, że moi synowie powinni wiedzieć, co tu się działo. Nigdy w domu nie mówiłem o tym i ja nie chciałem mówić o tym” – opowiada, jak zdecydował się odmalować grób ojca, którego – rozstrzelanego przez Niemców w 1942 r. – sam potajemnie pochował. Jednak w Białych po kirkucie nie pozostało prawie nic. Został wysokimi topolami. Dzięki Nimrodowi Ariawowi białecki kirkut

wydyboby z zapomnienia. Na ścianie ma na przy wejściu znajdują się reliefowa rzeźba drzewa przypominającego mezozyt, najpiękniejsze tego rodzaju dzieło cmentarne w Polsce. Od 1990 r. w rocznicę śmierci ojca na białecki kirkut Ariav przywozi Żydów z całego świata, aby pokazać tę dbałość o pamięć przeszłości. Był wśród nich – oczywiście nieobecny – Mosze Arens, wieloletni minister obrony i spraw zagranicznych Izraela.

GRZEGORZ JOZEFICZAK

כתבתו של ג'וז'וו יז'וצ'יק מיום ה-13 בפברואר 2006

העיתון "גאזטה ויבורצ'ה"

דברתי פולנית ונראיתי פולני

במפגש שתקיים היום "האקדמיה האזרחית" יתארח נמרוד ש. אריאב-צ'גלמא, שסיפור חייו המרתק יכול לשמש מקור השראה לסרט

הוא נולד בלובלין והיתה לו משפחה בפּוֹלְזֵיִצְה. הוא לחם במרד ורשה. היה טכנאי בכיר בחיל-האוויר הישראלי, כיהן כמנכ"ל התעשייה האווירית לישראל ואחר ייסד חברה פרטית משלו לייצור מטוסים. בסוף שנות השמונים הגיע אל עיר ילדותו, פּוֹלְזֵיִצְה, על מנת לאתר את מקום קבורת אביו ולהביא לשיקומו של בית-העלמין היהודי המקומי. הוא תורם לבית-החולים ובתי חינוך בפּוֹלְזֵיִצְה; הוא סייע ברכישת ציוד רנטגן ומכשיר אולטרה סאונד ועזר בהקמת שני חדרי מחשבים בבתי-הספר בעיר. את קורות חייו הכירו חברי "האקדמיה האזרחית", הפועלת מטעם מרכז "שער גְרוֹדְזֵיִקָה - תיאטרון NN", לאחר שהאוינו לקלטת המתעדת את עדויותיו. הם שלחו לו מכתב. "לא יכולנו לשער, אילו רגשות תלבה בנו הצפייה בשיחה איתך" - כתבו והזמינו אותו להיפגש עימם בלובלין. המפגש יתקיים היום בשעה 17:00 במרכז שער גְרוֹדְזֵיִקָה.

"בבית דיברנו שלוש שפות: הוריי דיברו יידיש, אני ואחי דיברנו בינינו עברית, והייתה לנו גם חונכת פרטית, גְרוֹטְרוֹדְזֵיִקָה, שהיתה מדברת איתנו גרמנית. גם ידעתי לדבר פולנית - לא הכי טוב, אבל מספיק כדי לבטא את עצמי וללא מבטא יהודי. זה מה שהציל אותי בזמן המלחמה" - מספר נמרוד אריאב בשיחה שהוקלטה במסגרת התכנית "היסטוריה מדוברת" שמטעם תיאטרון NN. בכתבתה של אַגְנֵיִשְׁקָה צ'יִבְסְקָה - ג'אקמו, "השיבה", ששודרה ברדיו לובלין, הוא מוסיף: "לא נראיתי יהודי. הייתי באַרְמֵיָה קְרֵאיוֹבְכָה. למדתי בבית-ספר צבאי ושרדתי. אימצתי שמות בדויים: הֶנְרִיק גוֹרְסְקִי, יִזְיִי אַגְנֵיִיש גוֹדְלֵבְסְקִי. בזמן המרד השתתפתי בקרבות ברחוב שְׁיֵינָה, אח"כ לחמתי

בעיר העתיקה, שם נפצעתי אנושות. אני רוצה למצוא את המקום הזה שבו נפצעתי ולא מצליח. עברתי על כל העיר העתיקה אולי חמישים פעם. יש דברים, שחומקים מן הראש ומסרבים לחזור". בורשה הכיר את אָנָה רֵייִס לְאָנְפּוֹס, סופרת יהודיה שנולדה בלובלין ובשנת 1962 זכתה בפרס גוֹנְקוֹר.

בדצמבר 1945 עזב אריאב את פולין ונסע לגרמניה. לאחר שלוש שנים עלה לארץ-ישראל. "התחלתי להבין, שאני יהודי ושהמקום שלי בארץ-ישראל" - הוא מזכיר. הוא נחל קריירה מפותרת בתחום התעופה; השתתף בכל מלחמות ישראל; היה למנכ"ל התעשייה האווירית לישראל ואח"כ הקים חברה עצמאית לייצור מטוסים. - "ב-1988 החלטתי, שהבנים שלי אמורים לדעת מה ארע כאן. בבית לא היינו מדברים על זה מעולם. לא רציתי לדבר על זה." - מספר אריאב, ועל הרגע בו החליט לחפש את קבר אביו, שנורה בידי גרמנים בשנת 1942 ושאותו קבר אריאב כמו ידיו, בסתר. מבית-העלמין היהודי הישן בפּוֹלְזֵיִצְה לא נותר ולו זכר. צמחו בו עצי צפצפה גבוהים. הודות לנמרוד אריאב, נגאל בית-העלמין היהודי בפּוֹלְזֵיִצְה מן השכחה. על החומה בכניסה לבית-העלמין יצוקה תבנית עץ-החיים, המזכיר בצורתו מנורה, ממעשי היצירה מן היפים שבבתי-הקברות בפולין. מאז שנת 1990 נוהג אריאב לבקר בבית-העלמין בפּוֹלְזֵיִצְה בחברת מכריו היהודים מרחבי העולם לרגל יום האזכרה למות אביו, על מנת ללמדם על מסירותו ודאגתו להנצחת זכר המקום. בתי-עלמין רבים בפולין עומדים עדיין ללא טיפול או השגחה. בלוויית אריאב מגיעים אישים רבי מעלה: אנשי עסקים בכירים ופוליטיקאים מרחבי העולם. בשנה שעברה היה ביניהם גם מר משה ארנס, מי שביהן פעמים מספר כשר הביטחון ושר החוץ של מדינת-ישראל.

כתבתו של גוֹזוֹ יוֹפְצִיֹק

זכרונותיה של נחמה טק

בזמן שכבר חייתי בישראל - הייתי אז בת 16, או 17 - היתה תקופה שהיינו זוג. הוא הגיע אז לבדו, לא היה לו אף אדם קרוב. הוא אדם נחמד מאד, איש חכם. היינו אז הולכים יחד לקולנוע או לטייל בעיר. אז הכרתי אותו טוב. לא היינו מדברים על העבר שלנו. אפילו להורים שלי לא סיפרתי על התקופה שבה נמצאתי לבדי באוטבּוֹצֶק. לא אמו, לא אבי ולא הילדים שלי - אף אחד לא ידע על כך דבר מעולם. הסיפור נודע להם רק משהספר התפרסם. איני יודעת כיצד הוא ניצל. אין לי מושג. האמת, שהייתי סקרנית מאד לדעת כיצד הצליח לשרוד. גם הוא לא ידע עלי... הוא לא ידע מי אני, על ההורים שלי... לא נהגנו לדבר על עצמנו, גם לא על המלחמה. אני בכלל לא רציתי לדבר עם אף אחד על המלחמה. לא סיפרתי לאף אדם. אף אחד גם לא ממש התעניין לדעת. אף אחד לא שאל, ואני שמחתי שלא שואלים, מפני שבלאו הכי הייתי מסרבת לענות. איני יודעת עליו דבר. כל מה שאני יודעת, זה שהיה בודד ואומלל ושהיה מבוגר ממני בכמה שנים. אם תפגשו את מר ציגלמן - מסרו לו דרישת שלום חמה ממני. תמיד נעים לי להיזכר בו. הוא אדם חביב מאד - נחמד וחכם במיוחד.

נחמה טק, (Nechama Tec) נולדה בשנת 1931 בעיר לובלין. ניצולת שואה, סופרת אמריקאית, פרופסור לסוציולוגיה. מחברת כתבי ביוגרפיה וזיכרונות ("דמעות כבושות: סיפור על ילדות אבודה"; "בגוב האריות - פרשת חייו של אסולד רופאייזן"; "משפחת אנשי היער", הוצאת יד ושם); עוסקת בחקר השואה.

ארכיון תיאטרון NN

ראיינה: וילטה ויימאן, 2005.

הנוסח השלם של הראיון מופיע בעמוד האתר: www.historiamowiona.tnn.pl

בית משפחת ציגיילמאן בלובלין

54

הבניין בו התגוררה משפחתו של נמרוד אריאב בתקופת שנות העשרים והשלושים של המאה שעברה עמד ברחוב נוֹבָה מס' 17 בלובלין. הוא נבנה בראשית המאה ה-19. ע"פ ממצאים ארכיוניים שנשתמרו משנת 1937 והנוגעים לבניין, היה שייך באותה שנה לאחיות פֶּרֵידֶל וְשׁוֹרֵי וְיִסְבְּרוֹדֶט. מי שניהל בשמן את ענייני האדמיניסטרטיביים של הבניין היה יוסף וְיִסְבְּרוֹדֶט, שהתגורר אז ברחוב גְרוֹדֶזְקָה מס' 14.

הבניין ברחוב נוֹבָה 17 היה מבנה לבנים בן שלוש קומות והוא יועד לצרכי מגורים. נמצאו בו שני חדרי מדרגות- מרכזי וצידי. בתחום השטח שבבעלות המשפחה נמצאה גם חצר רחבה מרוצפת אבן, ששטחה 80 מ"ר. הבניין הכיל 17 דירות מגורים נפרדות, ביניהן שמונה דירות-חדר, חמש דירות בעלות שני חדרים וארבע דירות שלושה חדרים, וכך מספר חללים נוספים שנמצאו בקומת הקרקע. בבניין כולו הותקנה תאורת חשמל, אינסטלציות מים ומערכת ביוב. ע"א הצהרותיהם של הבעלים בעניין ייעודו של הבניין לצרכי מגורים בלבד, נמצאו בקומת הקרקע כשמונה חנויות, ביניהן: בית-יצור למוצרי מתיקה; חנות גלנטריה; חנות לציוד משרדי; בית-יצור לזופלים בבעלותו של עזרא הָאֶלְצֶקֶינֶר; מתפרת

הבניין ברחוב נוֹבֶה 17 בלובלין, בית משפחת נמרוד (שלום ציגלמן) אריאב
תצלום שביצע סֵטפֶאן קוֹיִלְשְׁנִיה בשנת 1938

הבניין ברחוב לובֶאָרְטוֹבְסְקָה 19 (בעבר רח' נוֹכָה 17) בלובלין.
בבניין זה התגוררה משפחתו של נמרוד אריאב עד לשנת 1940
תצלום: מאָרְצִין פֶּדוֹרובִיץ, 2008

כובעים בראשות אהרון ילְנִיבִיץ' וחנות הנעלה. במהלך חודש ספטמבר 1939, עקב פעולות המלחמה, הבניין ניזוק בחלקו ודייריו נאלצו לגייס סיוע כספי לצורך שיקומו. מתקופה זו נשתמרה פנייה לאישור ביצוע עבודות שיפוץ בדירות שניזוקו, שהוגשה אל מחלקת הבנייה של עיריית לובלין בידי מְאֵטְלָה רִיזֶל צִיגִיִלְמָאן (אמו של נמרוד אריאב), מיפת-כוחן של בעלות הנכס. רק בשנת 1946 שוקם הבניין ברחוב נוֹבָה 17 בשלמותו. חלוקת החללים הפנימיים שונתה וכן מראה חזית הבניין.

מְאֵטְלָה רִיזֶל

המידע מבוסס על מסמכים מתוך מאגר הארכיון הלאומי בלובלין,
מדור "פיקוח הבנייה בעיר לובלין בשנים 1926-1950" תיק מס': 3309.

משפחת צינגילמאן בראי המקורות הארכיוניים שנשתמרו

58

את קורותיה ופעלה של משפחת צינגילמאן בלובלין (הוריו ובית סבו של נמרוד שלום אריאב), ניתן לשחזר היום על בסיס שרידי מידע בודדים (מסמכים ומקורות כתובים), שנשתמרו בארכיונים שונים בלובלין, במוזיאונים, במשרדי העירייה או גם מוסדות תרבות למיניהם. משתקף בס הווי היום-יום של בני המשפחה בטווח שתי המאות הקודמות: מקרי לידה, נישואין ופטירה; עיסוקיהם המקצועיים; חיהם בעיר לובלין ובעיירות הסמוכות, מנהגיהם, או גם אורח חייהם הדתי.

החשובים שמבין ממצאים אלו הן תעודות ומסמכים שנשתמרו בארכיון מרשם האוכלוסין. ממצאים מסוג זה מתעדים מקרי לידה, נישואין ופטירה של צאצאי משפחות שונות. בחינה שלהם מהווה ע"פ כלל את הצעד הראשון בהכרת קורותיה של משפחה מסוימת, או גם של תקופתה. בארכיון מרשם האוכלוסין בלובלין מופיעה תעודת הלידה של ש. צינגילמאן, המצורפת אל מאגר תעודות הלידה של תושבי העיר בני עדת משה¹ משנת 1926. בארכיון הלאומי נמצאות תעודות של בני עדת משה משנים קודמות (1826-1894) ומופיעים בן אזכורים הנוגעים לבני משפחת אביו של נמרוד אריאב. בארכיון מרשם האוכלוסין

בבִּלְיִיצָה נשתמרו רשימות מן השנים 1911-1936 הנוגעות ללידתם ופטירתם של בני משפחת וַיִּסְבְּרוֹדְט, משפחת אמו של נמרוד אריאב, רֵיִזֶל מְאָטְלָה.

מקור חשוב נוסף בחקר קורותיהם של אנשים מסוימים מהווים "ספרי מאגר התושבים" ו"רשימות תושבי הקבע של העיר לובלין", שנשתמרו בארכיון הלאומי בלובלין. ברשימות מאגר תושבי הקבע של העיר לובלין בשנים 1850-1915 מופיעה שורת אזכורים, הנוגעת לתושבים שנשארו את שם המשפחה צִיגֵיִלְמָאן, הגם שמן הראוי לאמת, האומנם בכל המקרים מדובר אכן בבני משפחתו של נמרוד אריאב.

מבין המקורות שנשתמרו במאגרי הארכיון הלאומי בלובלין נמצאות גם ראיות, המתייחסות אל מקום המגורים של משפחתו הקרובה של נמרוד אריאב - הבניין ברחוב נוֹבָה 17. אלה מרוכזות במאגר התיעודי של "מדור פיקוח הבנייה של העיר לובלין בשנים 1926-1950" והן מכילות את תכניות הבנייה, מידע על שטחו ואופיו של המבנה, מספר החללים המיועדים לצרכי מגורים או חנויות, ועוד מופיעה ביניהן פנייה משנת 1936 לאישור שיפוץ המבנה, שנחתמה אישית בידי אמו של אריאב, רֵיִזֶל מְאָטְלָה צִיגֵיִלְמָאן.

59. סוג אחר של מקורות מהווים הממצאים הנוגעים לחיי הדת בקרב הקהילה היהודית בעיר. באשר למשפחת צִיגֵיִלְמָאן, מבין מסמכים אלו נשתמרה במאגרי המוזיאון ההיסטורי של העיר לובלין "רשימת בעלי המושבים בבית-הכנסת מהרשל"ל¹² משנת 1878, בה מופיע שם סבו של נמרוד אריאב וקרוביו ומצוינים בה מספרי המושבים באולם התפילה לגברים, כמו גם באגף עזרת הנשים.

לממצאים הארכיוניים נלווים גם תצלומים שנשתמרו מאותה תקופה. במאגר האיכוןוגראפי של מרכז "שער גְרוֹדְזֶקָה - תיאטרון NN" נמצאים תצלומים, שצילם סְטֵפָאן קֵיִילְשֶׁנְה בשנות העשרים של המאה שעברה, המתעדים את הבניין ברחוב נוֹבָה 17. להלן העתק מכתב הפנייה שהגישה מְאָטְלָה רֵיִזֶל צִיגֵיִלְמָאן למדור פיקוח הבנייה בעיריית לובלין בשנת 1936 והמענה שקיבלה מאת העירייה:

10 P4/E #63

D o
WYDZIAŁ BUDOWLANI

Magistrat miasta Lublina *Wzrost dnia 13.VIII 1936*

M. M. *1936* rok. L. d. *1936*

Matli-Bajali Cygielman, zam. w Lublinie
przy ulicy Nowej Nr. 17, pełnomocnik
współwłaścicieli tegoż domu, który położony
jest również przy ul. Nowo-Rybniej Nr. 1.

P o d a n i e

W składzie frontowym w domu Nr. 1 przy ulicy Nowo-
Rybniej w Lublinie, sądownym przez lokatora Ernesty Moskwa
uszkodzony jest sufit, który podlega wyremontowaniu.
Wobec powyższego uprasza Wydział Budowlany o
wydanie zezwolenia na dokonanie naprawy wspomnianego wyżej
sufitu i zarządzanie zdjącia uszkodzonej części całości
umożliwienia dokonania robót.

Lublin, dnia 11 sierpnia 1936 roku.

MAGISTRAT m. LUBLINA	
Nr. <i>13/36</i>	Dzi. <i>11.SRP.1936</i>
Salarna	Wojew. <i>11</i>
Opłaty M.	Stamp. <i>11</i>
Pow. Miejsowa	Podat. <i>11</i>
Złazczki	inne <i>11</i>

Matli-Bajali Cygielman

*Proszę
i ul. Nowo-Rybniej
14-11-36*

העתק הפניייה לאישור שיפוץ המבנה ברחוב נוֹבֶה 17, שהגישה אמו של נמרוד אריאב,
מאטֶלֶה רֵיזֵיל צִיגֵיִלֶמָאן, אל מדור פיקוח הבנייה בעיריית לובלין בשנת 1936

14/4 Am. N. 13-33. No 163

Pani Matti Rappi Grelman
 plemennomáči voprotá lásce
 nra. # 17 pry ul. Novoj
 v Lublíně
 záměnaty tamě

Po vospomíní prabý Pami
 z dev. 11 vepnie b. z povelúnie nare-
 mont nřítu v ~~miroslava b. v. v. v. v.~~ Mosk-
 ka Braxov, na nra. povelúnie
 v Lublíně pry ul. ~~Novoj~~ ~~Novoj~~
 Laxov vřepni v Lublíně povelú
 na vykonání vřepni vřepni

4/13
 v Lublíně

עתקת המענה בעניין הפנייה לאישור שיפוץ המבנה ברחוב נוֹבָה 17,
 שקיבלה מאטֶלָה רֵיזֶל צִיגֵילְמָאן ממדור פיקוח הבנייה שבעיריית לובלין. לובלין, 1936

בלז'ייצה

62

קורות היישוב היהודי בפּוֹלֶז'ייצה בטווח המאות הקודמות

פּוֹלֶז'ייצה היא מן הערים העתיקות שבמחוז לובלין. האזכור הראשון לעיר מופיע במסמך משנת 1349 בדבר זכויות התושבים ותנאי הקמת העיר, בו המלך קאזימיריז הגדול¹³ - לבקשתו של בעלי הכפר פּוֹלֶז'ייצה, רפאל מטארנוב בן שושלת לליב - "העתיקה מימין פולין אל עבר ארץ גרמניה"¹⁴. העיר החדשה, ששכנה בשולי נתיב הסחר מן החשובים שבממלכה הפולנית-ליטבאית דאז, שהתפרש מן העיר קראקוב ועד וילנה, במהרה רבה התפתחה והתקבצו בה תושבים חדשים רבים.

היהודים הראשונים התיישבו בפּוֹלֶז'ייצה במהלך מחצית המאה ה-16¹⁵. רשויות הקהילה היהודית נוסדו ככל הנראה בשנות השבעים של אותה מאה¹⁶. יהודי פּוֹלֶז'ייצה עסקו בעיקר במקצועות הסחר, זאת מפאת המיקום היעיל של העיר על הנתיב הממלכתי מקראקוב, דרך סאנדז'מייז' ולובלין, ועד וילנה. במרוצת המחצית השנייה של המאה ה-16 צמח היקף האוכלוסייה היהודית בפּוֹלֶז'ייצה במידה ניכרת. מדרום לכיכר המרכזית הוקם אז בניין בית-הכנסת ונחנך בית-הספר היהודי הראשון. המקורות הכתובים מתקופת המאה ה-17

מעידים על הימצאותם של שני בתי-כנסת בעיר. יהודי בְּלִיָּצָה עסקו בעיקר בסחר ובמקצועות המלאכה וניצלו את העובדה שבְּלִיָּצָה של המאה ה-17 היתה למרכז חשוב בקרב הגויים ושאת מרבית הפונדקים והמסבאות פקדו אז אנשי האצולה האריאנית¹⁷ והקלוויניסטית¹⁸, שהגיעו כמעט מכל רחבי חבל פולין הקטנה¹⁹ להשתתף באסיפות דתיות ובשאר מיני התוועדויות.

על חשיבותה הרבה של העיר בְּלִיָּצָה בקרב הציבור היהודי מעידה העובדה, כי בשנת 1643 התכנסה כאן הנהגת יהודי הרפובליקה הפולנית, המכונה "ועד ארבע הארצות"²⁰. את צמיחתו של היישוב היהודי בְּלִיָּצָה גדעה ברשעות פלישת הקוזאקים ברשות חמיילניצקי בשנת 1648, אולם די במהרה עלה בידי הקהילה המקומית לשקם את הנזק שהוחל בעקבות הפגרום.

בשנת 1676 מנתה האוכלוסייה היהודית קרוב ל-23% מתושבי בְּלִיָּצָה. היהודים השתכנו באזור הרחובות: זִידוֹבְסְקָה (היום רחוב טִישִׁינְצֶלְצִיָּה), זְאָטְלִנְה (היום רחוב יַאקוֹב נחמן), זְאָטְלִנְה זִידוֹבְסְקָה (היום רחוב בְּדִנְאָרְסְקָה) ורחוב פּוֹלִדְנִיֹּבָה.

63 במאה ה-18 כבר נמצאה בְּלִיָּצָה סמכות משפטית והלכתית מלאה, שהיתה ממונה על הקהילה היהודית. הגוף שעמד בראשה היתה "כנסת זקני העיר", שהיתה מוסמכת על בית-הכנסת, בית-הספר ובית-העלמין, שהוקם בסביבות שנת 1810.

במחצית המאה ה-19 הוכפל היקף האוכלוסייה היהודית בְּלִיָּצָה והיווה כ-45% מכלל תושבי העיר (בשנת 1859, מבין 1693 התושבים שהתגוררו בעיר כ-757 היו יהודים²¹). בשלהי המאה ה-19 וראשית המאה ה-20 כבר מנתה האוכלוסייה היהודית כ-53% מכלל תושבי בְּלִיָּצָה²².

בשנת 1918, משזכתה פולין בעצמאות, כבר היו בְּלִיָּצָה - פרט לבניין בית-הכנסת הגדול - שישה בתי-מדרש פרטיים ושמונה "חדרים" (בתי-ספר דתיים), ביניהם בניין בית-הספר, שהוקם במהלך המאה ה-17.

ע"פ תוצאות מניין האוכלוסין הראשון של הרפובליקה הפולנית השנייה משנת 1921, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היווה הציבור היהודי כמחצית מכלל תושבי העיר. הם התפרנסו בעיקר מסחר זעיר ומקצועות מלאכה והיו מספקים סחורתם ושירותם לכלל

תושבי פּוֹלֵיִצָה והסביבה. בזמן הכיבוש הנאצי, בדומה למקומות אחרים באזור, הורע מצבו של היישוב היהודי באופן גורלי. ביום ה-16 לחודש ספטמבר 1939 פלשו לעיירה החיילות הראשונים של צבא גרמניה.

"הופעתו של הצבא הגרמני עוררה בעתה בקרב היישוב היהודי בעיר. היהודים מיאנו לנטוש את בתיהם, אע"פ שהיו מודעים לסכנה שארבה להם."²⁵

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה חיו בפּוֹלֵיִצָה כ-2100 תושבים יהודים. מעשי השמדת היישוב היהודי בעיר החלו עוד בשנת 1940.²⁴ כבר מתחילת הכיבוש הנאצי נוצלו יהודי פּוֹלֵיִצָה ככוח עבודה תחת אינוס. בדומה לערים אחרות בשטח הגופּוֹרְנִיָה²⁵ המרכזית, גם בפּוֹלֵיִצָה נכפו החוקים האנטי-יהודיים, שכללו בין היתר: חובת חבישת הטלאי היהודי, סימון בתי-עסק יהודיים, חסימת חשבונות הבנק של התושבים היהודיים, הגבלת חופש התנועה, הטלות עוצר וכד'.

64

"ביום ה-11 לחודש דצמבר 1939 הוחל הצו המחייב את כל היהודים שגילם 13 ומעלה לשאת את אותם טלאים מגונים ולהצדיע בפני כל חייל גרמני שנקרה בדרכם. יהודי שיצא אל רחובות העיר ללא הטלאי הוכה והוענש ביד קשה. במקרה שהיה יהודי שוכח להצדיע לחייל גרמני, היה גוזר עצמו להלקאות קשות. באופן זה, כל יהודי שזהותו נחשפה בשל אות הקלון שהיה מחויב לשאת, הפך למוקד לרדיפה."²⁶

בעיר הוקמו חיילות היודנראט, בתי-הכנסת המקומיים נחרבו ובדצמבר 1940 הוקם הגטו היהודי. פרט לאוכלוסייה היהודית המקומית, הגרמנים ריכזו בו גם יהודים שהובלו בטרנספורטים מקראקוב, לובלין, שְׂצ'ֵצ'יין וסקסוניה.

"מגיע אל עירנו המון אדם מערים ועיירות שנכבשו בידי הצבא הגרמני. הם מספרים על מעשים נוראיים, כיצד נכלאו אמידי העיר ונשרפו חיים. גם סיפרו על שריפת בתי-כנסת, על מעשי אונס שבוצעו בנשים יהודיות ורצח יהודים לצידם של לוחמים פולניים."²⁷

עקב העובדה, שאזרחים יהודיים נוספים רבים הובלו אל בְּלִיִּצְהָ, גדל מספר היהודים בגטו בְּלִיִּצְהָ ומנה כ-5000 נפשות. בתחילת קיומו לא היה הגטו סגור. רק בשנת 1942 הוגבר הפיקוח והוא כותר כולו.

בחדש מאי 1942 החלו הנאצים בפעולות השמדת תושבי הגטו בבְּלִיִּצְהָ²⁸. בהדרגה נשלחו מרבית מתושבי הגטו בשלושה טרנספורטים אל מחנה ההשמדה מאיידנק.

”הגיעה המשטרה הצבאית הגרמנית עם כמה אוקראינים וכיתרה את העיר. הם עצרו את גברי הקהילה, בעיקר את הצעירים מביניהם. [...] הגרמנים קיבצו אותם בכיכר הראשית ואחר ציוו עליהם לצעוד אל כיוון העיר לובלין. למחרת היום נודע לנו, כי כולם הובלו אל מאיידנק. אמרו, שאף אחד מהם לא ישוב עוד, כי זה בעצם מחנה-מוות.”²⁹

הפינוי הגדול של היהודים מבְּלִיִּצְהָ החל בסתיו 1942. בחודש ספטמבר נשלחו כמה מאות יהודים אל המחנה במאיידנק.

65

”בקרוב היהודים והפולנים התרוצצו שמועות שהגרמנים מתכננים לעצור גם את הפולנים, אבל משעלה היום נאמר שהיהודים יפנו מהעיר. התחוללה בעתה בקרב העדה, אנשים ניסו להתחבא במקומות מסתור שונים או אצל שכניהם הפולנים. אני ואחותי הלכנו אצל גיסי, שגר בשכונה הפולנית והסתתרנו שם בעליית-הגג. ישבנו שם כמה שעות ושמענו יריות, מהלומות איזמות וקולות בכי נוראים. בו בזמן הודיעו הרמקולים, שכל מי שמסתיר יהודים צפוי לעונש מוות ומי שיעשוק רכוש יהודי צפוי למאסר. גם שמענו, שהרבה טרנספורטים עמוסים בצעירים יצאו אל כיוון העיר לובלין.”³⁰

בחדש אוקטובר 1942 יצא מבְּלִיִּצְהָ טרנספורט נוסף עם יהודים אל מחנה ההשמדה בסוביבור, שם הובלו היישר אל תאי הגזים. אותו טרנספורט מנה כ-7230 יהודים, שקובצו בבְּלִיִּצְהָ משבע קהילות מסביבות נפת לובלין, ביניהן הערים בִּיחָאבָה, יַאסְטְקוֹב ווויִיִּצְהָ. יתר תושבי הגטו רוכזו בכמה עשרות דירות בקרבת בית-הכנסת שנחרב. ברחבת בניין בית-הכנסת הקימו הגרמנים מחנה-עבודה, שהופרד מיתר העיר באמצעות חבל-תיל.

היום הנורא בתולדות יהודי בְּלִיָּצָה היה יום ה-8 לחודש מאי, 1943. ביום זה יחידת הס"ס הוציאה להורג ביריות את שארית תושבי הגטו בסמוך לבניין בית-הכנסת (מתוכם כ-750 נשים, 150 ילדים ו-100 גברים³¹). כ-250 נשים ו-350 גברים יהודיים נמנעו מאותה הוצאה להורג, כיוון שנשלחו בידי הגרמנים אל מחנה-העבודה בקְרָאשְׁנִיק-בוֹדֶזִין ולגטו בְּפִיאָסְקִי שבקרבת העיר לובלין.

באופן זה בא למעשה הקץ על היישוב היהודי בְּבִלְיָצָה. אחדים בלבד הצליחו להימנע מהשמדה. חלקם שרד את מחנות-העבודה וההשמדה הגרמניים, אחרים מצאו מקלט אצל אזרחים פולניים נוצריים, או ששרדו בשורות הלוחמים הפרטיזנים שהסתתרו ביערות. במהרה גם אלו היגרו מפולין.

השריד היחידי ליישוב היהודי בן מאות השנים בעיר היא היום אנדרטת האבן, שהונחה בכיכר שמול בניין מרכז התרבות העירוני, במקום שעמד פעם בית-הכנסת ולוח זיכרון, שהוצב בבית-העלמין היהודי הישן.

מצבת הזיכרון בבית-העלמין היהודי בקלֵזֵיִצה
תצלום: יוֹאָנָה זֶנְטָאר, 2005

המצבות שהושבו אל בית-העלמין היהודי בקלויצה
תצלום: תומאש צ'איקובסקי, 2006

קורות בית-העלמין היהודי בפּוֹלְזַיִצָה

בית-העלמין היהודי נוסד במהלך שנות השלושים של המאה ה-19. הוא עמד בפאתי העיר, על הדרך המובילה אל רחוב אוֹזְנֵדוֹבָה (כיום רחוב פְּשִׁמְסְלוֹבָה), מרחק קילומטר אחד ממרכז העיר. השטח בו הוקם היה מוקף בתעלת ניקוז ומחיצת עפר.

בית-העלמין פעל עד לחודש מאי שנת 1943 כלומר, עד לחיסולו הסופי של גטו פּוֹלְזַיִצָה בידי הגרמנים, אם כי נשתמר במצב תקין עד לתום מלחמת העולם השנייה. הוא נחרב בידי תושבי העיר והסביבה, אשר עישו שימוש במצבות לצרכי בנייה. בית-העלמין המתין כארבעים שנה לשיקומו (בשנות השישים תוחם השטח בגדר רשת ואוכלס בעצים). מי שהביא לכינונו מחדש בשלהי שנות השמונים היה נמרוד אריאב-ציגלמן. אביו של ציגלמן, שנרצח ביריות מול בניין בית-הכנסת, מונח בבית-עלמין זה.

את בית-העלמין תכנן האדריכל זְבִיגְנִיב גוֹנְשֵׁיֹר. הוא כותר בחומת אבן בעלת סכך עשוי רעפים אדומים. שער הכניסה צורתו מקושתת. בחזית החומה משובצת תבנית עץ-החיים והכתובת "בית-העלמין היהודי", המופיעה בעברית ופולנית. בפנים בית-העלמין הועמדו כמה מן המצבות שניצלו, אחר שהושבו אליו בידי תושבי העיר. על מצבת שיש שחורה נחקקה הכתובת: "לזכר כל אלו שנקברו במקום הזה". הטקס הדתי שחתם את עבודות השיקום של בית-העלמין היהודי בפּוֹלְזַיִצָה התקיים בחודש דצמבר 1990. מייסד בית-העלמין, נמרוד אריאב, העמיד בו לוח שהקדיש לזכר אביו:

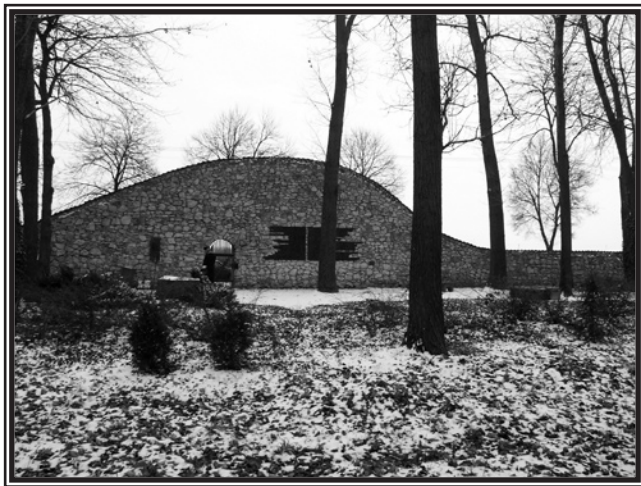
פה, בבית העולם היהודי,
ביחד עם אחי אברהם,
שנהרג אח"כ על ידי הגרמנים,
ולצד יהודים אחרים
שניצלו אז בשעת השחיטה,
קברתי את אבי, אריה-לַייב צִיגְלֶמָן,
יחד עם 149 יהודים אחרים,
שנורו על יד הנאצים
בכיכר בחזית בית-הכנסת בִּבְלִזְיֶצָה
ביום כ"א בתשרי תש"ג.

נמרוד ש. אריאב-ציגלמן
תשרי תשנ"א

מתוך: סטאניסלאב יאדְצ'אק, בְּלִזְיֶצָה. מחקרים בנושא העיירה והקהילה, לובלין-טרספול, 2002.
Stanisław Jadczak, *Betzyce, Monografia miasta i gminy*, Lublin-Terespol, 2002

מבט כללי על בית-העלמין היהודי בקלז'יצה
תצלום: תומאש צ'איקובסקי, 2006

בית-העלמין היהודי בקלז'יצה
תצלום: יואנה זנטאר, 2005

היסטוריה מדוברת שיחות וראיונות

73

שיחה עם בוגדאן אברמוביץ' (יליד העיר בלז'ייצה, 1943), ראש העיר והמועצה האזורית בלז'ייצה בשנים 1982-1990

האם נהגו הוריד, או משפחת סבך, לספר לך אודות בלז'ייצה שמשנים קודמות? אני מתכוון בעיקר לעברה הרב-תרבותי של העיר. בית משפחת אבי עמד סמוך מאוד לבית-הכנסת, למקווה ולבית-העלמין שעל יד הכיכר בבלז'ייצה, ומטבע הדברים היו לאבא - כתושב המקום - ולכל בני המשפחה שלו יחסים הדוקים עם השכנים היהודיים בתקופה שלפני מלה"ע השנייה. הם היו לומדים יחד באותו בית-הספר, כילדים היו משתעשעים יחד ולא פעם אבא היה מספר לי על כך. לעיתים קרובות, היות וכילד התעניינתי במה שמתרחש בבלז'ייצה, הייתי נוהג לשאול אותם והם היו מספרים לי על זיכרונותיהם מאותה תקופה. בכיכר היו הרבה מאד חנויות, שלרוב היו בבעלות יהודים.

האם כילד היית נוהג להסתובב באזור בית-העלמין היהודי? כיצד זכור לך המקום?
אחרי מלח"ע השנייה מרבית בתי-הקברות היהודיים היו מאד מוזנחים - הרי ידוע לכל, מה
התחולל באותם ימים בפולין; השטחים הללו שימשו לכל מיני מטרות. כשהייתי ילד, לא
פעם היינו נוהגים לעבור שם, או שהיינו משחקים כדור-רגל עם החברים. חלק מן השטח,
זה שמכיוון בִּלְזִיץ, היה מגודר; היו שם כמה עצים. אבל החלק האחר (לפחות ע"פ מה
שאני זוכר) היה בעצם שטח פרוץ. עם הזמן, משנסודה המועצה האזורית בִּלְזִיץ, קיבלה
המועצה המקומית הנחיייה לבנות באותו רחוב את בניין העירייה - ובאמת הוקם שם בניין
שקיים עד היום. אבל החלק שהיה מגודר ובאיוו שהיא מידה מוגן לא היה בשימוש. הכל
ידעו שזה למעשה בית-עלמין יהודי.

כיצד זכורה לך הפגישה הראשונה שלך עם נמרוד אריאב?

אני כבר לא זוכר באיוו שנה זה היה בדיוק, אבל נדמה לי שבשנת 1986 או 1987, יתכן
שב-1988. הייתי אז ראש המועצה. הגיע אלי אדם, שהציג עצמו כמי שנולד בלובלין ובזמן
המלחמה חי בבִּלְזִיץ; הוא אמר, שהיתה לו משפחה בבִּלְזִיץ, שסבא שלו גר שם. אדם
נעים מאד, מאד עָנָו. הוא דיבר פולנית צולעת משהו; שאל, ממתני אני עובד כאן ואם אני
מתמצא קצת בעברה של בִּלְזִיץ. כשסיפרתי לו שאני יליד בִּלְזִיץ, שנולדתי ב-1943
ואמרתי לו, היכן התגוררה המשפחה שלו - הוא שאל, אם הוא יכול לספר לי על המשפחה
שלו, על העבר שלו בבִּלְזִיץ.

כשפרצה המלחמה והנאצים החלו להשמיד את האוכלוסייה היהודית בלובלין (הוא גר אז
יחד עם משפחתו באזור העיר העתיקה), הם עברו לגור אצל הורי אמו בבִּלְזִיץ. המשפחה
של סבא שלו - כך הוא אמר לי - התגוררה אז בכיכר. אחרי שהגיעו לבִּלְזִיץ קרה אסון
נורא יותר, כי עשו שם טבח ביהודים, ברחוב שהיום נקרא רחוב טִישִׁוֹנְצִ'יץ - מאחור, מן
העבר השני של בית-הכנסת, מול המקווה; הגרמנים הרגו שם הרבה מאד יהודים. לפי מה
שאמר לי אריאב הוא היה אז בן 15, ויחד עם שלושה או חמישה חברים שלו הם נשאו את
הנרצחים במריצה אל בית-העלמין היהודי. הוא אמר לי - זה היה במשרד שלי בעירייה:
"עד כמה שאני זוכר, זה היה ברחוב שהתמשך הלאה מן המקום שבו קרה הרצח; הלכנו

דרך הרחוב הזה בכיוון דרום-מערב ואחרי כן דרך הרחוב הראשי של בְּלִיָּצָה. נשאנו את הגופות במריצה ויצאנו אל כיוון פאתי בְּלִיָּצָה; היתה שם הצטלבות דרכים: אנחנו המשכנו ישר, לכיוון בית-הקברות, ומימיננו – כך הוא אמר – "נדמה לי, שהיה בית-קברות נוצרי". כיוון שהכרתי את בְּלִיָּצָה, ידעתי, שהאיש דובר אמת. מתברר, שאבא שלי, שכבר אינו בחיים, הכיר אחת מהבנות של סבא של אריאב, שמאוחר יותר נפגשתי איתה באחת מהפעמים שהגיעה לאזכרה ביחד עם מר אריאב. רק אח"כ הבנתי, שזו היתה אותה ילדה שאבא שלי סיפר לי עליה, שאיתה היה מיוחד עוד מימי בית-הספר.

אחרי כן יצאנו מהמשרד שלי והלכנו אל האזור, שהיום נמצא בו מרכז התרבות ומר אריאב נזכר, שזה היה במקום הזה (אותו הרצח) והורה לי על הכיוון בו הוביל אז את הגופות של אותם נרצחים. ואכן, היה זה ברחוב טִישִׁינְדֹבְסְקָה, ובהמשכו היה הרחוב שנקרא היום קְרֵאקֹבְסְקָה (בעבר הוא נקרא רחוב אוֹיִנְדֹבְסְקָה); אחרי כן, בקצה רחוב אוֹיִנְדֹבְסְקָה, הם הגיעו אל צומת רחוב, שהיום הוא מכונה רחוב בִּיֶסקֹפֶה וְיֶלְצִיִּנְסְקִיגֹ, ורחוב קוֹשְׁצִיִּוְשְׁקִי ומשם המשיכו הלאה. הם הובילו את גופות הנרצחים עד בית-העלמין היהודי. ואמנם, מימין, בסמוך לרחוב קוֹשְׁצִיִּוְשְׁקִי, נמצא בית-הקברות הנוצרי. היתה לנו אז שיחה די ממושכת ואח"כ הוא רצה להסתובב קצת באזור הכיכר, אז שאלתי אותו, אם הוא פחות או יותר זוכר, איפה סבא שלו היה גר. הוא אמר לי: "אתה יודע, אני לא זוכר במדויק, אבל אם יש לך זמן אז בוא, ננסה". כמובן שהתפנית מן העיסוקים שהיו לי וחיפשנו בכל אזור הכיכר. כשהלכנו לצד הכיכר, מכיוון הכנסייה, כלומר בצד המערבי של הכיכר, אל כיוון צומת רחוב זְיִילֹנָה, אריאב פתאום אומר לי: "זה אמור להיות איפה שהוא במקום הזה". וכשכמעט הגענו אל צומת רחוב זְיִילֹנָה אריאב אומר לי: "כאן היה גר סבא שלי". ואני, מיד הצעתי שנשאל את הדיירים באזור על כך. ואז שאלתי כמה גברות, מזקנות בְּלִיָּצָה, שהיו יושבות שם מחוץ לבתים שלהם, אם הן זוכרות את המשפחה של אריאב. הוא התחיל לדבר איתן והגברות האלה אכן אישרו, שאמנם סבא של אריאב התגורר בבית הזה. כך התברר, שאכן מדובר באדם שקשור בבְּלִיָּצָה, שיש לו שורשים כאן, מצד הסבא. בתקופה היא התאפשר לי להכיר אותו קצת יותר מקרוב – הוא סיפר לי מה הוא עושה, במה הוא עוסק, אמר שהיה מעוניין להגיע לבקר מדי פעם בבְּלִיָּצָה. שאל, אם הוא היה

DOBROCYNNOŚĆ Za pieniądze Izraelczyka wyremontowano już szkołę i wyposażono miejscowy szpital

Pamiętają o Bełżycach

Wczoraj Żydzi złożyli kwiaty u stóp tablicy upamiętniającej zagładę ich rodaków

■ **Co roku w rocznicę śmierci swojego ojca Nimrod S. Ariav przyjeżdża do Bełżyc. Towarzyszy mu liczna rodzina i grupa kilkudziesięciu przyjaciół z całego świata. Modlą się za zamordowanych tu Żydów i fundują wyposażenie miejskich instytucji.**

O Panie, uczyni z nas narzędzie pokoju" – zabrzmiał wczoraj każdy na bełżyckim kirkucie. Te słowa głęboko zapadały w serca tych, co ocaleli z pogromu, a także ich dzieci i wnukiów. Za ofiary Holocaustu modlił się także lubelski dominikanin, o. Tomasz Doostatni.

– 2 października 1942 roku, na miejscu, gdzie stała synagoga, rostrzelano 150 Żydów – wspomina Nimrod S. Ariav. – Pozostałych przy życiu wywieziono na zagładę do obozów śmierci. Moja ojczyzna jest Izrael, ale urodziłem się w Polsce. Uratowałem się z pogromu, walczyłem w powstaniu warszawskim, później uciekłem na Zachód. Przyjeżdżam tutaj każdego roku, bo tu są moje korzenie – moi dziadkowie pochodzili z Bełżyc. By złożyć hołd pomordowanym przyjeżdżają też moi synowie i prapraciele.

Wczoraj do Bełżyc przyjechał też Daniel – najmłodszy, 4-miesięczny wnuk Ariava. To jego pierwsza wizyta w Polsce i na pewno nie ostatnia.

Władze miasta nie ukrywają radości z corocznych wizyt Ariava w Bełżycach. Za jego pieni-

dze wyremontowano już szkołę,

wyposażono miejscowy szpital.

– Pan Ariav w 1990 roku wznosił ogrodzenie kirkutu w Bełżycach – mówi Bogdan Czuryżkiewicz, burmistrz Bełżyc. – Później ufundował pracownię informatyczną w Zespole Szkół nr 1, opłacił wymianę okien w szkole, wreszcie zakupił sprzęt do diagnostyki serca dla naszego szpitala. Teraz wyposażył salę klubową w Domu Kultury w meble, aparaturę RTV i ferię pian.

– Dlaczego to robisz? Przez pamięć przodków, którzy w Bełżycach mieszkali przez kilkadziesiąt lat – mówi Izraelczyk.

Pierwsi Żydzi osiedlili się w Bełżycach na początku XVI wieku. W 1921 roku mieszkało tu 1882 Żydów. W 1945 roku nie było już ani jednego.

MARIA KOLESIWICZ

כתבתה של מאריה קולשׁייביץ מיום ה-11 באוקטובר 2006
העיתון "דזׁייניק וסחודני"

מעשה חסד. בסיועו הכספי של ישראל שופץ בית-הספר היסודי בעיר ונרכש ציוד רפואי לבית-החולים המקומי.

זוכרים את בלז'יצה

מדי שנה מגיע נמרוד אריאב לבקר בבִּלְז'יצה לרגל טקס אזכרת אביו. בביקורו מלווה אותו משפחתו ועשרות ידידים מרחבי העולם. הם אומרים תפילה לזכר הקרבנות היהודים שנרצחו ותורמים לשיקום מוסדות שונים בעיר.

"עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום, עלינו ועל כל ישראל" - מילות הקדיש נשמעו אתמול בבית-העלמין בבִּלְז'יצה. המילים האלה נחקקו עמוק בלב הניצולים, בניהם ונכדיהם. על קרבנות השואה התפלל גם הדומיניקני מלובלין, האב תומאש דוסטאטני. ביום ה-2 לאוקטובר 1942, במקום בו עמד בית-הכנסת, נרצחו מאה וחמישים יהודים - מספר נמרוד אריאב. מי שנתרו בחיים נשלחו אל מותם במחנות ההשמדה. המולדת שלי היא ישראל, אבל נולדתי בפולין. ניצלתו מפני הפוגרום, לחמתי במרד ורשה,

אח"כ ברחתי אל המערב. אני נוהג להגיע הנה מדי שנה, כיוון שבאן השורשים שלי. המשפחה של סבא מבִּלְז'יצה. גם הבנים שלי ומכרים קרובים שלי מגיעים הנה להוקיר כבוד לנרצחים.

אתמול הגיע אל בִּלְז'יצה גם דניאל (בן ארבעה חודשים), נכדו הצעיר ביותר של אריאב. זהו ביקורו הראשון בפולין ובודאי גם לא האחרון.

רשויות העיר אינן מסתיירות שמחתן על ביקוריו של אריאב מדי שנה בבִּלְז'יצה. בכספו שופץ בית-הספר היסודי בעיר ונרכש ציוד רפואי לבית-החולים המקומי.

- בשנת 1990 הקים מר אריאב את החומה שסביב בבית-העלמין היהודי - מעיד בוגדאן צ'רישק'ביץ, ראש עיריית בִּלְז'יצה. - לאחר מכן גם מימן ערכת מחשבים עבור בית-הספר עירוני א' בעיר, מימן את עלות החלפת החלונות בבית-הספר ובנוסף, רכש עבור בית-החולים שלנו ציוד רפואי לאבחון-לב. עכשיו הוא עתיד לסייע לנו ברכישת רהוט, ציוד טלוויזיה ופסנתר למועדון שבמרכז התרבות.

- מדוע אני עושה זאת? לזכר המשפחה שלי, שחיה בבִּלְז'יצה במשך עשרות שנים - אומר אריאב. היהודים הראשונים התיישבו בבִּלְז'יצה בראשית המאה ה-16. בשנת 1922 חיו בה כ-1822 תושבים יהודים. ב-1945 לא נותר אף לו אחד מהם.

מאריה קול'ש'ביץ

יכול - בתנאי שעדיין אעבוד שם, כמובן - לבוא לבקר אותי, לדבר; אולי הוא גם יביא את המשפחה שלו, כדי להראות להם את המקום. וכמובן שאמרת לי, שהוא תמיד יתקבל בשמחה פה, כיליד בְּלִיַּצָּה לשעבר, שאינו מתבייש בעבר שלו, אלא להיפך. מאוחר יותר הוא נקשר עמוק מאד בעיירה.

כדאי להזכיר גם, שבזמן שאריאב מצא את בית-העלמין הוא החליט לפעול למען שימור המקום. הוא נאלץ לנקוט בכמה מאמצים, במטרה להגשים את הרעיון שלו, שאתה היית מבין מי שסייעו לו לממשו. תוכל לספר, מתי בעצם נודע לך על הכוונות שלו? האם הוא החליט על כך כבר ביום הראשון, בעצם אותו היום שבו הלכתם אז יחד אל בית-הקברות?

זה קרה מאוחר יותר. שנה אחרי כן אריאב הגיע עם הבנים שלו - אחד מהם היה אז בן 22, השני היה צעיר יותר. הם באו אלי; אריאב אמר, שהוא הגיע עם הבנים שלו, שהוא רוצה שהם יכירו את העבר שלו ושל המשפחה שלו בְּלִיַּצָּה. הוא שאל, אם אני יכול להוביל אותם אל בית-העלמין היהודי, אל המקום שהמשפחה שלו קבורה בו. נסענו לשם והוא הראה לבנים שלו את המקום. אני זוכר, שאז - זה נחקק לי עמוק בזיכרוני; התמונה הזו מופיעה לי כל הזמן מול העיניים - הוא פנה אלי ואמר: "אדון אַבְרָמֹבִיץ, הייתי יכול לדבר רגע עם הבנים שלי ביחידות?" העדפתי שלא להביך אותם בנוכחות שלי והתרחקתי לי הצידה. ואז הוא חיבק את שני הבנים שלו בשתי הידיים שלו, אימץ את ראשיהם אליו ודי הרבה זמן (אולי חמש או עשר דקות) אמר להם משהו, הסביר משהו. וכנראה אז נפלה ההחלטה לשקם את המקום. עד היום אני זוכר את זה. מיד חשבתי לעצמי, בתור אבא לילדים, איך הייתי אני מרגיש, אילו הייתי אני נמצא במצב שלו.

אחרי כן חזרנו למשרד שלי בעירייה. המשכנו לדבר. הוא שאל אותי, אם אסכים לעזור לו לפעול להבטחת הגנה קבועה של השטח. אמרתי לו (אני מזכיר שזה היה בסוף שנות השמונים בפולין, והרי ידוע לכל כיצד נראו פני הדברים בפולין באותה תקופה), שאין לי הסמכות להחליט על עניינים כאלו ושאלו הוא מסכים, אני מוכן להעלות את הנושא בלשכה המחוזית. הוא אמר, שחס וחלילה, הוא לא מעוניין לעשות כאן שום דבר בכח.

"אדון אַבְרָמֹבִיץ" - הוא אומר לי - "אני הייתי רוצה דבר אחד: אני לא מתכוון להקים כאן שום אנדרטה, אני רק רוצה לתחום את המקום הזה באיזו חומה. במידת האפשר, הייתי רוצה להציב בפנים לוח שאומר, שבמקום הזה קבור אבא שלי, שזה מקום קדוש עבורי כתושב העיר לובלין (ומאוחר יותר בְּלִיִּצְה) וכאותו נער בן חמש עשרה, שהוביל הנה את אותם נרצחים; אם יגיע יהודי אחר, שנודע לו שמי מהשפחה שלו גם הוא קבור פה, הוא מוזמן להעמיד לו לוח". ואמנם, כפי שהבטחתי לו, יידעתי את ראש מחוז לובלין דאז על העניין ושאלתי, אם אני יכול להיות בקשר עם לשכת המחוז ומה ניתן לעשות בעניין. הוא הבטיח, שינסה לבדוק את העניין וביקש שניפגש אחרי כמה ימים ונדון על כך. אחרי כמה ימים הוא התקשר אלי וביקש שאריאב יפתח בתהליכים הרשמיים הנחוצים ברשות להנצחת אתרי מאבק וגבורה ושהוא מבטיח שתמצא הסכמה לכך מצד רשויות המחוז והרשויות המקומיות. אחרי זמן מסוים הודעתי לו, שהוא יכול לפתוח בתהליכים, והוא ייפה את כוחו של מְרִיָאן טוֹרְסְקִי, עורך השבועון "פוליטיקה", לקיים קשרים תכופים בכל מה שנוגע לכך. לאט לאט העניין החל להתקדם ואז, כשלאחר כל התהליכים האלו הוא אכן קיבל אישור לאבטח את השטח ולגדר אותו והמקום בעצם הוכר כאתר היסטורי, הוא התחיל בתהליכי בקשה לאישור בניית החומה. בתוקף תפקידי כראש העירייה והמועצה האזורית בְּלִיִּצְה, נמצאתי אז בקשר תכוף עם רשויות המחוז. בהדרגה, החלו עבודות הבנייה וההכשרה של השטח. אם אני זוכר נכון, באוקטובר 1990 התקיים טקס חגיגי שחתם את סיום העבודות.

כיצד הגיבו תושבי בְּלִיִּצְה על המיזם החדש בעירם?

אני מוכרח לציין, שהעניין עורר הדים מאד חיוביים בְּבִלְיִצְה - כי אנחנו, תושבי בְּלִיִּצְה, וגם אני כאדם צעיר (אז נער), לא פעם נתקלנו במצבות האלה. ומה התברר: כשהצבנו את הלוח לזכר הקורבנות היהודים אנשים החלו להביא לנו מצבות שהחזיקו בחצרות הבתים שלהם או מהיכן שידעו שהן נמצאות, והיום עומדות שם כחמש עשרה מצבות. אני מוכרח לציין, שעד היום המקום הזה זוכה לכבוד הראוי לו - מצד הציבור היהודי, שמגיע הנה לרגל הטקסים שמקיים אריאב מדי שנה, כמו גם מצד תושבי בְּלִיִּצְה עצמם. ארע מקרה

אחד לא נעים, שבו פגעו קצת בכבוד המקום: מישהו עקר אותיות מעל החומה - אבל אני מניח, שמי שעשה את זה היה אדם לא אחראי, שפשוט חסר לו כסף לבירה. המקום נמצא ברחוב פֶּשְׁמִסְלוֹבָה, בסמוך לבית-הספר החקלאי, והוא זוכה לכבוד הראוי לו מצד כל תושבי העיר, והנועד מבית-הספר אחראי על הטיפול בו. אני שמח, שהמקום זוכה לאותו היחס כמו יתר המקומות ההיסטוריים בעיר, כמו בית-הקברות שלנו, הנוצרי. המפגשים שמקיים אריאב עם בני-נוער, עם מבוגרים וילדים, מתקבלים באור חיובי בְּלִיִּצָה. אני מוכרח לציין, שלטקסים שהתקיימו בתחילת שנות התשעים היה מגיע קהל רב של אנשים ואריאב היה משוחח עימם. אמרו לו - כשם שסיפר לי פעם אבי - היכן התגוררה המשפחה שלו, גם המשפחה הרחוקה; אריאב סיפר לי על זה אח"כ. אני זוכר במיוחד את השנים הראשונות, מ-1990 עד 1995, שבמהלכן קבוצה גדולה של תושבי בְּלִיִּצָה היתה נוהגת להשתתף בהם, אבל בתקופה האחרונה הטקסים הללו מתקיימים למעשה רק בחברת המשפחה והמקורבים לאריאב; וכמובן, גם נציגי הרשויות לוקחים בהם חלק.

בדיוק, לפני כמה שנים היתה לי ההזדמנות להשתתף באחד הטקסים ואם אני זוכר נכון, לא היו שם אנשים פשוטים (במירכאות, כמובן) כלומר, תושבים מן השורה. לא הבנתי, אם זה מין טקס שמיועד רק לחברים, למשפחה של אריאב ולנציגי הרשויות, או שמא הוא מיועד גם לתושבי העיר.

אני אתיחס אל זה ככה: אני מניח, שודאי היית כאן בסוף שנות התשעים או בתחילת המאה הנוכחית. מעולם לא היו כאן טקסים לזכר יהודים, או טקסים מעורבים למיניהם של יהודים ופולנים, כי מר אריאב לא רצה בכך. הוא אמר, שהוא רוצה שזה יהיה צנוע, שהוא לא רוצה לעשות כאן שום אירוע ציבורי - זה העניין הפרטי שלו ושל החברים שלו; הוא בסך הכל רצה להנציח את המקום ולהפוך אותו למקום, שהוא יכול לבוא אליו כדי לבקר בקבר של בני המשפחה שלו. וככה התייחסנו לזה. הטקסים הראשונים, אותם הזכרתי קודם - גם אני התייחסתי אל העניין כמו אל איזו אטרקציה לתושבי בְּלִיִּצָה: מה קורה שם, מה זה בדיוק העניין הזה, מי בכלל האיש הזה. בשיחות שהתושבים קיימו ביניהם התברר, שהם ידעו היכן התגוררה כל אחת מן המשפחות היהודיות; לפי שם המשפחה הם ידעו

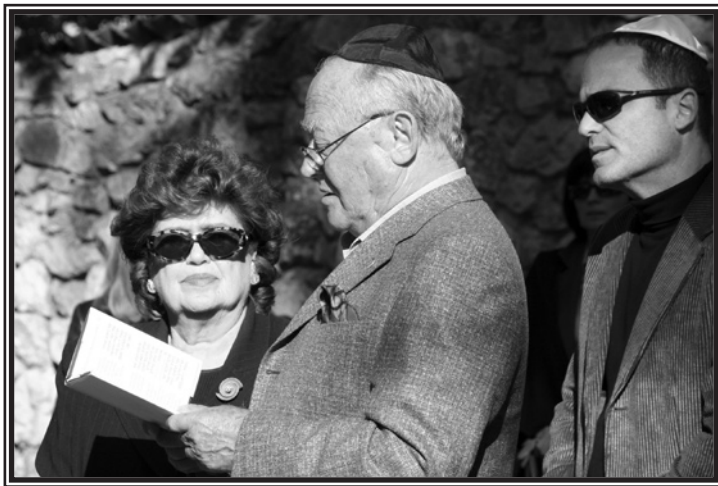
מי היה מר אריאב, כיוון שפחות או יותר הכירו אותו, אמנם פחות את המשפחה שלו, אבל את המשפחה מצד הסבא אנשים הכירו מצוין. אותם אנשים החלו לפנות אל אריאב בפעמים שהיה מבקר כאן, לשוחח עימו; זה מה שעשה את זה כזה ספונטני. אבל טוב, זה היה בהתחלה, אח"כ כבר פחות אנשים היו מגיעים. עכשיו זה מין טקס אזכרה משפחתי, שמתקיים רק ביום השנה לרצח ושמשתתפים בו בעיקר מקורביו של מר אריאב. אני חושב, שכך עדיף. מדי שנה אני מוזמן אל הטקס ואני משתדל להגיע כל שנה, לקחת חלק בזה, כמי שיש לו קצת קשר בכל העניין, ואני שמח שיכלתי לתרום לכך. זהו למעשה פרק בהיסטוריה של בְּלִיַּצָּה שהונצח ונשתמר הודות לאריאב; אפשר לקרוא על כך בכל מיני ספרים וחיבורים למיניהם.

ספר לי, בבקשה, על המשך שיתוף הפעולה שלך עם מר אריאב - הנוכחות שלו בבְּלִיַּצָּה הרי לא תמה בשיקום בית-העלמין היהודי בלבד.

81

כשאריאב הגיש בקשה לאישור בנייה והקמת חומה סביב שטח בית-הקברות הוא אמר, שעלאף כל מה שעבר - אמנם היו לו חיים קשים, אבל בעבודה קשה הוא צבר ממון; הוא אדם אמיד, עם קשרים בכל העולם; כשהוא אמר: "הייתי רוצה לעזור לתושבים של בְּלִיַּצָּה ואם תמצאו לנכון, אשמח לעזור לכם בכל מקרה שתצטרכו לכל עזרה שהיא" (ואני, אחרי שהסתיים המיזם הזה זכרתי את הצעה שלו ועבורי זו היתה למעשה השקעה, שהיתה קשורה בעיר, כיוון שזה הרי קרה בבְּלִיַּצָּה ובכסף שלו) - לא העזתי לבקש ממנו שום עזרה נוספת, אבל הוא עצמו הצהיר, שהוא מעוניין לתרום לבְּלִיַּצָּה.

בפעם הראשונה שעשיתי זאת - ואני מודה בכנות, שזה היה לי קשה מאד - היתה כאשר התגלה צורך דחוף ברכישת מכשיר רנטגן למרכז הבריאותי העירוני בבְּלִיַּצָּה. ואז עלתה בי המחשבה, שאולי מר אריאב יואיל לרכוש עבורנו את המכשיר הזה. ביקשתי ממנו והוא אכן קנה לנו מכשיר רנטגן מתוצרת ישראל. אם אני לא טועה, עד היום הציוד הזה נמצא אצלנו. כל המטופלים של המרכז הבריאותי ובית-החולים בבְּלִיַּצָּה היו רשאים להשתמש בו. הוא לא רצה בשום הוקרת תודה על כך, אבל אנחנו חשנו חובה, ועל יד מכשיר הרנטגן היה (וודאי עדיין ישנו) לוח פליו ובו מידע, ממי השי הזה, מי תרם אותו. מה שרציתי,

נמרוד אריאב בחברת בני משפחתו בבית-העלמין היהודי בקל'י'צה
תצלום: פּוֹטֵר אֶשְׁטֵיֶדֶל, 2006

נמרוד אריאב וידידיו מניחים זר בבית-העלמין בקלויזצה
תצלום: פּוֹטֵר אֶשְׁטֵינְדֵל, 2006

זה להראות שהאיש הזה, הזר לכאורה וש בכל זאת קשור בַּלְיִצָּה, נתן מכספו, ומבלי לצפות לשום תמורה - קנה את זה; עזר לנו כמטופלים.

עוד דוגמאות לעזרה שהעניק לנו אריאב הן, למשל: חדר מחשבים בבית-הספר ע"ש מיקולאי קוֹפּרְנִיק, ערכת מחשבים, עזרה בהתקנת מערכת חימום והחלפת החלונות בבית-הספר ברחוב בִּיֶּסְקוֹפּה וִילְצִיִּנסְקִי, רכישת רכב שירות ועוד כספים נוספים לצורך רכישת ציוד רפואי עבור בית-החולים בַּלְיִצָּה. למעשה, מדי שנה מר אריאב נוהג להעניק כספים ותורם לצרכים הדחופים של בַּלְיִצָּה. ידוע לי, שהוא מעולם לא נמנע מלהגיש עזרה וגם היום הוא נוהג לעזור, אבל באילה הוצאות מדובר בדיוק, לאילו מטרות הן בדיוק יועדו - את זה הייתי מעדיף שמר אריאב יאמר, או ראשי עיר אחרים, שניהלו את העיר משנת 1990. הוא מרגיש כתושב המקום והוא יכול להרשות זאת לעצמו - ולהוצאות האלה, יהיו אשר יהיו, הוא תמיד תורם מכספו. אני משתדל, במסגרת הבקשות הצנועות שלי אליו, ליידעו תמיד, מה אנחנו מתכוונים לעשות בכסף וכמה זה עשוי לעלות. גם הבחנתי, שהוא מצידו שמח שהוא יכול לעזור לנו. אני חושב, שללא קשר למי שיעמוד בראשות העיר בַּלְיִצָּה, או איזה הרכב יהיה בשלטון - אנחנו תמיד אמורים לראות בו נדבן ויקיר העיר בַּלְיִצָּה (כפי שאני נוהג לכנותו). ע"פ מה שאני רואה במהלך הטקסים שהוא עורך כאן מדי שנה, הוא מערב גם את הבנים שלו בזה, הוא בעיקר משתף את אריאל בעניין, כדי שימשיך במפעל הזה שלו. הבנים שלו תמיד חוזרים ומצהירים, שאת מה שאבא שלהם החל כאן הם ימשיכו ובעתיד יקיימו שיתוף פעולה מתמיד עם העיר בַּלְיִצָּה וישתדלו להגיע הנה מדי שנה.

אני גם שמח, שאריאב הסכים להיפתח לאופקים רחבים יותר, אע"פ שכאדם צנוע הוא תמיד חזר והדגיש, שהוא לא מעוניין להקים המולה סביב המעשים שהוא עושה. אני עצמי שידלתי אותו: סיפור החיים שלו הוא סיפור טראגי ומרתק ביותר; שלו ושל המשפחה שלו, אבל בעיקר הסיפור שלו; הרי ידוע, שהוא השתתף במרד ורשה. ע"פ מה שידוע לי, הוא נפגש עם בני-נוער פעם אחת בלבד, אם כי אני סבור שהוא אמור לעשות זאת לעיתים נדירות יותר, כי זה סיפור אמיתי, סיפור מן החיים - חוץ מהלוחמים שלנו, צריך שכולם ידעו, שהיו גם מקרים אחרים - כמו המקרה הזה שלו.

הייתי רוצה לשאול אותך עכשיו שאלה מהסוג של - "מה היה קורה אילו": מה היה קורה, אילו מר אריאב לא היה מופיע בּלְזִיַצָה, מה למעשה היה קורה אילולא אריאב?

אילולא אריאב, סביר להניח, שמה שהיה קורה זה מה שקרה עד 1990. השטח היה נשאר מגודר ואנשים היו מתייחסים אליו כעוד אחד מן השטחים בעיר, אבל אני בספק אם היו נמצאים המשאבים, או אם מישהו בכלל היה מתעניין במקום ואם היתה מתעוררת אז יוזמה לעשות משהו בעניין הזה. היום הזמנים השתנו קצת; אילו היו נמצאים אילו שהם משאבים, אולי היו מציבים שם איזו כתובת קטנה, איזו אנדרטה, כדמות זו שנמצאת היום מול מרכז התרבות; אם כי נראה לי, שכזה דבר, כמו החומה הזו, כמו הדבר יפה הזה שקם שם, או הגנה הולמת של השטח בו קבורים הנרצחים, ודאי לא היה קם מעולם. אבל, כפי שאני אומר: קרוב לודאי שזה מה שהיה קורה, אם כי אני לא יודע לומר בוודאות, אף פעם לא חשבתי על הנושא.

85 לסיום, ברצוני לשאול אותך, מה הרגשת כשהיית בבית-העלמין וראית את התגובה של אריאב - ובכלל, אחרי שנודע לך הסיפור שלו?
הרגשתי כבוד רב כלפיו; באיזה שהוא אופן העניין קצת עורר בי מבוכה, ומה שהאיש הזה שאל אותי בין השורות. הוא לא שאל אותי על כך ישירות. קצת הרגשתי צער על כך שאנחנו - תושבי העיר וגם הרשויות מצידן - לא נקטנו ביוזמה כזו לפני כן. זה העבר שלנו, העבר של בּלְזִיַצָה. אני רק שמח, שיכלתי לעזור ושהכל התממש על הצד הטוב ביותר.

נמרוד אריאב בחברת המשפחה וידידים מול בית-העלמין היהודי בקלז'יצה
תצלום: אַגְנֵיִישְׁקָה וִישְׁנֵיִבְסְקָה, 10.10.2006

בני משפחת אריאב בבית-העלמין בקל'זיצה
תצלום: אַגְנֵיִשְׁקָה וִישְׁנֵיִבְסְקָה, 10.10.2006

שיחה עם זנון מאדז'לן (יליד מיידאן סקשינייץקי, 1959), ראש מועצת בוז'חוב שבסביבת העיר בלז'יצה

באילו נסיבות התעניינת בנושא בית-העלמין היהודי וכיצד למעשה קרה, שנעשית מעורב בבלז'יצה ובעברם של יהודי בבלז'יצה?

בנושא העבר היהודי התעניינתי עוד הרבה לפני כן. היה זה באמצע תקופת לימודי בחטיבת-הביניים. אבל אני זוכר, שעוד קודם לכן שמעתי מהורי על הצרה שנגרמה ליהודים בשנת 1968. כמה עשרות שנים לאחר המלחמה הם גורשו מפולין.

הורי, שהם ילידי 1914 ו-1917, הכירו יהודים בתקופה שבינ שתי מלחמות העולם ואחריה. היו להם רשמים טובים מהשכנים היהודים באותה תקופה. אבל רק אחרי תקופת המשטר הצבאי³², כשבפולין החלו להתפרסם מהדורות רבות של סופרים ממוצא יהודי, מחקרים והערכות נתונים היסטוריות, התאפשר לי לעסוק בנושא התרבות והספרות היהודית באופן יותר מעשי.

בהקשר זה, התעניינתי מאד בעבר של בלז'יצה. מה נותר מאותם יהודים בבלז'יצה? האם מישוהו מן התושבים היהודים לשעבר נוהג לבקר בעיירה הזו? ניסיתי (אם אני לא טועה, היה זה בשנת 1984, או 1985) ליצור קשר עם כמה מן המבוגרים שבתושבים. אבל מלבד שרידי סיפורים ושמות ספורים של תושבים מאותה תקופה - דבר שבהדרגה הלך ונעשה קשה יותר ויותר - לא עלה בידי לדלות שום מידע בעל ערך. חוץ מזה, התושבים עצמם - כזה היה הרושם שקיבלתי - לא הגיבו ברצון על השאלות שלי. מהסיבה הזו הסתקרנתי מאד לשמע המידע שקיבלתי ממר בוגדאן אַבְרָמוביץ (מי שהיה אז ראש העירייה והמועצה האזורית בלז'יצה), על פיו מר ציגלמן עתיד להגיע אל בלז'יצה ביחד עם מרְיאן טורְסקי מ"פוליטיקה". השניים התעניינו בשיקום בית-העלמין היהודי. במהלך הפגישה הראשונה, בשנת 1989, נודע לי, ששם משפחתו של מר ציגלמן הוא היום אריאב (הוא שינה שמו בישראל). אביו היה יליד לובלין, האמא מבית משפחת וויסבֶרדט בבלז'יצה. לסבא שלו היו קוראים "שְלֵאמְיאָנְקָה". היתה לו חנות למוצרי טקסטיל. מסיפורים קודמים נודע לי, שהמשפחה של שְלֵאמְיאָנְקָה היתה מוערכת מאד בקרב הקהילה היהודית בבלז'יצה.

במהלך אותה פגישה נודע לי על הכוונות בנוגע לשיקום בית-העלמין. התכנית היתה לתחום את השטח בחומה מיוחדת, עשויה אבן שיובאה משוויץ ועליה סכך מרעפים אדומים. קטע מהחומה (זה שבאזור הכניסה לבית-העלמין) אמור היה להיות מקושת והיתה אמורה להיות יצוקה בו אבן לבנה בתבנית עץ זית. בפנים בית-הקברות תוכנן להעמיד משטח גרניט, לא גדול, יצוק באבנים גולמיות מן השדות הסמוכים, ובצידה הפנימי של החומה תוכנן לקבוע כתובת בעברית ופולנית, באותיות ארד, שתוכנה דן בהיסטוריה של יהודי בִּלְז'יֶצְה ושאותו חיבר אז מְרִיאָן טוֹרְסְקִי.

עבודות הבנייה בבית-העלמין התקדמו די במהרה. האדריכל גוֹנְשְׁיֹור, מכר של אריאב עוד מימי מרד ורשה, היה ממונה על כל המיזם הזה. באותו הזמן, מְרִיאָן טוֹרְסְקִי - דבר שלא הרבה אנשים יודעים עליו - צילם סרט שמתעד את תהליך הבנייה של בית-העלמין, כמעין זכר לדורות הבאים. הוא גם חקר מידע על מה שנתר מן היישוב היהודי בִּבְלִזְיֶצְה. שנינו יחד נפגשנו אז עם כמה עשרות מתושבי העיירה, ניסינו לאתר תצלומים, ספרים, תשמישי-קדושה, מצבות, איזה שהוא זכר שנשתמר מן המסורת היהודית העשירה בעיר. אבל לא מצאנו הרבה. קצת תצלומים וכמה עדויות בע"פ. במהלך החיפושים שלנו הגענו למשל, למר צ. - הוא החזיק אצלו פמוט יהודי פשוט. כמובן שהוא רצה תשלום נכבד עבורו. אריאב רכש אותו ממנו; הוא רצה להחזיק באיזו שהיא מזכרת מבִּבְלִזְיֶצְה.

גם מצאנו דברים מאד מרגשים. מר... (לא כדאי אפילו להזכיר את שמו, כיוון שהוא התנהג כאנטישמי טיפוס) החזיק בכמות גדולה של ספרי לימוד ביידיש ועברית מתקופת בית-הספר היסודי (אם אני לא טועה, של תלמידי כתה ו', או ז'). הוא דרש עבורם סכום מכובד. והלא אותם ספרים היו ודאי שייכים לילדים, שגרו באותו בניין ונרצחו בזמן המלחמה.

כפי שציינתי קודם, הבנייה של בית-העלמין התקדמה מהר. בחודש אוקטובר 1989 מר אריאב, יחד עם בני משפחתו, המכרים שלו ונציגי הרשויות המקומיות והאזוריות, החליט לממש את החלום שלו עוד מימי המלחמה. הוא מצא את בית-הקברות בו קבר את אביו בשנת 1942, הקים אותו מחדש, ועכשיו הוא סוף סוף יכול לומר קדיש על המשפחה שלו שנרצחה ועל יתר יהודי בִּבְלִזְיֶצְה. בטקס החניכה השתתפו קבוצה גדולה של יהודים, כמה עשרות מתושבי בִּבְלִזְיֶצְה וכל נציגי ראשות העירייה. הטקס תועד בסרט שצילם טוֹרְסְקִי

טקס חניכת חדר המחשבים בבית-הספר העירוני א' בקלויצה
תצלום מאוספו הפרטי של בוגדאן אברמוביץ', קלויצה, 08.10.1996

ובעיתונות המקומית. החלק שלי בטקס הסתכם בכך שעלה בידי למצוא ולהביא אל בית- הקברות שרידים משלוש מצבות, שהם הדבר היחידי שנשתמר מבית-העלמין הישן. היום המצבות האלה מונחות על אותו משטח שבפנים בית-הקברות.

איזה רושם עשה עליך נמרוד אריאב?

מלכתחילה הוא נראה לי אדם מרתק, אדם פתוח, אדיב. נודע לי, שב-1963 הוא הגיע לפולין והחליט לחפש את בית-הקברות, שבו קבר את אבא שלו. הוא זכה לייחס גרוע מאד בפּוֹלֵינְיָצְהָ. אחרי כן הוא חזר לפולין רק בשנת 1988, מבלי לנטור טינה לתושבים וגם לא לעובדי העירייה. הוא דובר פולנית טובה. במהלך הביקורים שלו בפּוֹלֵינְיָצְהָ בחודש אוקטובר מדי שנה הוא מתעניין תמיד במצב העניינים בעיר ובקרב כלל התושבים. בזכות העובדה, שהוא תורם בעיקר לחינוך ושירותים רפואיים, הוא הפך לאחד הנדבנים הפרטיים הגדולים בהיסטוריה של העיר והמועצה בפּוֹלֵינְיָצְהָ. למרות החוויות הכואבות שחווה בפולין ובקרב הפולנים בזמן המלחמה ואחרי תומה, מר אריאב עדיין קשור עמוקות בארצנו, יש לו כאן ידידים, וממה שידוע לי, אחד מהבנים שלו עובד בורשה ואף נשוי לפולניה. מתמיהה אותי - ואני עלול לטעות בהערכה שלי - ההתעניינות המועטה מצד התושבים, ובעיקר בקרב הדור הצעיר, בדמותו של מר אריאב. גם צר לי על כך שמעט מאד צעירים לוקחים חלק באירועי האזכרה שמקיים אריאב. מלבד זאת, הרי הוא והמשפחה שלו מהווים פרק מהותי וחיובי בעברה של העירייה הזו. הנדיבות שהוא מגלה והמעורבות שלו בעניינים החברתיים של העירייה (הוא למשל מממן עשרות מלגות לימודים בישראל לנוער מפולין), המעמד הכלכלי שלו והניסיון העסקי העצום שצבר אמורים לעורר הכרה רבה יותר גדולה בקרב הציבור המקומי.

אולי כדאי שנתייחס אל מה שאמרת לפני רגע בנושא הנוכחות המועטה שמגלה הדור הצעיר בטקסים שמקיים אריאב בפּוֹלֵינְיָצְהָ. האם לא יהיה נכון לומר, שעבור אריאב האירועים הללו הם בעלי אופי אישי יותר והם מיועדים למשפחה והמכרים הקרובים בלבד? אולי הוא בעצם לא היה מעוניין שיותר אנשים יקחו בהם חלק?

הטקסים שעורך אריאב עם המשפחה והמכרים שלו בבית-העלמין ומול האנדרטה בפּלֶזֶיֶצָה בכל חודש אוקטובר מדי שנה הם תופעה שכולם אמורים לשאוב ממנה השראה, בעיקר הצעירים שבינינו. עניינים כמו סובלנות הדדית, כיבוד קרבנות, תחושת שייכות למסורת והכרת העבר של העם הזה, שחי בפולין במשך כמה מאות שנים ובמשך כארבע מאות שנה בפּלֶזֶיֶצָה עצמה - קשה מאד ללמוד מחוברות לימוד.

אני אתן לך דוגמא, שקשורה בפּלֶזֶיֶצָה ונוגעת ליחסה של החברה המקומית אל עבר העיירה: השריד היחידי שנותר מן העבר היהודי בעיירה שלנו היא אנדרטת אבן צנועה, שבקיץ היא תמיד מכוסה בעשבים, ובית-עלמין שנבנה בשלמותו בידי אריאב. זה הכל. אילולא בית-העלמין, האבן הזו היתה הזכר היחידי ליישוב היהודי בפּלֶזֶיֶצָה. אבל היהודים הותירו אחריהם עוד כמה דברים - את השמות המקסימים שהיו להם, הבתים, הרהיטים, בתי-המלאכה, החנויות למיניהן; הם הרי יצרו את התשתית הבסיסית של העיר. הם גם הותירו אחריהם מורשת דתית עשירה - אמנם שונה משלנו - שבשלה היו נרדפים במשך מאות שלמות, עד שנרצחו כולם בשנים 1942-1943, בבדידות מוחלטת, לצד אדישות נוראה מצד החברה הפולנית.

מצד שני, במקום הכי טוב בעיר מתנשאת אנדרטה ענקית, פאר למאבק הפולני בזמן מרד ורשה. דוגמא טיפוסית להאדרה של מעשה התקוממות לאומית. אנחנו יכולים להנציח בפּלֶזֶיֶצָה את מעשי הגבורה של האומה שלנו בלי סוף, אבל מעל הכל אנחנו מצווים לזכור את שכנינו, האזרחים היהודיים, שהקימו את העיירה שלנו מן היסוד ובעמל רב.

כיצד הגיבו רשויות העיר, או גם תושבים מן השורה בפּלֶזֶיֶצָה על הכוונה לשקם את בית-העלמין היהודי ועל נמרוד אריאב עצמו?

זו אכן סוגייה מעניינת. בכל הנוגע לבית-העלמין, לא זכור לי שהיו אי אילה הסתייגויות למיניהן. הרשויות הגיבו באופן מאד חיובי. בזכות מר אריאב קם כאן בית-עלמין יפה, מבין המעטים שבבתי-הקברות היהודיים בפולין ששוקמו מחדש. הוא עצמו עורר סביבו התעניינות רבה. הסוגייה שעניינה את כולם היתה, מתי הוא יתחיל להתעניין ברכוש

שהותירה המשפחה שלו. אבל אותו זה אף פעם לא עניין, להיפך, הוא תמיד היה שואל, כיצד אפשר לעזור לעיירה שלנו. מעולם לא עניינו אותו תביעות רכוש או נכסים.

מה היה קורה, אילו מר אריאב היה חדל פתאום להופיע בּבְּלִיַּצָּה, מה היה עשוי לקרות אילולא אריאב? מה עשוי היה לקרות עם השטח בו נמצא בית-העלמין בּבְּלִיַּצָּה ועם בּלִיַּצָּה עצמה?

שאלה טובה. זה מצב היפותטי. אילו אריאב לא היה מגיע הנה יותר - אילו הבנים שלו לא היו מגיעים - לא היה מי שישלם את הוצאות התחזוקה של בית-הקברות. הכל תלוי בגישה של הרשויות המקומיות. אני חושב, שהנהגה חכמה בהחלט מסוגלת להתמודד עם בעיה משנית שכזו. מניסיוני אני משוכנע, שיימצאו אותם חמישה, אם לא עשרים תושבים בּבְּלִיַּצָּה, שבמקרה הצורך ייטלו על עצמם את כל האחריות לתחזק את המקום וידאגו לשמר את הזכר שנותר ממנו ומן התרבות היהודית, שכבר אינה עוד.

FOT. JACEK WIKROSLAW

Tu krzyczy cisza...

W każdą rocznicę śmierci ojca Nimrod S. Ariav przyjeżdża do Bełżyc wraz z rodziną i grupą kilkudziesięciu przyjaciół z całego świata.

Wczoraj złożyli kwiaty u stóp tablicy upamiętniającej zagładę Żydów w Bełżycach i na tamtejszym kirkucie.

- 2 października 1942 roku, na miejscu, gdzie stała synagoga, wśród 150 rozstrzelanych Żydów był mój ojciec - wspomina Ariav. - Ja uratowałem się z pogromu, walczyłem w powstaniu warszawskim, później uciekłem na Zachód. Przyjeżdżam tutaj, bo stąd moje korzenie. I dlatego, żeby złożyć hołd pomordowanym. Przyjeżdżają ze mną moi synowi. Pierwszy raz jest także najmłodszy wnuk.

Nimrod S. Ariav w 1990 roku wznosił ogrodzenie Kirkutu w Bełżycach, na którym - jak mówi - „nie ma macew, bo tu krzyczy cisza” (MAD.)

הכתבה "כאן זועקת הדממה", העיתון "דוֹיִיניק וְסוֹחֶדֶנִי"

גיליון מיום ה-6 באוקטובר 2004

כאן זועקת הדממה...

מדי שנה מגיע נמרוד שלום אריאב אל בִּלְזֵיץ בלוויית משפחתו ועשרות ממכריו מכל רחבי העולם לרגל יום האזכרה למות אביו. אמש הניח זר לרגלי האנדרטה לזכר הקרבנות היהודים שנרצחו בִּלְזֵיץ ועל קבר אביו בבית-העלמין היהודי. "ביום ה-2 לאוקטובר 1942, במקום בו עמד בית-הכנסת, מבין מאה וחמישים היהודים שהוצאו להורג נמצא גם אבי" - מעיד אריאב - "אני ניצלתי מפני הפוגרום הזה, לחמתי במרד ורשה ואח"כ ברחתי אל המערב. אני מגיע לבקר כאן, מפני שכאן השורשים שלי. ולכבוד אותם נרצחים. גם הבנים שלי באים איתי. היום, בפעם הראשונה, הגיע איתנו גם הנכד הצעיר.

בשנת 1990 העמיד נמרוד אריאב את החומה סביב בית-העלמין היהודי בִּלְזֵיץ, שבו - כדבריו - "אין מצבות; כאן זועקת הדממה".

**שיחה עם יאן קביאטקובסקי (יליד יארושביצה, 1940), ראש העיר
בִּלְז'יִצְה בשנים 2002-1994; כיהן במשך שבע שנים כממלא מקום
ראש העיר והמועצה האזורית בִּלְז'יִצְה; כיום חבר המועצה האזורית
של מחוז לובלין**

**כיצד זכור לך ביקורו הראשון של נמרוד אריאב בבִּלְז'יִצְה? באותה העת היית
ממלא מקום ראש העיר והמועצה האזורית בִּלְז'יִצְה.**

אם אני זוכר נכון, בפעם הראשונה נפגשנו בשנת 1987. ידוע לי (למרות שאישית לא
השתתפתי בשיחה הזו), שמר אריאב פנה אל אֶבְרָמֹבִיץ' בבקשה להראות לו את המקום
שבו קבור אביו. אֶבְרָמֹבִיץ' היה מעורה בעניין; אני משוכנע שהוא מסר לו מידע בעל
ערך - וזה למעשה היה הקשר הראשון שלנו. אחרי שאריאב מצא את בית-העלמין הוא
חש חובה מוסרית לעשות סדר עם המקום, שאז הזכיר יותר חורשה מאשר בית-קברות.
ובתוך כמה שנים קם בית-עלמין יהודי למופת. עומדת שם חומה מאד יפה, ובפנים, על-יד
הקברים, מונחות מצבות. ומאז, מדי שנה (כלומר, משנת 1987) מר אריאב מגיע לבִּלְז'יִצְה
יחד עם מרבית בני המשפחה והמכרים שלו לרגל טקס האזכרה של אבא שלו ולכבוד
הקרבנות היהודים שנקברו שם.

96

ספר לי על שיתוף הפעולה שלך עם נמרוד אריאב.

במקרה שלי, היכרות מעמיקה יותר עם אריאב החלה למעשה בשנת 1994, משמונית
לתפקיד ראש העיר. מדי שנה אריאב היה מגיע לביקור והיינו נוהגים להיפגש. זה היה נראה
ככה: העוזר שלו היה קובע איתנו למועד ההגעה שלו, היינו מסכמים את כל הפרטים בקשר
לאירוע, ואז אריאב היה מגיע עם קבוצה של כעשרים איש. תמיד נמצאו איתנו אשתו ושני
הבנים. השיחות שלנו לא התמצו במפגש שמטעמי נימוס בלבד, אלא אריאב היה נוהג
לשאול אותנו בחרדת אב ממש: "מה קורה בקהילה שלכם, באיזה מצב אתם עומדים
מבחינת התקציב, איך אתם מנצלים אותו, כיצד אתם ממשים את ההשקעות?" הוא פשוט
חי את מה שאנחנו חיים מדי יום בעיירה שלנו. כולי הערכה לאופן בו התייחסה החבורה

של אריאב - המשפחה וגם המכרים - אל המקום הזה, איך שהיו מתפללים על קרוביהם שמתו בדממה, ואיך שהיינו משוחחים אח"כ על מה שקשר בין שני העמים שלנו. אלה הן חוויות בלתי נשכחות. אני חושב, שהידידות בינינו אינה סתם ידידות שגרתית. מדי שנה היא מתעצמת וצומחת לזיקה - וגם, הייתי מעז לומר - לחברות ממש, בזכות החום שמקרין מר אריאב, בזכות ההתעניינות מצדו בכל העניינים של העיירה שלנו, ומעל הכל בזכות טוב ליבו, וכמובן - יש להודות בכנות - בזכות רוחב הלב שלו. אני מודה, שבמשך שתי הקדנציות שלי (כשמונה שנים), שבמהלכן שיתפנו יחד פעולה, הנדיבות שהוא גילה כלפי העיירה שלו לשעבר, בְּלִיַּצָּה, היתה רבה מאד. מדובר בתרומה מאדם עם לב רחב, שלא פעל מתוך איזה שהוא אינטרס אישי, אלא מתוך חברות טהורה ואדיבות גדולה. פעם הוא אמר לי: "אני מרגיש עצמי אזרח העולם, אבל יותר מכל אני מרגיש יהודי, יהודי פולני, וליתר דיוק - יהודי מְבֻלִיַּצָּה". המילים האלה נחרטו עמוק בזיכרון שלי ואני יודע, שכל המעשים הטובים שהוא עושה, שילכו לפניו עוד הרבה הרבה שנים, מעידים על טוב לבו ועל האופן בו הוא מתייחס אל השורשים שלו ואל כל התושבים של בְּלִיַּצָּה.

97

נחזור לראשית שנות התשעים, כשאריאב פתח בעבודות השיקום של בית-העלמין. כיצד הגיבו על כך תושבי בְּלִיַּצָּה? מה הם חשבו על האיש הזה, שהגיע ומנסה לעשות משהו בעניין בית-העלמין?

אני מודה בכנות, שהדבר עורר סקרנות רבה בקרב הציבור. המבוגרים, שזכרו את התקופה שלפני המלחמה, הבינו שמדובר באדם שפעם היה גר כאן עם המשפחה שלו, שחוה את התקופה הנוראה הזאת בזמן הכיבוש. גם היו מי שאמרו בחשאי, שודאי בא לכאן כדי לנסות ולהשיב רכוש ששייך לו. אבל היו אלו מקרים נדירים בלבד. שנתיים או שלוש אחרי שאריאב הגיע - בתחילה הטקס היה מתקיים מול מרכז התרבות, ע"י האנדרטה, ואחרי כן בבית-העלמין שברחוב פְּשְׁמִיֶסְלוֹבָה - הרבה תושבים היו יוצאים אז אל הרחוב וצופים בטקס. הם התייחסו אליו באדיבות. אני זוכר שהיו מקרים, שבאו אנשים בגיל של אריאב (שזאת היה בן שבעים וכמה שנים) והיו מספרים לו על סבתא שלו ועל שְׁלֵאמְיָאָנְקָה, שהיה זכור להם כאיש אציל מאד. הם שוחחו בפתיחות, כך שאני חושב, שהאווירה שאפפה את

הביקורים שלו והאופן בו התקבלו ע"י תושבי העיר היו בדרך-כלל חיוביים. ובכלל, לא זכור לי, שהיו אצלנו אילו שהן שערוריות או מקרים, שהיתה בהם נימה לאומנית. אני אישית איני יכול לזכור עניינים כאלו, אבל אני בטוח, שההורים שלי או יתר בני המשפחה שלהם היו מספרים לי על כך. אני מאמין, שפְּלִזְיָצָה לא היתה ידועה בעיר שהיו בה מקרים מן הסוג הזה.

האם, לדעתך, משכילות הרשויות המקומיות בפְּלִזְיָצָה לנצל במאת האחוזים את העובדה, שאדם כמו אריאב מגלה עניין בעיר והיה מעוניין להמשיך לשתף עימה פעולה?

אני מקווה, שיחסי הידידות שנרקמו בין אריאב, המשפחה שלו וקומץ מכריו לבין אנשי ראשות המועצה, ימשיכו להתקיים גם בעתיד, כפי שקרה בזמני, כשכיהנתי שם במשך שתי קדנציות. לצערי, אני כבר איני מעורה בכל העניינים על פרטיהם. אני סבור, שלשלטון הנוכחי ודאי ישנו עניין להמשיך ולטפח את החברות הנעימה והטובה הזו והחיונית כ"כ עבור העיר. אני מניח, שהטיפול בבית-העלמין שמספקת מחלקת התחזוקה העירונית וההנהגה הנוכחית הוא מספיק הולם - המקום מסודר ונקי והבה נקווה שכך גם יהיה בעתיד.

98

ושאלה אחרונה, מהסוג של "מה היה קורה אילו": בוא נניח, שמר אריאב לא היה מגיע ב-1987 לפְּלִזְיָצָה, שלא היה קיים אדם כמו אריאב... איזו משמעות היתה לכך עבור בית-העלמין היהודי ועבור פְּלִזְיָצָה עצמה? מה עשוי היה לקרות, אילו אריאב לעולם לא היה מופיע בפְּלִזְיָצָה?

היה מאד חבל, אילו אריאב לא היה מופיע בפְּלִזְיָצָה. מה היה קורה עם בית-הקברות? אני חושב, שאתר כזה, כדוגמת זה שקיים עכשיו ברחוב פְּשְׁמִסְלוֹבָה, לא היה קם, כיוון שמדובר בעניין שדורש הרבה הקרבה, שלא לדבר על ההוצאות הכספיות שכרוכות בכך. אני בטוח, שאף אחד לא היה מזלזל במקום, אבל יכול להיות שבמרוצת השנים הוא עלול היה להשתכח.

שיחה עם מריאן טורסקי, עיתונאית מנהל מדור היסטוריה בשבועון "פוליטיקה"; ראש המכון להיסטוריה יהודית בורשה

ברצוני לשאול אותך, באיזה אופן הכרת את מר נמרוד אריאב?
יום אחד התקשר אלי חבר קרוב שלי. התברר, שהוא מיווד עם אריאב. איש משכמו ומעלה, בחור נפלא - יורם קגן, שהוא למעשה יליד לובלין; אביו היה רופא בבית-החולים היהודי ברחוב לובארטובסקה. בזמן המלחמה הם ברחו לרוסיה. האב נפטר שם, וקגן הצליח להיחלץ מברדה"מ בשורות צבא אנדרס³³. מאוחר יותר התיישב בישראל. כיוון שפעל בתחום התעופה בישראל, יתכן ששם פגש את אריאב. הוא התקשר אלי ואמר: "שמע, יש לי ידיד, שלא היה בפולין הרבה הרבה שנים. הוא רוצה לסדר פה איזה עניין; אולי היית יכול לעזור לו?" כיוון שחבר שלי מבקש ממני שאעזור לחבר שלו, מובן שלא הייתי יכול לסרב לו. אח"כ הופיע פה אריאב, זה היה בסוף שנות השמונים. אמר שיש לו בעיה, שהוא היה רוצה לעשות משהו בעניין בית-הקברות בפּוֹלִיִצָה, שהוא היה שם, שזה עכשיו שדה מרעה אחד גדול.

כיצד זכור לך בית-העלמין הישן בפּוֹלִיִצָה?

זה היה שטח מוזנח, מקום שהתרכזו בו הוללים ושיכורים למיניהם, היו מוטלים שם בקבוקי בירה, יין, וודקה. כל השטח היה מלא בשיחים ועשבים. אם אני לא טועה, בפעם הראשונה שהייתי שם ראיתי אפילו פרה רועה. אבל אני כבר לא יודע, אם זה דבר שקרה באמת ונחקק בזיכרון שלי, או שמא היה זה פרי הדמיון שלי...

מה היו המאמצים הראשונים שנאלצתם לנקוט בהם?

אלה היו השנים האחרונות של המשטר הקודם בפולין³⁴. היה ברור לי, שקודם כל צריך לשכנע את הרשות להנצחת אתרי זיכרון וגבורה להכיר במקום כאתר זיכרון. משהוכר ע"י רשויות אתרי הזיכרון הפך לאתר מוגן (לפחות במידה מסוימת) ע"פ חוק. אם אני לא טועה, השטח תוחם אז בגדר-תיל. העובדה, שהמקום נכלל במאגר האתרים של הרשות

להנצחת אתרי זיכרון וגבורה היתה משמעותית עבור הרשויות המקומיות. זו היתה נקודת המוצא שלנו.

ומה ארע בעקבות זאת?

שוחחתי בעניין עם המהנדס והאדריכל זְבִיגְנִיב גוֹנְשֵׁיזֶר, שכבר אינו בחיים, מיזמי ומתכנני נתיב הזיכרון היהודי בורשה. הוא נטל על עצמו את נושא תכנון בית-הקברות ולמעשה, החומה/אנדרטה היפה הזו היתה הרעיון שלו. בהתחלה חשבנו רק על איזה שהוא סוג של חומה שתגן ותתחם את השטח. החלטנו, שזו תהא חומה, שהיא אופיינית לאזורים הללו של פולין, כלומר מאבן-חול. מה ששימש לנו השראה היו מבנים שראינו בקאז'ימֶיז' ובנְאָלְצִיב. אבל הרעיון, שהחומה תהיה מקושתת ובמקומות מסוימים היוותה כמעין אנדרטה היה כבר רעיון של גוֹנְשֵׁיזֶר. רעיון מאד יפה, לדעתי. אח"כ התחלנו לחשוב, איך המקום אמור להראות מבפנים (אחרי שהחומה תיבנה). חקרתי על ההיסטוריה של בְּלִזְיֶצָה וערכתי כמעין תקציר של קורות היישוב היהודי בְּבִלְזִיֶצָה. הכתובת נמצאת על החומה, מצידה הפנימי, והיא מופיעה בשתי שפות: בעברית ופולנית. כמובן שקודם כל דאגנו לנקות ולהכשיר את השטח. ואז גילינו שניים או שלושה שברי מצבות, שהיו מונחים שם בסבך השיחים. אלו היו בעצם שרידי של מצבות מבית-העלמין הישן. גם חשבנו לנסות ולאסוף שרידי מצבות ככל שניתן. נודע לנו מאנשים שגרו בסביבה, שרוב המצבות יצוקות ברצפת האבן של רחוב, שנקרא אז "מְנִיפֶסְטוֹ לִיפְצוֹבְגוֹ". כפי הנראה, שם נמצאות רוב המצבות, אבל לבטח לא רק שם. כמובן שעקירת המצבות והחזרתן אל מקום יעדן היתה עניין מסובך מאד. כיוון שכך, הגענו למסקנה, שצריך לבקש את אותם אנשים שמחזיקים במצבות להחזירן אל המקום בו מונחים הנפטרים.

כבר מן ההתחלה ניסינו לאתר יהודים ניצולי שואה מְבִלְזִיֶצָה. אריאב הצהיר מראש, שבשום מקרה הוא לא מתייחס אל בית-הקברות הזה (שבו, אגב, השקיע הון גדול; ביחס לזמנים ההם מדובר בהמון כסף) כעניין פרטי שלו בלבד; כיוון שלא נמצא אדם אחר שהיה קשור בְּבִלְזִיֶצָה, הוא החליט ליטול על עצמו, באיזה שהוא מובן, את החובה המוסרית (ובחלקה גם החומרית), להיות היזם של המקום הזה. ואז כתבתי עבורו את הכתובת שמתנוססת

על החומה מצדה הימני, כשנכנסים דרך שער הכניסה. חשבתי לעצמי, שזה אמור להיות מעין סוג של קינה – מין אמירה מאד אישית של אדם שקבר את אביו שנרצח. נראה לי, שהמלל של הקינה הזו מותיר רושם על המבקרים במקום. ומן העבר השני, בכניסה אל בית-העלמין, מופיע מידע על יהודי בְּלִיַּצָּה ועל קורותיהם: על ההתיישבות היהודית, על חייהם והימחותם מן הנקודה הזו שעל מפת פולין.

האם זכיתם לקבל סיוע במאמציכם מצד תושבי בְּלִיַּצָּה?

ראשית, אני מוכרח למנות כאן את ראש העיר דאז, מר בוגְדָאן אַבְרָמֹבִיץ, שקיבל את פנינו באופן יוצא מן הכלל והתברר כאדם אדיב ואחראי ביותר. אמנם אמת היא, שהיתה בידינו המלצה מטעם הרשות להנצחת אתרי זיכרון וגבורה, כך שמן הסתם היה לנו קל יותר להשיג את מבוקשנו, אבל ראוי להדגיש, שמר אַבְרָמֹבִיץ במיוחד קיבל פנינו בחמימות בלתי רגילה. ומיד התגלתה חבורת אנשים, שהיו פתוחים לסייע לנו בכל הכוונות שלנו. אין ספק, שאחד האנשים הראשונים, שמן ההתחלה התנדב לסייע לנו והקדיש את כל כולו לענייננו, היה זְנוֹן מְאֹדְלֵן. הוא שסייע לנו להכיר את האנשים הנחוצים. חיפשנו עקבות, איזה שהוא זכר לעבר היהודי. מר אריאב-ציגלמן עצמו חי בְּבִלְיַצָּה תקופה די קצרה, למעשה רק בזמן המלחמה; הוא הרי יליד לובלין. הקשר שלו לעיר היה מצד המשפחה של אמו, הוא היה קשור במקום בגלל אמא שלו, בגלל סבא שלו (שמת לפני המלחמה), שהיה אישיות ידועה בעיירה. היו מכנים אותו "שְׁלֵאמֵיאָנְקָה". כמה אנשים שצילמתי מאוחר יותר עדיין זכרו אותו. התחלנו לנסות לאתר אנשים מבוגרים, שהיו עשויים ללמוד בבית-הספר יחד עם יהודים, שזכרו אותם. נמצאו מי שהזמינו אותנו אל ביתם. הראו לנו אלבומים, מכתבים, למישהו אפילו היה תצלום כיתתי מתקופת בית-הספר היסודי. בקרב כמה מן המשקים נמצאו גם חלקי מצבות. הם שימשו לצרכי בנייה וברוב המקרים כאבן משחזת לחידוד סכינים. אדרבא, היו מי שביקשו למסור לנו אותם, בעבור תשלום. סברתי, שאני לא אמור לשלם על מצבות של נפטרים. מילא, אם מישהו חושב שזה שלו, שיישאר אצלו. אחדים (חלקם מיד ואחרים בהשפעת מר זְנֵק מְאֹדְלֵן) התחילו להביא לנו שרידים של מצבות. פנו אלינו גם אנשים שחשבו לעצמם, שהנה הגיע אדם עשיר מחוץ לארץ שמחפש

משהו - אנשים חיו אז בתנאים קשים, כיוון שהיו אלה השנים הראשונות שאחרי התמורות בפולין; האבטלה היתה אז גדולה, המפעלים החלו להיסגר - והחליטו, שאפשר להרוויח מזה כמה גרושים. הם אמרו, שהם מחזיקים ברכוש יהודי ושהם דורשים עליו תשלום. אותי זה לא עניין בכלל. אם החפצים האלו עניינו אותי באיזה שהוא שלב - היה זה רק בגלל העובדה שהתכוונתי אז לצלם סרט, המתעד את הנצחת זכר המקום הזה.

קיימת אז קשר עם תושבי בֶּלְזֵיִצָה, כמו גם עם רשויות העיר. כיצד התרשמת מן היחס של תושבי בֶּלְזֵיִצָה כלפי מר אריאב ולמה שהחל להתרחש בתחילת שנות התשעים באזור מגוריהם?

העמדה של הציבור לא היתה אחידה. נמצאו מי שהתייחסו אל העניין בדומה לֶאֱבְרָמוֹבִיץ, מֶאֱדֶזְלֵן והאנשים שהם קיבצו סביבם. אלו אנשים נהדרים, נפלאים, כפי שהיינו מצפים שיהיו: פתוחים, אדיבים, אנשים שחשבו קודם כל על הכבוד שראויים לו אותם הקרבנות שאינם. זה דומה למה שאתם עושים בשער גְרוֹדְזֵקָה: במקום שקיים חלל ריק צריך למלא אותו - בתמונות, במה שרק ניתן; להנציח את הזכר לאותם אנשים. וגם האנשים הללו התייחסו אל כך באותו אופן.

ההנהגה בבֶּלְזֵיִצָה התחלפה מספר פעמים. חלק מן האנשים נמצא תחת השפעת המטיף המקומי. אנשים היו גם קצת חשדניים. הלא ידוע, ממחקרים שערך פרופסור אֶיֶרְנֵאוֹשׁ קְשֶׁמִיִּנְסְקִי ומחקרים אחרים, שבחברה הפולנית קיים סינדרום של חשדנות, של חשש, של פחד מפני הזר, מפני הלא מוכר, שמא מישהו יופיע פתאום ויבקש להשיב לעצמו רכוש שהיה שייך לו, לגזול מאיתנו את הבית או משהו אחר. אני גם זוכר, שפעם פנה אלינו אדם שרצה למכור כורסאות או כיסאות מדירה שגרו בה יהודים; הוא אפילו טען, שהרהיטים האלו הם מהדירה של קרובים של ציגלמן. את ציגלמן זה לא עניין. הם ציפו, שאם משהו נותר, הוא ודאי ירצה לרכוש אותו מהם תמורת תשלום (אם אני לא טועה, הוא קנה מהם פמוט). אבל מה שהיה חשוב, זה שמר אריאב מלכתחילה גילה נדיבות גדולה כלפי העיר ולמעשה עשה כאן מחווה אדירה. העובדה שמדובר במחווה גדולה, היא דבר שאני יודע וגם כל מי שהיה לו קשר בזה, אבל תושבי העיר עצמם לא ידעו את זה. הדבר

היחידי שידעו, הוא שמקימים שם משהו חדש, משהו, שבמובן מסוים נוטלים מהם, כי זה היה המקום שלהם, בו היו מקיימים ערבי שתייה, פיקניקים. יכול להיות, שחלקם הרגישו לפתע: "מה זאת אומרת, זה היה מקום שלנו ועכשיו תקום שם חומה". גם מחשבות מן הסוג הזה עשויות היו לעלות. מה שחשוב הוא, שאריאב הוא שלקח על עצמו את חובת תחזוקת בית-הקברות. היתה לכך משמעות רבה עבור הרשויות המקומיות, שמן הסתם ספרו כל גרוש, שהרי ידוע - מקום קטן, הרבה מחוסרי עבודה, יותר מדי מיסים הם לא ממש יכלו לגבות שם, על אחת כמה וכמה הואיל והמפעל הכי חשוב בעיר נסגר. משום כך, אריאב לקח את העניין על עצמו, מה שבמידה מסוימת הקל על העיר. שנית, אנשים הבינו שנוצר מקום שבעצם מעניק יוקרה לעיירה. ודבר שלישי: מר אריאב, מן ההתחלה הגיב בנדיבות בלתי רגילה כלפי כל צרכיה של בְּלִיִּיצָה ולא חדל להעניק תרומות לעיר, אם בדמות ציוד רנטגן או מכשיר אולטרה סאונד שתרם לבית-החולים המקומי, או גם ערכת מחשבים שתרם לבית-הספר. נדמה לי, שאנשים החלו להעריך את זה ולהשיב לו גם הם באדיבות. אני חושב, שנוצרה לפחות עמדה אדישה חיובית. אתה יודע, יכולה להיות עמדה אדישה שלילית ויכולה להיות עמדה אדישה חיובית...

103

מדוע אני משתמש במילה "אדישות"? הסכמנו, שטקס האזכרה יתקיים בסביבות ה-2 לאוקטובר, כיוון שע"פ מה שזכור לאריאב, ההוצאה להורג של אותם מאה וחמישים יהודים (ביניהם אביו של אריאב), התרחשה ב-2 לאוקטובר 1942. כידוע, טקס הזיכרון נפתח תמיד בהנחת הזר מול אנדרטת האבן שמנציחה את האירוע, במקום בו נמצא היום מרכז התרבות. לדעתי, חסרים שם תושבים מן השורה, בעיקר צעירים. אולי צריך, שהאנשים הללו ידעו, שמישהו גר כאן פעם איתנו, חיי כאן; הרי שני שלישי מתושבי העיר הזו היו יהודים; יהודים שנעלמו ואינם. כמובן שהצעירים לא יודעים על כך דבר, הם הרי לא זוכרים. אתם⁵⁵ מסוגלים לעורר בקרב הדור הצעיר בלובלין את הצורך בראיה אחרת, בראיה מקורית. שם זה לא קיים. אדרבא - פעם אחת מורה צעירה, סטודנטית לספרות פולנית, ניסתה ליצור משהו בקרב הנוער המקומי. זה היה לפני שנתיים. הנוער התבקש אז לקרוא שירים של משורר יהודי מלובלין. גם זו דרך לגרום לדור הצעיר שגר שם להבין, שיש רוחות תועות ביניהם; שהם מעין "נבחרת שליחים" שמוסרת הלאה את המורשת

שנותרה מן היהודים שחיו שם, את הזכר למי שהיו שם פעם. זוהי למעשה החובה שלנו כלפי כל מי שאינם עוד.

אולי אריאב התכוון להקנות לטקסים הללו אופי אישי ותו לא?
כמובן שאני הרי לא יכול לדבר בשם אריאב, אבל מאחר שהייתי שותף לכל זה מלכתחילה, מותר לי לומר מה שאני חושב. מבחינת אריאב עצמו, הדבר בודאי נובע מן הצורך להוריש את אותם הזיכרונות מעברו אל בניו ודרך הבנים אל יתר המשפחה. אני מניח, שיש בכך מן הצורך מצדו של אריאב לשתף בחוויה הזו את כל המכרים הטובים שלו. אני חושב, שזה מה שהוא בעצם רצה. הוא אכן חוזר ומדגיש בכל הזדמנות: "עבורי זה אירוע פרטי". אולם עבור אלו שחיים במקום זה אינו אמור להיות אירוע פרטי בלבד. כך אני סבור. עבור מי שחיים שם זו אמורה להיות הזדמנות להפוך את הטקס הפרטי הזה לאירוע חברתי, ציבורי. כמובן שבשום מקרה לא הייתי מעז להטריד בכך את מר אריאב עצמו, גם לא הייתי מתכוון להציע לו את זה, אבל נדמה לי, שטוב היה, לו האנשים שחיים במקום – ובאיזה שהוא מובן גם אני מרגיש אחד מהם ואפילו שאני עצמי לא גר בַּבְּלִיָּצָה או בלובלין, הרי שאני אזרח פולין – היינו משכילים להעביר את זה לדור הצעיר. אני סבור, שלא מדובר כאן במין מחווה של אדיבות כלפי אריאב על מה שעשה עבור בַּלְזִיָּצָה בלבד. לדעתי, זו גם הזדמנות עבורנו להעשיר את עצמנו ואת הבאים אחרינו. אני חושב, שהדור הצעיר שייטול חלק בכך – אם לעשות שימוש במילותיו של יָאן פֶּאָבֶל השני³⁶ – "יעתיר רוחו", בזאת אני בטוח. זה דבר שעשוי היה לפעול לטובת התושבים, כיוון שהודות לכך הם היו רואים את חייהם, את מקום מגוריהם ואת עתידם באור שופע יותר.

104

איזה רושם עשה עליך אריאב כאדם, כשנפגשתם לראשונה או גם מאוחר יותר, במהלך התקופה בה פעל לבניין בית-העלמין בַּבְּלִיָּצָה?
אילולא ההתערבות או הבקשה של החבר שלי, שאני מעריץ ביותר, יורם קגן, ודאי הייתי מתייחס אליו בפחות אדיבות. לבטח תרצה לשאול, מדוע? לעיתים קרובות, הרושם הראשון הוא שנחשב. הרושם הראשון היה כזה: הגיע בחור, בטוח בעצמו – אתה יודע, אני

אישית מעדיף לעזור לאנשים שהם חלשים ונוקקים יותר, ולא דווקא לעשירים [צוחק]. אבל אני מוכרח לומר, שאני יותר ויותר משתכנע בקשר אליו. ראיתי כמה שזה חשוב לו. אני גם מודע לעובדה, שאנשים כמוהו מעשירים את הידע שלנו, את הזיכרון שלנו. אני מוכרח לציין, שמאד התרשמתי מן היחס החם והאדיב שהוא גילה כלפי תושבי המקום, לכוונות והצרכים שלהם. באותה המידה, התרשמתי מן היחס שלו כלפי מתכנן הפרויקט, מר גוֹנְשֵׁיזֶר, מי שיזם את רעיון החומה ומראה פנים בית-העלמין. צריך לזכור, שהמראה החיצוני של בית-העלמין הוא למעשה יוזמה אישית של גוֹנְשֵׁיזֶר; זו האמנות היפה שלו, הדמיון, הכישרון שלו.

אני מאד מודה לך על השיחה.

שוחח: תומאש צ'איקובסקי, 2008.

השיבה

106

סוּרִין אֶשְׁפָּנִי, מְקוֹרֵב הַמִּשְׁפָּחָה

מה שעושה נמרוד אריאב נובע מן הכבוד הרב שהוא רוכש למסורת, למשפחה שלו, לאבא שלו. הוא סבור, שהוא מוכרח לעשות את זה, מפני שאבא שלו היה שמח על כך וגם אמו היתה גאה בו על מעשיו. זו תופעה, שהיא אופיינית אצל יהודים. אנשים לא מבינים, שיהודים - יהודים אמידים - מתים כאביונים, כיוון שבחיהם הם מוסרים הכל לאחרים. בעצם, כמעט הכל; צריך הרי גם להשאיר מעט לילדים, כדי שיוכלו לפתוח בחיים שלהם, ואח"כ - מה שצבר אדם לאורך שנות חייו הוא נותן טרם מותו. קיים פתגם: "תן מעותיך ביד חמה" - זה חלק מן העניין הזה. אין לו כאן שום עסקים ובעצם, אין לו אף עניין אחר פה - מלבד העבר שלו, מלבד המקום שבו נולד.

אבי, בנו של נמרוד אריאב:

הסיפור של אבא הוא עניין מאד אישי. אפשר לומר, שגדלתי עליו, והיות ואני מכבד את אבי אני רוכש כבוד לסיפור חייו.

נמרוד אריאב בחברת הבן, אבי, מול אנדרטת קרבנות הגטו בפלז'יצה
תצלום: אַגְנֵיִשְׁקָה וִישְׁנֵיִבְסְקָה, 10.10.2006

נמרוד אריאב בחברת סורין אֶשְׁפֶּנְזִי ומכרים מול אנדרטת קרבנות הגטו בקלדיצה
תצלום: אֶגְנִיִּישְׁקָה וִישְׁנִיִּבְסְקָה, 10.10.2006

אבל אני לא סובל מסיוטים בגלל זה. אנחנו - הצעירים - משתדלים להביט על זה בצורה יותר חיובית. כשהגענו לבקר בבית-העלמין בפלזינצה הבנו, שגם בורשה אפשר לעשות עסקים. במובן הזה, העבר הצמיח פרוו בעתיד. הילדים חזרו לפולין ועובדים בה, כשם שאולי היה עובד האב, אילולא כל זה לא היה קורה. אצלנו, היהודים, אומרים: "אם אשכחך ירושלים - תשכח ימינו!". אני חושב, שחלק גדול מהיהודים בפולין היה קשור באותו אופן בתרבות הפולנית. כשהם עזבו נותרה אחריהם שממה... כנראה שהפולנים לא חשים בצורך למלא אותה, אם כי אני אישית משוכנע, שכל קבוצת מיעוטים מוסיפה מן הצבע והמסורת שלה לתרבות ולהווי היום יום של הארץ בה היא חיה. החיים נעשים מעניינים יותר כשקיים בהם גיוון. כנראה שחשוב שאנחנו נשוב לכאן, כי אז הייתם יכולים אתם לזכות בחזרה בחלק מהנשמה שלכם.

עמיתיו של נמרוד אריאב:

אַלְזָה מְרִצוּי:

שמי אַלְזָה מְרִצוּי, אני ידידת המשפחה, וזה בעלי - מוֹנְדֵּן; הוא עושה עסקים ביחד עם נמרוד.

מוֹנְדֵּן מְרִצוּי:

אני טורקי וזה גם חלק מהעבר שלי. הרי היטלר, כשחשב על עניין השמדת היהודים, בעצמו אמר שאף אחד כבר לא זוכר את הפשע שנעשה כלפי העם הארמני בתקופת האימפריה העות'מאנית. כך שבעצם יש לנו עבר משותף. בהתחלה הביקור כאן היה עניין מצער עבורנו, אבל עכשיו כף לנו - אפשר לפגוש מכרים, להכיר אנשים חדשים; אני מוסלמי.

אַלְזָה מְרִצוּי:

אני נוצרייה ואריאב יהודי, ובכל זאת אנחנו חברים. הוא אדם מאד טוב. יש לו לב טוב. הוא אוהב לעזור למשפחה שלו, לידידים ולארץ שבה הוא נולד. שם השורשים שלו.

מוֹנְדֵּן מְרִצוּי:

עבורי הוא דוגמה למופת עבור הדור הצעיר.

נמרוד אריאב: אודות בית-העלמין היהודי בפּוֹלֵיִצָה
רק עצים היו כאן; אף מצבה, ממש כלום. זה היה גן שעשועים לילדים, ובימי שישי היו
נערכים כאן שווקים.

זו היתה ההתחלה של מסע הייסורים שלי במאמץ להשיג את השטח הזה. בהתחלה השגתי
מסמך שאוסר בנייה בשטח. בתוך מספר שנים השגתי אישורים נוספים והתחלנו בבנייה של
החומה. העניין פשוט – לא רציתי לפגום במראה של הסביבה. במשך ארבע עשרה שנים
הכל היה בסדר, אבל השנה כמה פרחחים עקרו את אותיות הברונזה מעל החומה. אלה
שאתם רואים עכשיו עשויות אבן ואני מקווה, שהן יישארו כאן. מי ייתן, והאנשים האלו יזכו
סוף סוף לנוח על משכבם בשלווה. האבן הזו היא לזכר כל מי שקבורים כאן. לא ייחדתי את
הקבר של אבא על יתר הקברים האחרים – המקום הזה לא שייך לי. אני רק עזרתי להקים
אותו מחדש. כל אחד רשאי לבוא לכאן...

קטעים מתוך כתבתה של אַגְנֵיִשְׁקָה צִיִּיִבְסְקָה – ג'אקמו, "השיבה", רדיו לובלין 2003.

Powrót, Agnieszka Czyżewska-Jacquemet

הערות וביאורים מאת המתרגם:

- 1 "תרבות", רשת בתי-ספר עבריים ציונית שפעלה בפולין וביתר ארצות אירופה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם.
- 2 אַרְמִיַה קְרַאיוֹבָה (AK, Armia Krajowa), "צבא העם", או "צבא המולדת". ארגון לוחמה מחתרתי פולני שפעל נגד הכיבוש הגרמני בתקופת מלחמת העולם השנייה; עסק בלחימת גרילה, אספקת נשק ותחמושת וסיוע רפואי.
- 3 אונרר"א, (UNRRA, United Nations Relief and Rehabilitation Administration), ארגון בינ"ל שהוקם בארה"ב בשנת 1943 לצורך הענקת סיוע הומניטארי מידי לארצות שנפגעו במהלך מלחמת העולם השנייה; פעל עד לשנת 1947.
- 4 ישיבת חכמי לובלין, הוקמה בעיר לובלין בשנת 1930 ע"י רבי מאיר שפירא, שכהן כמשגיחה. הכשירה רבנים מכל רחבי אירופה והיתה לאחד ממוקדי החסידות המפוארים באירופה. בשנת 1940, עקב הכחדתו של הציבור היהודי בעיר חדלה הישיבה להתקיים. במהלך השנים האחרונות שוקם בניין הישיבה ביוזמת הקהילה היהודית בורשה.
- 5 היטלר-יוגנד (בגרמנית: Hitlerjugend), הנוער ההיטלראי, תנועת-נוער שנוסדה ביוזמתו של אדולף היטלר וייעדה להטמיע בדור הצעיר את רוח האידיאולוגיה הנאצית.
- 6 "אקציה", פעולה צבאית של הגסטאפו וכוחות פיקוח אחרים בגטו, שייעדה היה לאתר, לעצור ולרכז יהודים לקראת שליחתם אל מחנות העבודה או מחנות הריכוז והשמדה. במהלך ה"אקציות" לרוב נקטו המשגיחים באלימות קשה כלפי היהודים ורבים נרצחו באכזריות עוד טרם נשלחו אל המחנות.
- 7 אַנָּה רֵגִינָה שְׂטֵרְנֵינְקִיִּל לְאָנְגֵּפּוּס (Anna-Regina Sztternfinkiel Langfus, 1920-1966), ניצולת שואה ילידת העיר לובלין; סופרת יהודייה; לאחר המלחמה התגוררה בצרפת. מחברת הרומנים האוטוביוגרפיים "נידונה לחיים" ו"גופרית ומלח" (הוצאת מור); כלת פרס "גונקור" בשנת 1962 עבור ספרה "מטעני חול" (Les Bagages de sable, 1962). יצירותיה תורגמו למספר שפות. נפטרה ביו ה-2 לחודש מאי 1966.

- 8 פרס גֶּוֹנְקוֹרְד (Prix Goncourt), העיטור הנעלה ביותר בספרות הצרפתית; מוענק מדי שנה למחבר "יצירת הפרוזה הטובה והמקורית ביותר". מאז 1989 נכללת בו גם הקטגוריה "פרס רומן הביכורים".
- 9 אדם אֶסְנִיק (Adam Asnyk, 1838-1897), משורר ומחזאי פולני. ביצירותיו שיבח את יצר הפטריוטיות והאמונה בכוחו ורצונו של העם הפולני. המשפט המאוזכר לעיל מקורו בשיר "צער" (Żale) מאת אדם אֶסְנִיק ותרגומו: "[...] ולקשט ראשך בעז פנים עלי דפנה רעננים".
- 10 אַקָּדֶמְיָה אוֹבִיטְלֶסְקָה (Akademia Obywatelska), "האקדמיה האזרחית", ארגון צעירים שהוקם ביוזמתו של מנהל "מרכז שער גְּרוֹדְזְקָה - תיאטרון NN", תּוֹמָאשׁ פֵּיטְרָאשְׁיִיבִיץ'. הארגון מפעיל מתנדבים בני-נוער ומשלבם במיזמים חינוכיים ותרבותיים.
- 11 בני עֵדַת מִשָּׁה (בפולנית - Ludności Wyznania Mojżeszowego), כך כונו בשפה המשפטית בפולין אזרחים ממוצא יהודי.
- 12 בית-הכנסת מהרש"ל בלובלין, בית-הכנסת הגדול בלובלין שהוקם בשנת 1567 ונחרב כליל בזמן מלחמת העולם השנייה. שכן ע"י כיכר הארמון שמול העיר העתיקה, לצד רחוב יֶאטְצ'נָה מס' 3, שגם הוא אינו קיים עוד.
- 13 המלך קַאזִימֵיז' הגדול (Kazimierz Wielki), מכונה גם קַאזִימֵיז' השלישי (30 באפריל 1310 - 5 בנובמבר 1370), מלך פולין. היה אהוד בקרב הציבור היהודי בפולין בשל האדיבות שגילה כלפי היהודים שביקשו להתיישב בממלכת פולין דאז.
- 14 ע"ע: סְטָאניסְלָאב יֶאדְצ'יָאק, בְּלִזְיֶצָה, מחקרים בנושא העיר והקהילה, בְּלִזְיֶצָה, 2002, עמוד 23. Stanisław Jadczyk, *Betzyce, Monografia miasta i gminy, Lublin*, 2002.
- 15 עיין עמוד 111 בערך: Jadwiga Muszyńska, *Żydzi w miastach Województwa Sandomierskiego i Lubelskiego w XVIII*, Studium osadnicze, Kielce 1998
- 16 עיין עמוד 125 בערך: Adam Kopciowski, *Dzieje Żydów betzyckich, Studia z dziejów Betzyc*, Betzyce 2006
- 17 אריאניות, זרם בנצרות הקדומה.
- 18 קלוויניזם, זרם בנצרות הפרוטסטנטית.

- 19 חבל פולין הקטנה, Małopolska, חבל בדרום פולין שהעיר המרכזית בו היא קראקוב, הידועה גם בכינויה "עיר המלכים" ואשר לימים היתה בירת הממלכה הפולנית.
- 20 ועד ארבע הארצות, אספה שפעלה בין השנים 1580-1764 ושימשה הנציגות החוקית והראשות ההלכתית של יהדות מזרח-אירופה.
- 21 עיין עמוד 126 בערך:
- Adam Kopciowski, *Dzieje Żydów betzyckich, Studia z dziejów Betżyc*, Betżyce 2006
- 22 עיין עמוד 81 בערך:
- Stanisław Jadczak, *Betżyce, Monografia miasta i gminy*, Lublin, 2002
- 23 ע"ע: 302/2: Hela Ferstman, *Wspomnienia z getta w Betżycach*, AŻIH sygn.
- 24 במהלך פעולת פינוי היהודים הראשונה בעיירה בֶּלְזִיץ, ביום ה-16 ליוני 1942, רצחו שוטרים גרמנים כ-13 נפשות, ביניהן 10 יהודים. עיין עמוד 82 בערך:
- Stanisław Jadczak, *Betżyce, Monografia miasta i gminy*, Lublin, 2002
- 25 גופרנייה, חבל, נפה, מחוז.
- 26 ע"ע: 302/2: Hela Ferstman, *Wspomnienia z getta w Betżycach*, AŻIH sygn.
- 27 ע"ע: 301/50: Hela Ferstman, *Wspomnienia z getta w Betżycach*, AŻIH sygn.
- 28 עיין עמוד 131 בערך:
- Adam Kopciowski, *Dzieje Żydów betzyckich, Studia z dziejów Betżyc*, Betżyce 2006
- 29 ע"ע: 301/1812: Gołda Teich, *Wspomnienia z getta w Betżycach*, AŻIH sygn.
- 30 ע"ע: 301/1812: Gołda Teich, *Wspomnienia z getta w Betżycach*, AŻIH sygn.
- 31 עיין עמוד 133 בערך:
- Adam Kopciowski, *Dzieje Żydów betzyckich, Studia z dziejów Betżyc*, Betżyce 2006
- 32 המשטר הצבאי (בפולנית – Stan Wojenny), משטר חירום בפולין, שהוכרז ע"י הממשלה הקומוניסטית ביום ה-13 בדצמבר 1981 במטרה לבלום תנועות דמוקרטיות (כמו תנועת "סולידריות") מלגייס אוכלוסייה ולהשתלט על מוסדות השלטון. במהלך הנהגת המשטר הוגבלו זכויות האזרחים, חופש התנועה וחופש הביטוי. באותה תקופה נהרגו כמאה אזרחים פולניים. המשטר הצבאי נמשך עד ליום ה-22 ביולי 1983.

- 33 צבא אַנְדֶרְס (Armia Andersa, Polskie Siły Zbrojne w ZSRR), חיילות ההתקוממות הפולניים בשטחי בריה"מ; נקרא על שם מפקדו הפולני, הגנרל וְלַאדִיְסְלָאב אַנְדֶרְס (Władysław Anders); כוח צבאי פולני, שפעל בכפוף לממשלה הפולנית החוקית בגולה שהוקמה לאחר פלישת חיילות הרייך השלישי אל שטחי ברה"מ לשעבר. לחם לצד כוחות ברה"מ במאבקם מול הכובש הגרמני. אַנְדֶרְס גייס אל חיילותיו פליטים פולנים אביונים ואומללים ששהו בשטחי ברה"מ והכשירם למאבק בשורות הצבא שהקים.
- 34 הרפובליקה העממית הפולנית (PRL, Polska Rzeczpospolita Ludowa 1952-1989), פולין הקומוניסטית.
- 35 הכוונה למרכז "שער גְרוֹדְזְקָה-תיאטרון NN" בלובלין (Ośrodek „Brama Grodzka-Teatr NN” w Lublinie).
- 36 יַאן פֶאָבֶל השני, יוחנן פאולוס השני (בפולנית: Jan Paweł II), ששמו המלא - קָארוֹל יוֹזֶף ווִיטְיֵלָה (Karol Józef Wojtyła); נולד ביום ה-18 לחודש מאי 1920 בעיר וָאדוֹבִיצֶה (Wadowice). משנת 1978 כיהן בתפקיד האפיפיור, בישוף רומא וראש הוותיקן. נפטר ביום ה-2 לחודש אפריל 2005 ברומא.

מפרט השמות בשפה הפולנית (ערים וישובים, רחובות, אתרים, מוסדות ואישים)

ערים וישובים

בֶּלְזֵיִצְהָ, Betzyce, עיירה במחוז לובלין, עיין פרק "בֶּלְזֵיִצְהָ"
מַרְיָנְבַּאד, Mariánské Lázně, עיירה בצ'כיה
קַרְלֵסְבַּאד, Karlovy Vary, עיירה בצ'כיה
שֵׂדְלְצֵה, Siedlce, בידיש - שעדליץ, עיר במזרח פולין
נַאָלְנְצ'וֹב, Natęczów, עיירה במחוז לובלין, שוכנת בקרבת העיר לובלין
חֶלְם, Chelm, עיר במחוז לובלין, נמצאת ממזרח ללובלין
זַאמוֹש'צ'ין, Zamość, עיר במחוז לובלין מדרום מזרח ללובלין
אִיקִיטוֹס, Iquitos, עיר בצפון פרו
אוֹטְבוֹצֵק, Otwock, עיר במחוז מאזוב'ייצקי (Województwo Mazowieckie) מזרחית לורשה
סַאנדוֹמִיִז', Sandomierz, עיר במחוז שְׂבֵיִנְטוֹקְשֵׁיִצְקִי (Województwo Świętokrzyskie)
שְׂצ'ֵצ'ין, Szczecin, עיר נמל בצפון מערב פולין, סמוך לגבול גרמניה
בֵּיחַאבָּה, Bychawa
יאַסְטְקוֹב, Jastków
וויִיצ'יחוב, Wojciechów
קְרַאשְׁנִיק-בוֹדְזִין, Kraśnik-Budzyn
פִּיאַסְקִי, Piaski
מַיִדַּאן סְקֵשִׁינְייִצְקִי, Majdan Skrzyniecki, כפר במחוז לובלין, שייך לתחום שיפוט
המועצה בוֹז'חוב
בוֹז'חוב, Borzechów, עיירה במחוז לובלין
יַארוֹשְׁבֵיִצְהָ, Jaroszewice, כפר בקרבת העיר בֶּלְזֵיִצְהָ שבמחוז לובלין
קַאזִ'מִיִז', Kazimierz Dolny, הכוונה לעיירה קַאזִ'מִיִז' דוֹלְנִי (הידועה גם בשם קוֹז'מיר
התחתית); עיירה במחוז לובלין, שוכנת על שפת נהר הוִיסְלָה (Wisła)

רחובות

ul. Kowalska, קובאלסקה,

ul. Nowa, נובה,

ul. Niecała, נייצאלה,

ul. Sienna, שיינה,

ul. Lubartowska, לובארטובסקה,

ul. Polna, פולנה,

ul. Grodzka, גרודזקה,

ul. Jateczna, יאטצ'נה,

ul. Żydowska, ז'ידובסקה,

ul. Tysiąclecia, טישיונצ'לצ'יה,

ul. Zatylna, זאטילנה,

ul. Jakuba Nachmana, יאקוב נחמן,

ul. Żydowska Zatylna, ז'ידובסקה, זאטילנה

ul. Bednarska, בדנארסקה,

ul. Południowa, פולודניובה,

ul. Urzędowa, אוז'נדובה,

ul. Przemysłowa, פשמיסלובה,

ul. Krakowska, קראקובסקה,

ul. Urzędowska, אוז'נדובסקה,

ul. Biskupa Wilczyńskiego, ב'יסקופה וילצ'ינסקייגו,

ul. Kościuszki, קושצ'יושקי,

ul. Zielona, ז'יילונה,

מניפסטו ל'פצ'ובגו, ul. Manifestu Lipcowego (רחוב מניפסט אוגוסט).

ul. Olejna, אויליינה,

מוסדות, ארגונים ואתרים
מרכז "שער גְרוֹדְזְקָה - תיאטרון NN",
Ośrodek „Brama Grodzka-Teatr NN”
שער גְרוֹדְזְקָה, Brama Grodzka
אַרְמִיָּה קְרָאיוֹבָה, AK, Armia Krajowa
מבצע "פֶּאֶרְאֶסוֹל", "PARASOL"
מלון "קְרִילוֹן", Hôtel de Crillon, Paris
"וֵאז'יִינְקִי", Łazienki Królewskie w Warszawie, פארק בורשה שעומדים בו מבנים
ארכיטקטוניים עתיקים
מפעלי התעופה הפולניים, PZL, Państwowe Zakłady Lotnicze,
(התעשייה האווירית הפולנית)
אַקָדֶמְיָה אוֹבִיטְלֶסְקָה, Akademia Obywatelska
סוֹרְבוֹן, La Sorbonne, Université de Paris, כינויה של אוניברסיטת פריז
118 הפוליטכניקה בורשה, Politechnika Warszawska, PW, אחת האוניברסיטאות למקצועות
הטכניים הגדולות בפולין ובאירופה המזרחית
הארכיון הלאומי בלובלין, Archiwum Państwowe w Lublinie
מדור פיקוח הבנייה בעיר לובלין, Inspekcja Budowlana miasta Lublina
ארכיון מרשם האוכלוסין, Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego
ספרי מאגר התושבים, Księgi Meldunkowe
רשימות תושבי הקבע, Księgi Ludności Stałej
בית-העלמין היהודי, Kirkut Żydowski
בית-הכנסת מהרש"ל בלובלין, Synagoga Maharaszala w Lublinie
הרשות להנצחת אתרי מאבק וגבורה,
Komitet Walki i Męczeństwa/Rada Ochrony Miejsc Pamięci, Walki i Męczeństwa
בית-הספר ע"ש מיקולאי קופרניק בפּוֹלִיַּצְה,
Zespół Szkół im. Mikołaja Kopernika w Betzycach

עיתונים וכתבי-עת

פוליטיקה, Polityka, שבועון פולני לענייני חברה ומדינה
ז'ימיה לובלסקה, Ziemia Lubelska, עיתון יומי
דז'יניק וסחודני, Dziennik Wschodni, עיתון יומי
גאזטה ויבורצ'ה, Gazeta Wyborcza, עיתון יומי

שמות ואישים

שלום ציגלמן, במקור - שולים ציגילמאן, Szulim Cygielman

הנריק גורסקי, Henryk Górski

ייז'י אוגניוש גודלבסקי, Jerzy Eugeniusz Godlewski

שלאמיאנקה, Szlamianka

מאטלדה, מטילדה (Matylda)

עזרא האלצקינר, Ezra Halckiener

אהרון ילניביץ', Jeleniewicz

אנה רגינה שטרנפינקייל (רייס) לאנגפוס, Anna-Regina (Rais) Szternfinkiel Langfus

נחמה טק, Nechama Tec

אדם אסניק, Adam Asnyk

רפאל מטארנוב בן שושלת לליב, Rafał Leliwita z Tarnowa

יאן פאבל השני, Jan Paweł II

זביגנייב גונשור, Zbigniew Gąsior

בוגדאן אברמוביץ', Bogdan Abramowicz

מריאן טורסקי, Marian Turski

זנון מאדז'לן, Zenon Madzela

יאן קביאטקובסקי, Jan Kwiatkowski

אירנאוש קשמנסקי, Ireneusz Krzemiński

קרנז' לביץ', Krężlewicz

האב תומאש דוסטאטני
Tomasz Dostatni
סוורין אשכנזי,
Seweryn Aszkenazy
אלזה מרצוי,
Elsa Mercoy
מונדזי מרצוי,
Mundrzy Mercoy

כתבים ומחברים

מאזנה באום,
Marzena Baum
אגנישקה צ'יובסקה - ג'אקמו,
Agnieszka Czyżewska-Jacquemet
גז'וז' יוזפצ'וק,
Grzegorz Józefczuk
מאריה קולשייביץ',
Maria Kolesiewicz
פאבל בוצ'קובסקי,
Paweł Buczkowski
אנה דומברובסקה,
Anna Dąbrowska

מראינים

120

תומאש פייטראשיביץ',
Tomasz Pietrasiewicz, מנהל מרכז שער גרודזקה
תומאש צ'איקובסקי,
Tomasz Czajkowski, אחראי מדור "היסטוריה מדוברת"
ויולטה ויימאן,
Wioletta Wejman

צלמים

מארטה קובישין,
Marta Kubiszyn
סטפאן קיילשניא,
Stefan Kielsznia
יואנה זנטאר,
Joanna Zętar
תומאש צ'איקובסקי,
Tomasz Czajkowski
מארצ'ין פדורוביץ',
Marcin Fedorowicz
פיוטר שטיידל,
Piotr Sztajdel
אגנישקה וישניבסקה,
Agnieszka Wiśniewska

מקורות

מקורות בנושא נמרוד אריאב

כתבות ומאמרים מתוך העיתונות הפולנית:

כאן זועקת הדממה... העיתון "דז'ייניק וסחודני", 06.10.2004

Tu krzyczy cisza... „Dziennik wschodni”, 06/10/2004

אני, אריאב מבית-העלמין

כתבתו של גז'וז' יוזפצ'יק, העיתון "גאזטה ויבורצ'ה" לובלין, 05.10.2004

Grzegorz Józefczuk, *Ja, Ariav od Kirkutu*, „Gazeta w Lublinie”, 05/10/2004

דברתי פולנית ונראיתי פולני

כתבתו של גז'וז' יוזפצ'יק, העיתון "גאזטה ויבורצ'ה", לובלין, 13.02.2006

Grzegorz Józefczuk, *Mówiłem po polsku i wyglądałem jak Polak*

„Gazeta w Lublinie”, 13.02.2006

ורשה, הבית השני שלי

כתבתו של גז'וז' יוזפצ'יק, העיתון "גאזטה ויבורצ'ה", לובלין, 14.02.2006

Grzegorz Józefczuk, *Warszawa drugim domem*, „Gazeta w Lublinie”, 14.02.2006

זוכרים את בלז'יצה

כתבתה של מאר'יה קול'שייביץ', העיתון "דז'ייניק וסחודני", 11.02.2006

Maria Kolesiewicz, *Pamiętają o Beżycach*, "Dziennik Wschodni", 11.10.2006

היה אדם, כתבתו של פאבל בוצ'קובסקי, העיתון "דז'ייניק וסחודני", 15.02.2006

Paweł Buczkowski, *Bądź człowiekiem*, "Dziennik Wschodni", 15.02.2006

הקלטות קוליות וסרטי תעודה

נמרוד אריאב, בְּלִיִּצָה 1990 – קטעים מתוך הסרט שהופק בביצוע הטלוויזיה המקומית בלובלין, 1990. *Ariav Nimrod - Bełżyce 1990 r.* - materiał filmowy Telewizji Lublin.

השיבה – כתבת רדיו מאת אַגְנֵיִשְׁקָה צִיִּזְבֶּסְקָה – גְּאֶקְמוֹ (רדיו לובלין, 2003).
Powrót - reportaż radiowy Agnieszki Czyżewskiej-Jacquemet (Radio Lublin 2003)

בְּלִיִּצָה. דיווחים מבית-העלמין. זיגי אריאב – סרטו התיעודי של מְרִיאָן טוֹרְסְקִי, 2004.
Bełżyce. Relacja z Kirkutu. Ariav Zigi - film dokumentalny Mariana Turskiego, 2004

אתרי אינטרנט: www.ariavnimrod.tnn.pl

מקורות בנושא יהודי בְּלִיִּצָה:

מחקרים ומאמרים:

חסידי אומות העולם, עדויות. בעריכת אָנָה דוֹמְבְּרוֹבְּסְקָה, לובלין, 2008.
Dąbrowska Anna (red.), *Sprawiedliwi Wśród Narodów Świata. Relacje*, Lublin 2008

סְטָאניִסְלָאב יַאֲדְצ'אַק, יהודי בְּלִיִּצָה.
ע"ע: בְּלִיִּצָה. מחקרים בנושא העיר והקהילה, בְּלִיִּצָה, 2002.
Jadczał Stanisław, *Żydzi w Bełżycach. Bełżyce. Monografia miasta i gminy*
Bełżyce 2002

סְטָאניִסְלָאב יַאֲדְצ'אַק, בית-העלמין היהודי הישן,
ע"ע: בְּלִיִּצָה. מחקרים בנושא העיר והקהילה, בְּלִיִּצָה, 2002.
Jadczał Stanisław, *Dawny cmentarz żydowski. Bełżyce. Monografia miasta i gminy*,
Bełżyce 2002

אָדָם קוֹפּצ'יוֹבְסְקִי, קוּרוֹת יְהוּדֵי בֶּלְזִיִּצָה,
ע"ע: מַחְקָרִים בְּנוֹשֵׂא יְהוּדֵי בֶּלְזִיִּצָה, לֹוּבְלִין-טֶרֶסְפּוֹל, 2006.
Kopciowski Adam, *Dzieje Żydów betżyckich. Studia z dziejów Betżyc*,
Lublin-Terespol 2006

אַתְרֵי אִינְטֶרְנֵט:
עֲדוּיוֹת מוֹקֵלְטוֹת בְּנוֹשֵׂא יְהוּדֵי בֶּלְזִיִּצָה. - www.historiamowiona.tnn.pl

